

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

2019

Mirella Rouvinen & Elina Sainio

”VOIKSTE NY V***U HOITAA TYÖNNE!”

– Lastenkodissa asuvien lasten kokemuksia
laitoshuollon arjesta

Mirella Rouvinen & Elina Sainio

”VOIKSTE NY V***U HOITAA TYÖNNE!”

- Lastenkodissa asuvien lasten kokemuksia laitoshuollon arjesta

Lastensuojelun kehittyessä yhä lapsilähtoisemmäksi lasten osallisuuden toteutumiseen kiinnitetään enemmän huomiota. Osallisuuden toteutumisella on merkitystä myös lasten kokemukseen sijaishuollon laadusta. Tutkimuksellisen opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää Turun kaupungin sijaishuollon yksikössä asuvien yli 12-vuotiaiden kokemuksia lastenkodin laadusta heidän arkisten kokemustensa kautta.

Tutkimuksemme on toteutettu terapeutin laitospedagogian mallinnukseen soveltuvaa yhteisön kokemuspeliä sekä strukturoitua kyselylomaketta käyttäen. Tutkimuksen aineisto kerättiin kokemuspelin kolmen ennalta määritellyn pääteeman mukaisesti, mutta tulokset on opinnäytetyössämme raportoitu sijaishuollon arjen osa-alueita silmällä pitäen. Tutkimusaineistomme muodostui Turun kaupungin sijaishuollon yksikön kuudesta yli 12-vuotiaasta vapaaehtoisesta.

Tutkimukssamme ilmeni, että sijaishuollon lapset kokevat omiin asioihinsa vaikuttamisen tärkeänä. Tarkisteltaessa sijaishuollon laatua sijoitetun lapsen näkökulmasta, ohjaajilla vaikutti olevan suuri rooli lapsen kokemuksissa. Vaikka ohjaajien toiminnassa korostui lain mukaan toimiminen, harvat lapset olivat tietoisia siitä, mitä laki edellyttää ohjaajilta, ja mitä se takaa heille. Tutkimuksemme osoitti myös, kuinka yleinen kokemus yksinäisyys on sijaishuollon lasten keskuudessa.

Tutkimuksen tuloksista voidaan nähdä, että sijaishuollon lapsilla on näkemys heidän arkeensa vaikuttavista laatutekijöistä lastenkodissa. Sijaishuollon kehittäminen lapsilähtoisemmäksi ja osallisuutta kunnioittavammaksi on edelleen tarpeellista. Sijaishuollon kehittämisessä tulisi hyödyntää kokemusasiantuntijoina toimivien lasten näkemyksiä.

ASIASANAT:

Lastensuojelu, sijaishuolto, laatu, osallisuus, turvallisuus

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor Of Social Services

2019| 65 pages, 7 pages in appendices

Mirella Rouvinen & Elina Sainio

“CAN YOU JUST F****NG DO UR JOB!”

- the quality of everyday life in a children's home, through child's experience

As a child protection field has developed and become more and more child orientated, it has also become more meaningful to pay attention to the participation of the children and their point of views in this area. The participation of children is straight related to the children's experience about the quality of the everyday life in children's homes they live in. In our bachelor's thesis, including the study part, we wanted to clear out how the children (over 12 years) can experience and feel their living in one of the children's homes in the city of Turku.

In this study we used specific board game, which is developed to the use of a therapeutic way of raising children in child protection facilities. In addition to this method, we used structured questionnaire. Even though the study material was collected according to the three, predefined main themes of the board game, the results of the study were reported with all relevant themes related to everyday life in children's homes. The participation group included six free-willing 12-year-olds living in the children's home.

Our study resulted, that those children living in one of the children's homes in the city of Turku, feel important to be a part of decision making when it comes to their own lives. It seems to be that counselors working at children's home tend to have a great impression on children's experiences. Counselors have a strong emphasis on acting in accordance with the law, but the study also resulted, that only few children were aware of what the law requires of the adults and what it guarantees to them. Results also showed how common the experience of loneliness is for those children.

Our study also resulted, that children have their own point of views when it comes to everyday life and the life quality in children's home. It is necessary to improve the methods of substitute care in a way that it respects the child's involvement. Children's point of views should be used in the field of the development work.

KEYWORDS:

Child protection, substitute care, quality, participation, security

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO	7
2.1 Lastensuojelu – käytännöt ja tarkoitus	7
2.2 Sijaishuollon prosessi	9
2.3 Lastensuojelun sijaishuolto laitosasumisen näkökulmasta	12
3 LAPSI LASTENSUOJELUN ASIAKKAANA	19
3.1 Sijaishuollon laatu lapsen näkökulmasta	19
3.2 Lapsen osallisuus sijaishuollossa	25
3.3 Sijaishuollon turvallisuus lapsen näkökulmasta	30
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	36
4.1 Tutkimustehtävä	36
4.2 Tutkimusmenetelmä	37
4.3 Tutkimusaineiston analyysi	45
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	48
5.1 Tutkimuksen tulokset	48
5.2 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset	55
6 POHDINTA	59
6.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	59
6.2 Pohdinta	60
LÄHTEET	66

LIITTEET

- Liite 1. Tutkimuslupa
- Liite 2. Kokemuspelin pelilauta
- Liite 3. Kokemuspelin kyselylomake
- Liite 4. Kokemuspelin posterit

KUVAT

Kuva 1. & 2. Tutkimustulokset laitosasumisen näkökulmasta.	48
Kuva 3. Oman historian läpikäynti.	49
Kuva 4. Lapsen oikeudet.	50
Kuva 5. & 6. Tutkimuksessa esiin nouseet terveydenhuollolliset tekijät.	51
Kuva 7. Perheen pitäminen lapsen elämässä.	53
Kuva 8. & 9. Turvallisuus & oman elämän ennakoitavuus.	54
Kuva 10. Yhteisöllisyys.	55

KUVIOT

Kuvio 1. Opinnäytetyön tutkimusprosessin eteneminen.	43
--	----

1 JOHDANTO

Lastensuojelun kehittyminen asiakkaan tarpeita vastaavaksi parantaa sijaishuollon palveluiden vaikuttavuutta. Palvelua käyttävän asiakkaan, eli lapsen, nostaminen osaksi palvelun arviointia ja kehittämistä on yksi lastensuojelun ajankohtaisista keskustelun aiheista ja kehittämistarpeista. Kokemusasiantuntijana lapsella voidaan nähdä olevan paras tieto siitä, mihin suuntaan palveluita tulisi kehittää, jotta ne vastaisivat lapsen palvelutarpeiden kokonaisuuteen osallisuutta vahvistavasti ja lapsen asemaa edistävasti.

Opinnäytetyömme toimeksianto toteutui työelämälähtöisenä yhteistyöhankkeena yhdelle Turun kaupungin sijaishuollon yksiköistä. Lapsilähtöisyyden korostaminen ja lasten kokemusten huomioiminen oli iso osa opinnäytetyömme toimeksiantoa, sillä tavoitteenamme oli tutkia Turun kaupungin sijaishuollon yksikön (lastenkodin) yli 12-vuotiaiden lasten kokemuksia sijaishuollon arjesta. Selvitimme tutkimusjoukkoon kuuluvien lasten kokemuksia käyttäen tutkimusmenetelmänä terapeuttisen laitospedagogian mallinukseen pohjautuvaa yhteisön kokemuspeliä.

Tutkimuksellisen opinnäytetyömme tavoitteena on tuottaa tietoa sijaishuollon laatuun liittyvistä ajatuksista ja kokemuksista palvelua käyttävän asiakkaan näkökulmasta katsottuna. Tutkimusmenetelmänä käytetty yhteisön kokemuspeli ohjaa arvioimaan tutkimukseen osallistuneiden lasten kokemuksia itsearviointin ja osallistamisen kautta.

Opinnäytetyömme rakentuu yhteisön kokemuspeliin liittyvien teoreettisesti keskeisten osa-alueiden ympärille. Teoriapohjan laajuudessa olemme huomioineet oman tutkimuksemme kannalta merkitykselliset teemat. Opinnäytetyömme tutkimusta kuvaavissa osioissa tuomme esille tutkimuksemme toteuttamiseen, analysointiin ja tuloksiin liittyviä havaintoja ja johtopäätöksiä.

Opinnäytetyömme kautta olemme mukana sijaishuollon laadun arvioimisessa, sekä tarvittavien muutosten edistämisessä, tuomalla esiin lasten tarpeita, tietämystä ja kokemusta laitosasumiseen liittyen. Opinnäytetyömme tuloksia voidaan hyödyntää lastensuojelun sijaishuollon kehittämisessä entistä lapsilähtöisemmäksi. Toivomme tutkimustulostemme kautta vahvistavamme ajankohtaista keskustelua lapsen asemasta lastensuojelussa.

2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO

2.1 Lastensuojelu – käytännöt ja tarkoitus

Lastensuojelu sanansa mukaisesti suojelee lasta sellaiselta kohtelulta, joka ei turvaa lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä. Lapsella on oikeus sellaiseen kasvuympäristöön, jossa lapsen monipuolinen, turvallinen kasvu ja kehitys on taattu (THL 2019.) Lastensuojelun voidaan muotoilla olevan eriarvon tasausta niille lapsille ja perheille, jotka ovat muihin perheisiin verraten heikommassa, apua tarvitsevan asemassa. Lastensuojelun palvelut räätälöidään tarvelähtöisesti tukea tarjoamaan. Tämä tapahtuu sekä vuorovaikutteisesti, inhimillisissä kohtaamisissa lasten ja perheiden kanssa, että tarjoamalla myös konkreettisia käytännön aputoimia. Auttamisen ytimessä on ajatus siitä, että lasten ja perheiden selviytyminen voidaan mahdollistaa ja turvata (Bardy 2013, 14–20.)

Lastensuojelun kokonaisuuteen liittyy oleellisena osana myös ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö, jolla pyritään ehkäisemään lastensuojelun tarpeen muodostumista. Tämä tarkoittaa sellaisia toimia, jotka tukevat lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä niin, ettei lastensuojelun tarvetta lähtökohtaisesti syntyisi ollenkaan, tai mikäli ongelmia lapsen ja perheen hyvinvoinnissa ilmenee, ne eivät pääsisi kasautumaan, eivätkä etenisi pidemmälle. Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö on siis varhaista apua, puuttumista ja tukea ennen varsinaista lastensuojelun tarvetta. Ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä toteutetaan erityisesti neuvoloissa, päivähoidossa ja kouluissa. Lastensuojelulaissa lapsi, johon nämä tukitoimet kohdistuvat, määritellään alle 18-vuotiaaksi henkilöksi (Lastensuojelulaki (417/2007.)

Kaiken lastensuojelun pohjimmaisena tarkoituksena – sekä lastensuojelun toimenpiteiden tarpeellisuuden arvioinnin lähtökohtana – on aina lapsen edun toteutumisen turvaaminen. Lastensuojelun ytimessä on lapsen edun toteutumisen ja turvaamisen lisäksi etua haittaavien tekijöiden poistaminen. Lastensuojelun erityisyyttä korostaa se, että lasta on suojeltava aina tarvittaessa, vaikka lapsi itse tai perhe vastustaisi lastensuojelun tarvetta (Bardy 2013, 74.) Lapsen edun toteutumista arvioitaessa kiinnitetään huomiota lastensuojelun keskeisiin periaatteisiin, ja ne otetaan huomioon erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja punnittaessa. Nämä keskeiset periaatteet lastensuojelussa liittyvät lapsen tasapainoiseen hyvinvointiin, läheisten ihmissuhteiden pysyvyyteen, hoivaan ja huolenpitoon, yksilöllisiin taipumuksiin ja mieltymyksiin, turvallisuuteen, koskemattomuuteen,

osallisuuteen ja vaikuttamiseen, lapsen taustan huomioimiseen (kieli, kulttuuri ja uskonnollinen vakaumus) sekä itsenäistymiseen liittyviin kysymyksiin (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Kunnan tehtävänä on taata perheille apua ja tukea heidän kasvatustehtävässään, mikäli se nähdään tarpeellisena. Tukea tulee tarjota sen mukaisessa laajuudessa, jota perhe tarvitsee – lastensuojelun tehtävänä on aina tukea lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta vastaavia huoltajia järjestämällä heille tarpeenmukaisia sosiaalipalveluja (Lastensuojelulaki 417/2007.) Vanhemmuus voi aiheuttaa kuormittuneisuutta erilaisilla elämän osa-alueilla. Lastensuojelun tehtävänä onkin helpottaa tätä kuormittuneisuutta tarjoamalla konkreettisia tukitoimia vanhempien avuksi. Konkreettinen apu voi olla aineellista (eli rahallista ja materiaalista apua), sosiaalista (eli avustamista ja tukemista ihmissuhteisiin, kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen liittyen), tai henkistä apua (eli tukea ja neuvoja erilaisten tilanteiden ja tunteiden käsittelyyn) (Bardy 2013, 20.) Avun ja tuen antaminen vanhemmille kasvatuksellisiin kysymyksiin liittyen takaa sen, että lapsen oikeudet toteutuvat (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991). Lastensuojelu on osa sosiaalihuoltoa, ja myös sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan sosiaalipalveluja on toteutettava ja kehitettävä niin, että ne tukevat vanhempia, tai muita lapsen kasvattajia, lapsen kasvatuksessa. Joissain tapauksissa lapsi ja perhe tarvitsee tilapäistä apua ja tukea, joissain tapauksissa avun ja tuen tarve jatkuu läpi lapsuuden (Bardy 2013, 73).

Lasten ja perheiden kanssa työskentelevillä viranomaisilla on vastuu vanhempien tukemisesta kasvatukseen ja huolenpitoon liittyvissä kysymyksissä. Viranomaistehtävissä toimivien henkilöiden tulee pyrkiä siihen, että perhe saa tarvitsemansa avun ja tuen oikeaan aikaan. Viranomaisten tehtävänä on pitää huolta myös siitä, että tuki on perheelle riittävää (Lastensuojelulaki 417/2007.) Edellä kuvatuissa valtion viranomaisen viroissa voivat toimia esimerkiksi sosiaaliohjaajat ja sosiaalityöntekijät. Viranomaisen tulee selkeyttää perheelle lastensuojelun palveluiden mahdollisuutta, sekä opastaa ja auttaa lapsi ja perhe lastensuojelun palveluiden piiriin, jos se on tarpeellista. Lastensuojelun tarpeen taustalla on erilaisia tilanteita ja syyt ovat usein moninaiset – kyse voi olla tavallisista kriisitilanteista perheen elämässä tai mahdollisesti hyvinkin vaativista ja koettelevista oloista. Monet asiat, kuten erilaiset kriisit erilaisilla elämän osa-alueilla, tai muuten haasteelliset olot, voivat koetella perhettä ja aiheuttaa lastensuojelun tarpeen joko lyhyt- tai pitkäkestoisesti (Bardy 2013, 73.)

Kuten lastensuojelulaki (417/2007) myös sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrää siitä, että jokainen lasta koskeva sosiaalihuollon toimi tulee toteuttaa lapsen etua ensisijaisesti

arvioiden. Kasvaakseen ja kehittyäkseen tasapainoisesti, lapsella tulee olla mahdollisuus aiemmin jo mainittujen lastensuojelun periaatteiden huomiointiin ja toteutumiseen elämässään. Ensisijainen vastuu lapsen positiivisen kasvun ja kehityksen turvaamisesta on lähtökohtaisesti aina lapsen biologisilla vanhemmilla – vanhempien tai muiden ensisijaisten huoltajien tulee huolehtia lapsen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lapsen edun toteutumisen on oltava pohjana vanhempien kasvatuksellisessa toiminnassa (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991). Mikäli lapsen biologinen vanhempi tai muu huoltaja ei kuitenkaan ole kykeneväinen takaamaan lapselle hänen kehitykselleen suotuisia asioita ja lapsen omaa etua lapsen kasvun ajan, lastensuojelu huolehtii niiden toteutumisen edistämisestä ja turvaamisesta tarvittavilla tukitoimilla (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Yksi näistä lastensuojelun tukimuodoista on sijaishuolto. Sijaishuollolla tarkoitetaan sitä, kun lapsesta huolehditaan muualla, kuin hänen biologisten vanhempiensa kodissa. Lapsi on siis joko otettu huostaan, sijoitettu väliaikaisesti tai kiireellisesti, ja hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaa jokin muu taho, kuin lapsen oma vanhempi (Lastensuojelulaki 417/2007.) Näissä tilanteissa, kun lapsen perheelle kotiin päin tarjottu apu ei ole osoittautunut riittäväksi, lapsen arki järjestetään kodin ulkopuolella. Viimesijainenkin tukimuoto, eli lapsen huostaanotto, mukailee edelleen lastensuojelun ydintehtävää: lapsen edun turvaamista (Bardy 2013, 105.) Lastensuojelun käytäntöjen kenttä, jota on edellä eritelty ja pohjustettu, on kokonaisuudessaan hyvin laaja. Oma opinnäytetyömme keskittyy kuitenkin juuri sijaishuoltoon, joten tästä syystä olemme rajanneet lastensuojelun rakenteisiin ja käytäntöihin liittyvää teoreettista osuuttamme koskemaan enimmäkseen sijaishuoltoa.

2.2 Sijaishuollon prosessi

Lastensuojelun asiakkuus alkaa sosiaalityöntekijän todetessa asiakkuuden tarpeen. Asiakkuuden alkaessa lapselle ja perheelle laaditaan aina asiakassuunnitelma. Suunnitelmasta käy ilmi, mihin asioihin perheen tilanteessa pyritään vaikuttamaan, mitä muutoksia tavoitellaan, minkälaisilla tukitoimilla sekä missä ajassa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Tarvittavaa tukea järjestetään lapselle ja perheelle joko lastensuojelun avohuoltona (aputoimia ilman lapsen huostaanottoa, aina ensisijainen tukivaihtoehto) tai lastensuojelun sijaishuoltona. Lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto kuuluvat sijaishuollon tukimuotoihin. Äärimmäisyydessään, kun lapsen tasapainoista kehitystä ja hyvinvointia ei

enää muutoin pystytä turvaamaan, lastensuojelun asiakkuus johtaa lapsen huostaanottoon ja tätä kautta sijaishuoltoon kodin ulkopuolella (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lapsi otetaan huostaan ja hänelle järjestetään lastensuojelun palveluna sijaishuoltoa, jos lapsen kehitys, terveys tai hyvinvointi on vaarassa. Edellä mainittuja voivat vaarantaa lapsen kasvuolosuhteet tai lapsi itse. Kasvuolosuhteissa – eli lapsen biologisessa kotiympäristössä – voi olla puutteita tai uhkia, jotka vaarantavat hänen hyvinvointinsa tai lapsi voi itse vaarantaa hyvinvointiaan esimerkiksi käyttämällä päihteitä, tai osallistumalla rikolliseen toimintaan. Kun lapsi on huostassa, sijaishuollosta vastaavalla toimipaikalla on oikeus päättää lapseen liittyvistä asioista, jotta sijaishuollon tarkoitus, eli lapsen edun turvaaminen toteutuu. Lapseen liittyviä asioita ovat kaikki ne asiat, jotka liittyvät lapsen huolenpitoon: hoito ja kasvatusta, olinpaikka, valvonta, opetuksen järjestäminen ja terveydenhuolto (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Sijaishuollon asiakkaana olevan, huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelmaan määritellään aina, miksi lapsi on sijoitettuna, ja mitä sijoituksella tavoitellaan. Suunnitelmaan määritellään lisäksi menetelmät lapsen huolenpidon toteuttamiseksi (esimerkiksi terveydenhuollon ja koulun osalta) sekä erilaiset keinot lapsen ja perheen tukemiseksi sijoituksen aikana. Sijaishuollettavan lapsen asiakassuunnitelman lisäksi voidaan laatia erillinen hoito- ja kasvatussuunnitelma, joka on yksilöidympi ja yksityiskohtaisempi, kuin asiakassuunnitelma, ja se keskittyy erityisesti lapseen ja hänen tarpeisiinsa vastaamiseen sijaishuoltopaikassa (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle määrätään aina lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, jolla on lastensuojelutyössä vaadittava asiantuntijuus. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on (muiden lastensuojeluun osallisten ammattiryhmien kanssa) valvoa lapsen edun ja osallisuuden toteutumista lastensuojeluprosessin aikana. Sosiaalityöntekijä tapaa lasta säännöllisesti henkilökohtaisesti, ja hän vastaa myös lapsen sijoitukseen liittyvistä päätöksistä. Sosiaalityöntekijä myös turvaa sen, että lapselle selvitetään ja kerrotaan hänen tilanteestaan sellaisella tavalla, joka on lapselle ymmärrettävissä hänen ikätasonsa perusteella. Yhteisissä tapaamisissa sosiaalityöntekijän kanssa lapsella tulee olla mahdollisuus keskusteluun omista asioistaan (Lastensuojelulaki 417/2007.) Yksi osallisuuden toteutumisen edellytyksistä on se, että lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi nähdään itse toimijana, joka on omiin asioihinsa liittyen osaava ja ajatteleva. Jotta osallisuus toteutuu, aikuisen on oltava herkkä vastaanottamaan asiakkaan antamaa tietoa. Lapsi voi kokea erilaisten asioiden merkityksen eri tavoin kuin aikuinen, joten tästäkin syystä asiakkaan kuuleminen on tärkeää (Pesäpuu ry 2017, 7.)

Käytännössä sosiaalityöntekijän harteille asetettu suuri vastuu, ja lapsen henkilökohtainen sekä yksilöllinen huomioiminen, ei kuitenkaan aina toteudu lakisääteisen ideaalin mukaan lasten ja nuorten kokemuksissa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuosina 2017-2018 osana hallituksen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE) toteutetussa tutkimuksessa *”Ne näki musta” – Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset* havaittiin, että sosiaalityöntekijä on lapsille ja nuorille hyvinkin etäinen hahmo. Lapset ja nuoret ovat itse yhteydessä sosiaalityöntekijään vain vähäisellä tasolla, ja tapaamisetkin toteutuvat enimmäkseen asiakassuunnitelmiin liittyen. Lapsilähtöisestä näkökulmasta tämä herättää kysymyksen sosiaalityöntekijän aseman toimivuudesta (THL 2019.)

Kuitenkin lapsia ja nuoria tulisi kuulla lastensuojelun prosessin eri vaiheiden aikana, heidän tulisi olla näkyviä ja läsnä erilaisissa tilanteissa. Tähän liittyy olennaisena tekijänä ajatus kokemusasiantuntijuudesta. Lastensuojelun kentällä kokemusasiantuntijaksi voidaan kuvailla sellaista henkilöä, joka on itse ollut lastensuojelun asiakkaana, ja näin ollen hänellä on omakohtaista kokemusta – asiantuntijuutta – aiheeseen liittyen. Kokemusasiantuntijuutta on käytetty – ja käytetään edelleen – hyödyksi lastensuojelun kehittämisessä ja lasten äänen kuuluvaksi tekemisessä (Pesäpuu ry 2017, 4 & 10.)

Lapsen sijaishuolto voi toteutua perhehoitona tai laitoshuoltona, tai jollakin muulla tavalla, mikäli se on lapsen edun mukaista. Perhehoito on aina ensisijainen sijoitusmuoto, joten laitoshuoltoa järjestetään vain, mikäli perhehoitoon ei ole mahdollisuutta, tai perhehoito ei jostain syystä turvaisi lapsen etua (Lastensuojelulaki 417/2007.) Kun lapselle valitaan sijaishuoltopaikkaa esimerkiksi perhekodin ja lastensuojelulaitoksen väliltä, kiinnitetään huomiota niihin syihin, miksi lapsi on lähtökohtaisesti otettu huostaan. Paikan valinnassa mietitään lapsen henkilökohtaisia tarpeita ja niihin vastaamista parhaalla mahdollisella tavalla. Jos lapsella on sisarusuhteita, myös nämä tulee ottaa huomioon tarkasteltaessa lapsen läheisten ihmissuhteiden jatkuvuutta osana lapsen hyvinvointia. Myös etäisyydet tulee huomioida siten, ettei lapsen uusi asuinpaikka hankaloita yhteydenpitoa läheisiin liiallisesti. Lapselle on mahdollisuuksien mukaan syytä tarjota sellainen sijaishuoltopaikka, joka tukee ja ottaa huomioon myös hänen taustansa; kielen, kulttuurin ja etnisyyden (Lastensuojelulaki 417/2007.)

2.3 Lastensuojelun sijaishuolto laitosasumisen näkökulmasta

Sijaishuollon toteutuessa laitoshuoltona, kyseessä ovat erilaiset lastensuojelulaitokset, kuten lastenkodit ja koulukodit (Lastensuojelulaki 417/2007). Muita vastaavia lastensuojelulaitoksia ovat esimerkiksi nuorisokoti ja lyhytaikainen lastensuojelun vastaanottoyksikkö. Kaiken toiminnan ydintehtävä jokaisessa laitoksessa on aina sama – turvata lapsen kasvu, kehitys, hyvinvointi ja etu asianmukaisella ja tarpeellisella tavalla (THL 2019.)

Mikäli laitoshuolto on toteutettu hyvin, sen voidaan ajatella olevan jopa parhain hoitomuoto esimerkiksi niissä tilanteissa, kun lapsen sijoitus on väliaikainen, lapsen biologisen perheen kanssa pidetään tiiviisti yhteyttä, tai kun lapsi on murrosiässä (THL 2019). Kuitenkaan pelkkä huostaanotto ei itsessään turvaa lapsen edun toteutumista, vaan keskeisempää on se, millaista hoitoa ja huolenpitoa lapsi sijaishuoltopaikassaan saa (Bardy 2013, 105.) Valtio, kunnat sekä yksityiset yhteisöt tarjoavat ja huolehtivat lastensuojelulaitosten toiminnasta (THL 2019).

Lastensuojelulaitoksessa tulee olla riittävästi ja koulutukseltaan soveltuvaa, hoito- ja kasvatusalan tehtävissä toimivaa henkilöstöä. Henkilöstön valinnassa kiinnitetään huomiota siihen, että henkilöstö vastaa juuri kyseisen sijaishuoltopaikan asiakkaiden erityispiirteisiin ja -tarpeisiin (Lastensuojelulaki 417/2007.) Erilaisilla lastensuojelulaitoksilla on omanlaisiaan osaamisen alueita, ja kiintopisteet työskentelyssä voivat painottua erilaisiin osa-alueisiin eri laitosten välillä (THL 2019). Esimerkiksi Turun kaupungin sijaishuollon yksikkö, johon oma opinnäytetyömme ja tutkimuksemme toteutuu, painottaa toiminnassaan lasten vapaa-ajan mielekkyyttä muun muassa tarjoamalla jokaiselle lapselle aktiivista harrastusmahdollisuutta, ja kannustamalla lapsia harrastamaan (Turun kaupunki 2019). Lapsen yksilöllisten kiinnostuskohteiden huomioiminen harrastusmahdollisuuksien kartoittamisessa ja tarjoamisessa tukee lapsen kuntoutumista toivottavalla tavalla (THL 2019). Lapsen kehitystä ja hyvinvointia tulee tukea siten, että yksilöllisyys otetaan huomioon muissakin tarpeissa ja toiveissa, kuten mahdollisuutena esimerkiksi omia intressejä vastaavaan koulutukseen (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983).

Kyseisessä sijaishuollon yksikössä tuetaan myös yhteisöllisyyttä muun muassa erilaisien retkien muodossa. Tärkeänä nähdään, että jokaisella lapsella on mahdollisuus erilaisiin elämyksiin. Lastensuojelulaitoksen toimiessa lapsen kotina, lapsen läheisiä suhteita tuetaan, säännöllisten arkirutiinien toteutumiseen sekä omaohjaajatyöskentelyyn

panostetaan, ja jokaiselle lapselle määrätään sijaishuollon yksikön hoito- ja kasvatushenkilökunnasta omaohjaaja, joka huolehtii muun muassa lapsen käytännön asioista (Turun kaupunki 2019.) Omaohjaajakäytäntö toteutuu suuressa osassa erilaisia lastensuojelulaitoksia. Omaohjaaja on lastensuojelulaitoksessa työskentelevä ammattihenkilö, ja hänellä on keskeinen vastuu ohjattavaansa liittyvissä asioissa. Omaohjaaja esimerkiksi tukee lasta laitokseen kotiutumisen prosessissa, kartoittaa lapsen elämäntilannetta ja aiempia kokemuksia, luo lapsen kanssa hänelle sopivaa arkea ja ylläpitää lapselle tarvittavia yhteistyöverkostoja. Omaohjaaja valitaan, kun lapsen sijoituspaikka on tiedossa, ja omaohjaajia voi olla useampi, kuin yksi lastenkodissa toimiva ohjaaja (THL 2019.)

Lastensuojelulaitoksessa tulee olla lapsen tarpeisiin sopivat ja riittävät olosuhteet, kuten tarpeeksi tilaa ja välineitä erilaisiin toimintoihin, asumiseen ja elämiseen. Laitoksen toimiloiden riittävyttä mitataan myös sen mukaan, millä tavalla lapsi saa osakseen yksityisyyttä asuessaan laitoksessa. Lapsen tulee saada viettää aikaansa rauhallisesti ja myös yksin, omassa tilassaan (kuten oma huone). Identiteetin rakentumisen kannalta oma tila on lapselle ehdoton (THL 2019.) Lapsen kasvuympäristössä kiinnitetään huomiota myös ympäristön turvallisuuteen ja siihen, että ympäristö ja elinolosuhteet tarjoavat lapselle myös kasvulle ja kehitykselle suotuisaa virikkeellisyttä. Turvallisuuteen ja valvontaan tulee kiinnittää huomiota lapsen ikä- ja kehitystason mukaisesti (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.)

Vaikka lastensuojelulaitoksesta voi löytyä useampi lapsille tarkoitettu asuinyksikkö, saa koko laitoksessa olla sijoitettuna aina 24 lasta tai nuorta kerrallaan. On rajattu, että yhdessä asumisyksikössä voi olla sijoitettuna 7 lasta tai nuorta samaan aikaan (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lastensuojelulaitos voi olla sijaisvanhempien perhekotia selkeästi vähemmän kodinomainen kasvuympäristö. Laitoksen arjessa henkilökunta (ohjaajat) toimivat sijaisvanhemman roolissa, ja laitoksessa on työntekijöitä paikalla ympäri vuorokauden.

Sijaishuoltoapaikan tulee turvata lapsen elämään kuuluvien, myönteisten ihmissuhteiden jatkuminen. Sijaishuollon keinoin pyritään myös ylläpitämään näitä suhteita. Etenkin lapsen ja hänen vanhempiansa välistä suhdetta tulee vaalia ja turvata myönteisellä, kehitykselle suotuisalla tavalla (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.) Asuessaan sijaishuoltoapaikassa lapsi saa siis pitää yhteyttä läheisiinsä, ja tavata hänelle tärkeitä ihmisiä. Yhteydenpitoa läheisiin voidaan rajata perustellusti vain, mikäli se vaarantaa lapsen kasvun ja kehityksen, hyvinvoinnin, tai on lapselle jollain muulla tapaa

haitaksi. Näitä tilanteita arvioidaan aina yksilökohtaisesti. Lapsi on oikeutettu puhelimen käyttöön, ja lapselle läheiset ihmiset voivat vierailta sijaishuoltopaikassa tai lapsi voi vierailta sijaishuoltopaikan ulkopuolella sovitusti (Lastensuojelulaki 417/2007.) Sijaishuollossa otetaan aina huomioon tavoite lapsen kotiin palaamisesta ja perheen yhdistämisestä, sillä tasolla kuin, ja mikäli, se on lapsen edun mukaista. Tästä syystä huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi. Sijaishuoltopaikka toteuttaa tiivistä yhteistyötä ja yhteydenpitoa lapsen vanhempien ja muiden läheisten kanssa (Lastensuojelulaki 417/2007.) Perheiden kanssa työskentely ja yhteistyön sujuvuus lastensuojelulaitosten osalta on tärkeää – tavoitteena on, että sijaishuoltopaikalla ja perheellä olisi yhteneväinen näkemys lapsen kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä (THL 2019).

Jo aiemmin viitatussa tutkimuksessa *”Ne näki musta” – Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset* (THL 2019) havaittiin, että lapsi ja nuori kokee tärkeäksi sen, että hän saa itse olla mukana omien läheisten ja yhteydenpidon määrittelyyn liittyvissä asioissa, ja haluaa mahdollisesti vaikuttaa myös siihen, kuinka tiivistä yhteydenpito on. Tutkimuksen mukaan moni lapsi ja nuori kokee läheisten ihmissuhteiden tarkoittavan myös esimerkiksi kaverisuhteita, joiden ylläpitäminen huostaanoton aikana koetaan tärkeäksi. Läheisverkosto ei siis aina tarkoita lapselle ja nuorelle ainoastaan perhesuhteita. Tutkimuksessa esille nousi myös se, että suhteiden tukeminen tulisi ymmärtää myös moniulotteisemmin, kuin vain yhteydenpidon mahdollistamisena – suhteiden tukeminen tarkoittaa lapselle ja nuorelle myös suhteissa ilmenevien vaikeiden asioiden, kuten huolten tai ristiriitojen, läpikäymistä ja niistä puhumista. Lapsi ei halua kokea jäävänsä yksin näiden aiheiden kanssa.

Kun sijaishuoltopaikka on lapsen koti, kunta huolehtii siitä, että lapsen etu on myös taloudellisesti tuettu. Tämä tarkoittaa sitä, että lasta kannustetaan muun muassa harrastusmahdollisuuksiin ja opiskeluun. Lapsi saa käyttöönsä henkilökohtaista kuukausirahaa, jota kutsutaan lastensuojelun termeillä käyttövaraksi. Alle 15-vuotiaan lapsen käyttöraha määräytyy hänen henkilökohtaisen tarpeensa mukaan, ja yli 15-vuotiaan lapsen ja nuoren käyttörahan määrittely nojaa ja lasketaan sitä apuna käyttäen, mitä elatustukilaissa säädetään (Lastensuojelulaki 417/2007.) Kuukausirahan tarkoitus on toimia lapselle sellaisena varana, jolla hän voi ostaa itselleen jotakin mieleistä. Kuukausirahaa ei ole siis tarkoitettu välttämättömäksi huolenpidoksi katsottavien asioiden, kuten hygieniatuotteiden tai harrastusmahdollisuuksien, maksamiseen (THL 2019.) Lapsen ja nuoren edun ja hyvinvoinnin turvaaminen ja tukeminen taloudellisesti, materiaalisilla resursseilla ei ole ollenkaan vähäpätöinen asia sijoitettujen lasten kokemuksissa. Edelleen jo

viitatussa tutkimuksessa ”Ne näki musta” – Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset (THL 2019) tulee esille, että materiaalisen hyvinvoinnin lisääntyminen tukee lapsen vahvistumista ja voimaantumista. Materiaalisella hyvinvoinnilla on positiivinen, ja näin ollen myös terapeuttinen merkitys lasten kokemuksissa. Sijaishuollon tulee osaltaan tukea lapsen kasvamista vastuulliseen aikuisuuteen sekä itseenäistymisen harjoitteluun (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983) ja tämä tapahtuu myös rahankäyttöön liittyvien asioiden opetteluun kautta.

Lastensuojelulaitoksessa lapsi elää omaa arkeaan. Arkeen ja arjen tuntuisuuteen laitospäivärytmien ympäristössä kuuluu tärkeänä osana päivärytmi, joka luo lapselle tunnetta turvallisuudesta ja siitä, että lapsen elämä on hallinnassa, sekä arki suhteellisen muuttumattoman (THL 2019.) Päivärytmi ja rutiinien jatkuvuus voi olla lapselle hyvin voimaannuttava kokemus, sillä moni lastensuojelun sijaishuollossa elävä lapsi on mahdollisesti kokenut aiemmassa lapsuudessaan rutiinittomia, turvattomia, kaoottisia tai epävakaita ja ennalta-arvaamattomia elinolosuhteita. Päivärytmi pyritään pitämään säännöllisenä ja se etenee normaalin päiväohjelman mukaan; ensin syödään aamiaista, sitten käydään koulussa tai päivähoitossa, päivän jälkeen tullaan takaisin sijaishuoltopaikkaan, jossa odottaa ruokailu sekä vapaa-aikaa (kuten ulkoilua tai harrastuksia) ennen iltatoimia ja nukkumaan käyntiä. Huostaanotettu lapsi hyötyy jo itsessään siitä, että arki kulkee säännöllisten rutiinien ympäröimänä (THL 2019.) Turvallisuuteen liittyviä tekijöitä sijaishuollon osalta tuomme esille kattavammin myös kolmannen luvun *Sijaishuollon turvallisuus lapsen näkökulmasta* -osiossa.

Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiseksi lastensuojelulaitos järjestää säännöllisesti erilaisia yhteistyöpalavereja koskien lapsen tilannetta ja hänen arkeaan. Laitoksen työntekijät toimivat yhteistyössä keskenään pitäen yllä kokonaiskäsitystä lapsen tilanteesta, ja lisäksi yhteistyöpalavereja toteutetaan myös muiden tarvittavien viranomaisten, sekä lapsen vanhempien kanssa (THL 2019.) Muihin tarvittaviin viranomaisiin voi lukeutua esimerkiksi terveydenhuollon tai sivistystoimialan, eli koulun, henkilökuntaa.

Lastensuojelun sijaishuollossa käytetään myös erilaisia rajoitustoimenpiteitä, mikäli ne turvaavat lapsen edun toteutumisen, eikä etua saa taattua muilla keinoilla. Lapsi voi käyttäytyä esimerkiksi siten, että hän on jollain tapaa vaaraksi itselleen tai muille lähiympäristössä lapsille tai työntekijöille, jolloin rajoitustoimenpiteellä pyritään hallitsemaan tilannetta, ja turvaamaan lapsen hyvinvointi (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lasta voidaan rajoittaa muun muassa säätelemällä hänen yhteydenpitoaan vanhempiinsa tai muihin läheisiin, mikäli yhteydenpidosta aiheutuu selkeää haittaa lapsen kasvuun ja kehitykselle,

tai esimerkiksi turvallisuudelle. Lapselta voidaan myös ottaa pois vaarallisia aineita, itsen tai toisen vahingoittamiseen tarkoitettuja esineitä tai päihkeitä ja lapsi voidaan tutkia, mikäli hänellä epäillään olevan hallussaan joitakin näistä. Lisäksi esimerkiksi lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa, mikäli se on tarpeellista (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelun laitoshuollon asiakkaina olevia lapsia on aiemminkin kuultu asiantuntijoina koskien lastensuojelun laadun arviointia. Vuonna 2011 toteutettiin *Uskomme sinuun – Usko* sinäkin -sijaishuollon kiertue, jonka aikana tavattiin yli sata lastensuojelun asiakkaana olevaa lasta ja nuorta. Lähtään haastateltavat olivat 12-20-vuotiaita, joista osa kuului laitos- ja osa perhehoidon piiriin. Kiertue vieraili kuudella paikkakunnalla Suomessa. Suurin kiertueella tehty huomio oli, etteivät nuorten kokemukset lastensuojelusta ole yksiselitteisiä – ilmennettiin sekä hyviä kokemuksia että kritiikkiä kohdistuen sijaishuollon käytäntöihin. Kritiikki suuntautui vahvimmin kolmeen seikkaan: lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutukseen, kuulluksi tulemiseen sekä siihen, että aikuiset eivät perustele kaikkia päätöksiään lapsille ja nuorille. Useat nuoret pitivät kuitenkin itse sijoitusta positiivisena asiana, joka on vaikuttanut hyvällä tavalla heidän elämäänsä. Kiertueella esille tuli myös, että nuoret kaipaivat enemmän johdonmukaisuutta sääntöihin ja rangaistusten toteutumiseen, sekä niistä sopimiseen. Nuoret kokivat näiden perustelemisen olevan puutteellista, mistä aiheutuu helposti ristiriitoja aikuisen ja nuoren väliseen vuorovaikutukseen, sekä luottamussuhteeseen. Myös puutteellinen tieto erilaisista nuoreen liittyvistä asioista (kuten omat oikeudet sijaishuollossa) koettiin epäkohdaksi. Nuorten sanoittama kritiikki ilmentää, että nuorilla on tarve tulla kohdatuiksi yksilöllisesti, omine tarpeineen ja mielipiteineen (Lapsiasiavaltuutettu 2012.)

Samansuuntaisia, sekä myös eriäviä havaintoja on saatu myös toisesta tutkimuksesta, johon aiemmin jo viitattiin. *”Ne näki musta” – Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset* on Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuosina 2017-2018 osana hallituksen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE) toteuttama tutkimus, jossa myöskin tarkasteltiin sijaishuoltoa lasten ja nuorten kokemana. Tutkimukseen osallistui yhteensä 29 lasta ja nuorta. Tässäkin tutkimuksessa havaittiin, että usea sijoitettu lapsi kokee sijoituksen vaikuttaneen positiivisesti elämänsä erilaisiin osa-alueisiin; huostaanotolla on ollut myönteinen vaikutus lapsen hyvinvoinnille ja sen rakentumiselle. Sijaishuoltopaikassa asuminen on näyttäytynyt monen lapsen kokemuksissa turvallisena, ja lapset ovat kokeneet tulleensa nähdyksi ja kuulluksi. Kasvuympäristö sijaishuoltopaikassa on useissa mielipiteissä koettu ilmapiiriltään kannustavana. Turvallisuuden tunteen lisäksi myönteisiä kokemuksia on saatu myös henkisen hyvinvoinnin

kohentumisesta, rohkaistumisesta ja sosiaalisuuden kokemuksen lisääntymisestä. Osa lapsista ja nuorista kertoi kuitenkin myös negatiivisista kokemuksista, jotka liittyivät turvallisuuden tunteisiin, osattomuuden kokemukseen, vähättelyyn ja epäoikeudenmukaiseen kohteluun. Kuitenkin selkeästi pienemmällä osalla tutkittavista oli negatiivisia kokemuksia (THL 2019.)

Jo edellä avattu käsite *kokemusasiantuntijuus* on tärkeä tekijä lastensuojelun laitostasumisen näkökulmiin liittyen. Suomessa toimii esimerkiksi Pesäpuu ry -yhdistykseen kuuluva Selviytyjät-ryhmä, joka koostuu lastensuojelun asiakkaina olleista henkilöistä. Selviytyjät-tiimi on tehnyt kehittämistyötä vuodesta 2008 asti – tiimiläisillä on monipuolista kokemusta juuri lastensuojelun sijaishuollosta, ja tiimi on toiminut sijoitettujen lasten ja nuorten äänenä (Pesäpuu ry 2017, 4 & 10.) Lastensuojelun asiakkailla on sellaista näkymätöntä tietoa annettavanaan, jonka näkyväksi tekemällä voidaan saada arvokkaita oivalluksia lastensuojelun käytännöistä; siitä mikä toimii, ja mikä taas ei toimi itse asiakkaan kokemuksen mukaan. Näin siis kohderyhmän edustajien voidaan ajatella olevan oleellinen tekijä palvelun kehittämisessä. Kokemusasiantuntijuus liittyy myös osallisuuden – lapsi ja nuori nähdään aktiivisena ja osaavana toimijana omassa asiassaan; asianosaisen näkemyksiä kunnioitetaan ja halutaan kuulla. Kokemustiedolla tavoitellaankin käsiteltävään aiheeseen liittyviä tunnemaailmoja, joita itse asian kokeneella on taustallaan (Pesäpuu ry 2017, 7–9.)

Lastensuojelun kehittäminen kokemusasiantuntijuuden kautta lähtee liikkeelle niistä tarpeista, joita kokemusasiantuntijat nostavat esille. Jotta näihin tarpeisiin kiinnitetään huomiota, ja pystyttäisiin vastaamaan lastensuojelussa, kokemusasiantuntijoiden tulee osallistua mukaan toimintaan, erilaisiin yhteisiin tuotoksiin. Onnistunut toimintaan osallistuminen kokemusasiantuntijuuden näkökulmasta voi poikia esimerkiksi uuden työvälineen tai -tavan työyhteisöön. Tavoitteena on, että kokemusasiantuntijuutta hyödyntämällä saadaan aikaan myönteisiä vaikutuksia lasten ja nuorten elämässä. Tämä voi tapahtua erilaisia reittejä pitkin, kuten esimerkiksi työntekijän valmiuksien kehittymisenä (Pesäpuu ry 2017, 9.)

Toimiessaan kokemusasiantuntijoina lastensuojelun asiakkaat/asiakkaina olleet kertovat omia kokemuksiaan ja näkökulmiaan lastensuojelun kautta eletystä elämästään. Lasten ja nuorten kertoessa tarinaansa vapaasti, tulee esille niitä aitoja ajatuksia, joita lastensuojelun palveluita käyttävä henkilö voi kokea. Näin voidaan saada selville esimerkiksi, missä asioissa lapsi tai nuori kokee tarvitsevansa tai toivovansa apua ja tukea ympäristöstään, tai millaisiin asioihin pitäisi kiinnittää enemmän huomiota ennaltaehkäisten.

Ammattilaisen tulee olla herkkä ottamaan vastaan nuoren tarjoamaa tietoa (Pesäpuu ry 2017, 7.)

Viime vuosien aikana on havahduttu kokemusasiantuntijuuden tärkeyteen lastensuojelun kentällä. On herätty siihen ajatukseen, ettei osaaminen kuulu vain ”ammattilaiselle”. Aiemmin kokemusasiantuntijuuden voimaa ei olla osattu hyödyntää käytännössä lastensuojelun kehittämiseksi, mutta nyt kiinnostus kokemusasiantuntijuutta kohtaan on nousujohteista. Kokemusasiantuntijuus tavoittelee ja tähtää muutokseen. Muutoksen mahdollistumiseksi lastensuojelun kentällä tarvitaan uskoa siihen, että lastensuojelun asiakaina olevista lapsista ja nuorista voi kasvaa elämässä pärjääviä, tasapainoisia aikuisia. Ammattilaisten tulisikin siis vahvistaa positiivista uskoa ja toivoa tulevaan, ei leimaimista. Kokemusasiantuntijuus on työväline erilaisten lastensuojelun leimojen purkamiseen tuomalla tietoa ja henkilökohtaisia kokemuksia näkyväksi – henkilökohtainen tarina lastensuojelun asiakkuudesta ottaa puheeksi tabuja, tekee lastensuojelun järjestelmää läpinäkyvämmäksi ja edesauttaa asiakaslähtöisyyttä (Pesäpuu ry 2017, 7–8.)

Kehittämistyön toteuttaminen kokemusasiantuntijuutta apuna käyttäen ei tarkoita sitä, että aikuiset ja lapset olisivat samaa mieltä erilaisista asioista – sen sijaan ajatuksena on yhteistyössä toimien nostaa esille näkökulmia, ja näin lisätä ymmärrystä osapuolten välillä. Lastensuojelun ammattilaisilla on alaan liittyen teoreettista tietoa, asiakkailla itse kokemusta. Molempia tarvitaan kehittämistyössä, ja voidaan ajatella, että kokemustieto täydentää teoreettista tietoa. Tästä syystä kokemustieto onkin tärkeää tunnistaa osaksi muutos- ja vaikuttamistyötä. Teoreettinen, ammatillinen tieto ja kokemusperäinen tieto tulisikin pätevyudessaan asettaa samalle viivalle (Pesäpuu ry 2017, 9.)

Seuraavassa luvussa lapsen asemaan lastensuojelussa paneudutaan entistä tarkemmin käsitellen lapsen osallisuutta, laadun käsitettä ja siihen liittyviä tekijöitä lastensuojelussa, sekä turvallisuuden merkityksiä lastensuojelun kentällä.

3 LAPSI LASTENSUOJELUN ASIAKKAANA

3.1 Sijaishuollon laatu lapsen näkökulmasta

Oleellista palvelun laadun määrittelyssä on se, että palvelua tarjotaan asiakkaan näkökulmasta oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Sen lisäksi asiakas kiinnittää laadunarvinnissa huomion omaan kokemukseensa siitä, tuntuuko palvelu hyvältä (Heikkilä 2003, 1 & 6.) Suurin laadun määrittelijä palvelun kohdalla on palvelua käyttävä asiakas. Siksi palvelun laadukkuutta määriteltäessä tulee ottaa huomioon palvelun huolenpidon laatu ja se, kuinka palvelu vaikuttaa asiakkaan elämänlaatuun, kuten Malley ja Fernández (2010, 561) esittävät.

Malley ja Fernández (2010, 561) tuovat esille hyvin samankaltaisia huolenpidon laatutekijöitä, joita palveluihin liitetään, kuin SOS-lapsikylä ry (2000, 7) on koonnut palvelun laadun kriteereiksi huolenpidon näkökulmasta. Molemmat tahot esittävät, että asiakkaan näkökulmasta palvelusta tekee laadukkaan henkilökunnan asenteet, käytös, ammattitaito ja palvelualltius. Henkilökunnan osaaminen, luotettavuus ja vastuullisuus muovavat palvelun laadukkuutta asiakkaan silmissä. Henkilökunnalla pitää olla myös kunnioitusta asiakkaan yksityisyydelle, sekä kykyä joustaa muuttuvien tarpeiden mukaan, ja kommunikoida sujuvasti palveluun liittyvistä asioista.

Asiakkaan arvioidessa palvelun laadukkuutta, hän kiinnittää huomioita siihen, miten palvelu vaikuttaa hänen elämäänsä. Tällöin puhutaan palvelun laadusta, jolla on vaikutusta asiakkaan elämänlaatuun. Keskeistä on se, kuinka asiakas kokee palvelun muuttaneen hänen toimintakykyään ja fyysistä sekä henkistä terveyttään. Laadukas palvelu tarjoaa turvallisuutta ja kehittää asiakkaan elinympäristöä hänen tarpeidensa mukaisiksi. Laadukkaan palvelun kriteereinä on myös asiakkaan aktivoiminen ja itsemääräämisoikeuden takaaminen, sekä kontrollin tarjoaminen asiakkaalle. Parhaimmillaan laadukas palvelu tarjoaa asiakkaalle mahdollisuuden käsitellä kyseisen palvelun asiakkaana olemista, ja auttaa häntä näin pääsemään sosiaalisen kontaktin turvin sinuiksi asiakkuutensa kanssa (Malley & Fernández 2010, 561.)

Känkänen ja Laaksonen (2006, 13–14) ovat puolestaan nostaneet esille palveluiden laatutekijöitä, jotka ovat palvelualasta riippumattomia laadun mittareita, ja siksi sovellettavissa myös sijaishuoltoon. Heidän mukaansa laatua määrittelevät ensisijaisesti asiakaslähtöisyys ja toiminta-ajatus. Toiminta-ajatus määrittelee palvelun perustehtävän. Kun

toiminta-ajatus on tiedossa, voidaan toimia paremmin asiakkaan edun mukaisesti. He nostivat esille myös perustehtävän toteuttamisen ja vaiheiden, eli prosessin, selventämisen merkityksen asiakkaalle. Myös ne rakenteet, jotka tukevat joko toimintaympäristön tai resurssien kautta perustehtävän suorittamista, ovat oleellisia palvelun laadun kannalta jatkuvan arvioinnin ohella. Sijaishuollossa laadun arvioinnilla tavoitellaan parempaa palvelun laatua, ja sitä kautta myös parempaa palvelukokemusta sijaishuollon lapsille. Sijaishuollon lapsille palvelukokemus näyttyy arjen sujumisena, tarpeista huolehtimisena, oikeuksien turvaamisena ja yleisenä turvallisuutena.

Sijaishuollon laatua tarkkailtaessa lapsen näkökulmasta, voidaan pohtia Lecklinin (2002, 27) nimeämiä teknisen ja toiminnallisen laadun käsitteitä. Tekninen laatu, eli ohjaajien ammattimaisuus ja taidot, voivat olla lapselta havaitsemattomissa, mutta toiminnallinen laatu näyttyy lapselle helpommin ohjaajien asenteiden, käytöksen ja luotettavuuden kautta. Toiminnallinen laatu liittyy työn sisällölliseen toteuttamiseen, eli siihen, miten ohjaajat tekevät, kun taas teknisen laadun kautta lapselle ilmenee, mitä ohjaajat tekevät. Laadun käsitteen esille tuominen on oleellista sijaishuollossa lapsen edun ensisijaisuuden sekä oikeusturvan toteutumisen vuoksi (Hoikkala & Lavikainen 2015, 27). Lisäksi laadun käsitteet ja määritelmät liittyvät lastensuojelun sijaishuollolle erikseen laadittuihin laatusuosituksiin ja -kriteereihin.

Sijaishuollon yhteiskunnallisena tehtävänä on turvata lapselle turvallinen kasvuympäristö, sekä tukea lapsen monipuolista ja tasapainoista kehitystä. Sijaishuollon toteuttamisessa tulee huomioida myös lapsen oikeus erityiseen suojeluun (Hakalehto 2016, 23.) Sijaishuollon lapsen näkökulmasta laadun kriteereinä korostuvat lapsen edun huomiointi ja palvelutarpeeseen vastaaminen, sekä turvallisen sijaishuollon tarjoaminen. Lisäksi oleellista on, että lapsella on oikeus ikätasonsa edellyttämään kuulemiseen tai mielipiteen esille tuomiseen, ja mahdollisuus elää hyvä lapsuus. Tavoitteena on, että sijaishuollon lapsi saisi samat tiedot ja taidot tulevaisuutta ajatellen, kuin muutkin lapset saavat (Kanaoja & Ruuskanen 2019, 27.)

Lastensuojelupalveluiden toteuttamisen ja arvioinnin tueksi on laadittu lastensuojelun laatusuositukset. Ne auttavat lastensuojelupalveluiden johtamisessa, kehittämisessä ja vertailemisessa. Laatusuositukset pohjautuvat sosiaalialan eettisiin periaatteisiin. Näiden periaatteiden mukaan laatusuosituksessa on nostettu esille lapsen erityinen asema ihmisarvon ja perusoikeuksien rinnalle. Lisäksi korostetaan vuorovaikutuksen merkitystä, henkilöstön työn laatua sekä toimintakulttuuria, jossa tehdään vastuullisia päätöksiä lapsen edun eteen (THL n.d.; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö & Kuntaliitto 2014, 12–

16.) Laatusuositus muodostuu neljästä teemasta. Teemojen kautta työyhteisö voi arvioida, kuinka hyvin he pystyvät tarjoamaan sijaishuollon lapselle tuen ihmissuhteiden ylläpitoon. Laatusuositus auttaa myös arvioimaan, kuinka työyhteisössä vastataan lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, ja miten hyvän hoidon ja kasvatuksen tarjoaminen toteutuu (THL n.d.)

Laatusuositusten mukaan lapsen osallisuus lastensuojeluasiassa on yksi oleellisimmista laatutekijöistä lastensuojelun sijaishuollon palveluissa. Lapsen näkökulmasta tämä tarkoittaa mahdollisuutta tuoda mielipiteensä esille, ja oikeutta tulla kuulluksi omassa lastensuojeluasiassaan. Osallisuuteen sisällytetään lisäksi se, että lapsi tuntee oikeutensa ja hänen asiaansa käsittelevät viranomaiset. Lastensuojelun osallisuuden laatukriteerit ohjaavat osallisuudesta puhuttaessa huomioimaan osallisuuden laajana ilmiönä. Osallisuus ei näin ollen koskisi vain lapsen osallistumista omaan lastensuojelun asiaansa, vaan sijaishuollon lapsen kokemuksia tulisi huomioida ja kuunnella myös yhteisöjen ja yhteiskunnan tasolla (Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto 2014, 21.) Osallistumismahdollisuuksien luominen ja oikeuksista tiedottaminen on sijaishuollon työntekijöidenkin vastuulla (Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto 2014, 18).

Laatusuosituksen toisen periaatteen, yhteisen palvelujärjestelmän, mukaan sijaishuollon laatua arvioitaessa on oleellista kiinnittää huomiota siihen, että riippumatta palveluntarjoajasta tai sen sijainnista, lapsilla olisi kaikkialla Suomessa käytössään tasavertaiset palvelut. Palvelujärjestelmän yhtenäisyyden kannalta on oleellista, että eri toimijoilla on tieto omista vastuualueistaan, ja lapsi ei kärsi tuen puutteesta moniammatillisuuden puuttuessa tai byrokratian vuoksi, vaan saa tarvitsemansa tuen oman etunsa mukaisesti. Yhtenäisen palvelujärjestelmän suosituksen alla onkin erillisiä suosituksia, jotka korostavat ammattilaisten toiminnan koordinoitua sujuvuuden edistämiseksi, ja yksilöllisten tarpeiden huomiointia palveluita tarjottaessa (Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto 2014, 22–25.) Sijaishuollon lapselle palvelujärjestelmän toimivuus ja yhteistyö näyttäytyy mahdollisuutena antaa palautetta palveluista, ja mahdollisuutena olla mukana palveluiden kehittämisessä. Palvelujärjestelmän toimivuus näyttäytyy lapselle myös siinä, miten hyvin lapsen omat tarpeet huomioidaan palvelun järjestämisessä (Sosiaali- ja terveysministeriö ym. n.d.)

Lastensuojelun kolmannen laatusuosituksen mukaan sijaishuollon piirissä tulee olla osaavia ammattilaisia, jotka osaltaan kehittävät ja selkiyttävät lastensuojelun tehtäväkuvia. Lapsen edun periaatteen mukaan osaaviin ammattilaisiin liittyy mahdollisuus moniammatilliseen tukeen, ja työyhteisössä tulisikin olla moniammatillista osaamista, millä

taataan laadukas työ ja vastuulliset päätökset sekä toimintakulttuuri (Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto 2014, 31.) Sijaishuollon lapsen näkökulmasta työntekijöiden osaaminen näyttäytyy lapsen edun ajamisena ja lapsen nostamisena palvelun keskiöön. Osaava henkilöstö ymmärtää, että lapsella on oikeus tulla kuulluksi, ja kaikkia lapsia kohdellaan yhdenvertaisesti (Sosiaali- ja terveysministeriö ym. n.d.)

Lastensuojelun laatusuositukset korostavat lisäksi moniulotteisen arvioinnin merkitystä laadun osatekijänä. Arviointi on iso osa lastensuojelun prosessia. Arvioinnin lähtökohdiana on asianosaisten tukeminen ja ajan tasalla pitäminen tiedottamalla lastensuojelun prosesseista ja arvioinneista (Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto 2014, 35.) Tämän laatusuosituksen mukaisesti lapsen osalta huomio tulisi kiinnittää siihen, että lapsi on tilanteen tasalla omassa lastensuojeluasiassaan ja hän pystyy halutessaan osallistumaan tilanteen arviointiin. Arvioinnissa tulee huomioida myös lapsen oma näkökulma asiaan (Sosiaali- ja terveysministeriö ym. n.d.)

Lastensuojelun yleisten periaatteiden ja laatusuositusten lisäksi on laadittu lastensuojelun laatukriteerit, joiden toivotaan lisäävän lastensuojelun toimintojen läpinäkyvyyttä. Lisäksi laatukriteerien tavoitteena on tuoda lapsinäkökulmaa sijaishuollon tarkastelun keskiöön. Laatukriteerit ohjaavat toimimaan lapsenoikeusperustaisesti. Laatukriteerit tarjoavat konkreettisia kehittämiskohteita lastensuojeluyksiköille oman toiminnan kehittämiseen (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 5.)

Lastensuojelun pitkäaikaisena tavoitteena on luoda lapselle mahdollisuuksia pärjätä itsenäisesti elämässä sijaishuollon päättymisen jälkeen. Siksi lastensuojelun sijaishuollon laatukriteerit korostavat arkielämätaitojen hallinnan opettamista. Jotta lapselle voisi opettaa tunteita, talouden hallinnan osaamista tai vastuun kantamista, lapsella täytyy olla kokemus turvallisuudesta. Sijaishuollon tavoitteena onkin olosuhteiden ja ympäristön kautta luoda turvallinen ja oppimista tukeva ympäristö, ja näin luoda omalta osaltaan myös mahdollisuuksia oppimiseen ja kehittymiseen. Koska sijaishuollon tavoitteena on vastata lapsen palvelutarpeeseen, sijaishuoltoa toteuttavalla yksiköllä tulee olla riittävä osaaminen ja mahdollisuus myös erityisten hoitomenetelmien käyttöön (Lastensuojelun keskusliitto 2004.)

Koska sijaishuolto on monivaiheinen prosessi, prosessin joka vaiheessa tulisi kiinnittää erityistä huomioita lapsen asemaan ja edun toteutumiseen. Sijaishuollon prosessin alussa sijaishuoltomuodon ja -paikan valinnassa lapsen edun toteutuminen tulisi varmistaa myös lapsen toiveiden pohjalta. Sijoitusvaiheen kriteerit korostavat riittävän

tiedon pohjalta tehtävää sijoitusta sellaiseen paikkaan, joka vastaa lapsen tarpeisiin (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 15–18.)

Lapsen saapuessa sijaishuoltopaikkaan, olisi tärkeää turvata lapselle turvallinen muutto ja ilmapiiri, jolloin lapsi kokee olevansa tervetullut. Tavoitteena on saada lapsi asettumaan sijaishuollon yksikköön. Keskiössä on luottamuksellisen vuorovaikutuksen luominen, mihin pyritään osoittamalla arvostusta ymmärrystä lasta kohtaan. Lapsen näkökulmasta oleellista on minimoida epävarmuus, ja luoda pysyviä rakenteita ennakoitavuuden parantamiseksi (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 22.)

Lapsen arjen sujumista lastenkodissa määrittelevät monet tekijät. Lapsen kokemus turvallisuudesta, saamastaan tuesta sekä osallistumismahdollisuuksistaan toimivat lastensuojelun sijaishuoltoa määrittelevinä laatuksiteereinä. Lapsella tulee olla ympärillään kannustava ilmapiiri, jossa lapsen itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan. Perusoikeuksien kunnioittaminen ja lapsen oikeuksien kertominen hänelle itselleen edesauttaa lapsen sitoutumista yhteisöön, ja sitä kautta parantaa myös sijaishuollon laatua ja vaikuttavuutta. Osana lapsen arkea tukevana tekijänä sijaishuollossa pidetään myös lapsen yhteydenpidon tukemista läheisiin (Hoikkala 2018, 12–13.)

Osana laadukasta sijaishuollon perushoitoa tulisi huomioida lapsen oikeuksien toteutuminen. Sijaishuollossa on asetettu lapsia koskevia erityisiä oikeuksia, jotka takaavat lastensuojelun asiakkaana olevalle sijaishuollon lapselle lastensuojelun periaatteiden mukaisen edun toteutumisen. Näiden oikeuksien mukaan sijaishuollossa tulisi kiinnittää huomiota edellä mainittujen lisäksi lapsen yksilöllisiin tarpeisiin ja lapsilähtöisyyteen. Lapsen edun toteutumisen valvonta sijaishuollossa kuuluu lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, ja siksi lapsella tulisi olla mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijäänsä. Sijaishuollossa olevalle lapselle on turvattu erityisenä oikeutena myös oikeus käyttövaroihin (THL 2019.)

Sijaishuollon laatuksiteereihin peilaten sijaishuollon laadun arvioinnissa tulisi huomioida myös sijaishuoltopaikasta pois siirtyminen, sillä se määrittää sijaishuollon laatua prosessipalveluna. Tämän lisäksi laatuksiteerit korostavat suunnitelmallisuuden ja dokumentoinnin yhteyttä lapsen edun ajamisessa (Hoikkala 2018, 14.) Dokumentoinnin tavoitteena on ohjata työntekijää työprosessiin liittyvässä päätöksenteossa. Lapsen näkökulmasta dokumentointi todentaa tehdyn työn ja toimii lapsen oikeusturvan toteuttajana (THL n.d.)

Taskinen (1999, 16) on nostanut esille laadun kriteereitä, jotka voidaan sisällyttää lastensuojelun laatukriteereihin. Taskisen mukaan lastensuojelun palveluiden laadukkuutta määrittää lakien noudattaminen, sekä niiden kriteerien toteutuminen, jotka määrittävät lapsen etua. Lapsen edun toteuttaminen ja lakien mukaan toimiminen voi kuitenkin olla pinnallista tai byrokraattisten kriteerien täyttämistä, ja siksi lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen subjektiivinen kokemus kertoo palvelun laadukkuudesta ja laatukriteerien täyttymisestä realistisimmin.

Palvelun laatuun vaikuttaa pitkälti asiakkaan kokemus, mutta laatutekijät ovat riippuvaisia myös palvelun saatavuudesta ja saavutettavuudesta sekä mahdollisuudesta asiakkaan valinnanvapauteen palveluihin liittyen. Laadulla on siis tekijöitä, jotka liittyvät palveluun itseensä mutta myös ympäristöön, jossa palveluita tarjotaan. Tämän lisäksi henkilökunnan osaaminen ja asiakaskeskeisyys edesauttavat positiivisen laatukokemuksen muodostumista. Yhteiskunnan näkökulmasta katsottuna laadun määrittelyssä korostetaan palvelun vaikuttavuutta. Sosiaalipalveluiden ja sitä kautta sijaishuollonkin näkökulmasta laadukasta lastensuojelua voidaan toteuttaa, kun toimintaedellytykset ja tukijärjestelmät sekä työvälineet tukevat tavoitteiden saavuttamista (Outinen ym. 1994, 13.)

Sijaishuollon laadun takaamisessa tulisi lähteä jokaisen lapsen yksilöllisten tarpeiden kartoittamisesta, ja toiminnan takana tulisi aina olla lapsen etu ja tarpeet. Lapsen edun ajamisessa tulee huomioida etu kolmiosaisena käsitteenä, kuten Nyrhinen (2016, 71) tuo esille. Tällöin lapsen edun määrittelyssä huomioidaan lapsen edun arviointi lastensuojeluprosessissa, hänen etuaan tulkitaan sitä eniten ajavan lakipykälän mukaan, ja lapseen kohdistuvien päätösten seurausten arviointia tulee toteuttaa lapsen näkökulmasta katsottuna.

Lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kannalta oleellista on huomioida lapsen tarpeisiin vastaaminen tuomalla lapsi palvelun keskiöön osallistumaan omaan prosessiinsa, sekä kannustaa lasta kehittämään lastensuojelunpalveluita yhtä lapsikeskeisimmiksi. Laadun kehittämistä, arviointia ja seurantaa tulisi siirtää myös sijaishuollon piirissä olleille ja oleville lapsille, jotta sijaishuolto voisi tarjota yhä laadukkaampaa palvelua lapsille vastamalla sekä heidän tarpeisiinsa että yleisiin laatukriteereihin ja -suosituksiin (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 5; Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto 2014, 9.)

Edellä mainittuun viitaten; laadukasta sijaishuoltoa tulisi toteuttaa tarjoten hoitoa, huolenpitoa ja kasvatusta pitäen samalla mielessä lapsen terveydellinen, uskonnollinen, kielellinen ja kulttuurinen tausta sekä laatua määrittävät laatusuosituksukset ja -kriteerit. Lisäksi

tulee huomioida lastensuojelun kaiken toiminnan läpäisevät periaatteet – turvallisuus, lapsen oikeus erityiseen suojeluun, avoimuus, luotettavuus, vuorovaikutus, lapsi- ja perhelähtöisyys ja osaaminen. Kaikkien periaatteiden taustalla voidaan nähdä vaikuttavan yksi yhteinen tekijä – osallisuus.

3.2 Lapsen osallisuus sijaishuollossa

Osallisuuden käsitteellä viitataan yksilön liittymiseen ja kuulumiseen yhteisöön tai yhteisöihin. Yhteisön jäsen on aktiivisesti osallisena yhteisönsä toiminnassa ja sen kehittämisessä (Hotari ym. 2009, 117; Nivala 2010, 20.) Sijaishuollossa lastensuojelulaki ja erinäiset kansalliset ja kansainväliset sopimukset takaavat lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille mahdollisuuden osallisuuteen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lapsen mielipide tulee selvittää päätöksenteossa, ja siihen tulee kiinnittää huomiota palveluita järjestettäessä mielipiteen esittäneen lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla (Lastensuojelulaki 417/2007; Oranen 2008, 11.) Lisäksi yli 12-vuotiaalla lapsella on oikeus hallinnolliseen kuulemiseen (Hallintolaki 434/2003). Suuri osa sijaishuollon osallisuudesta muodostuu lapsen mahdollisuudesta olla osallisena itseään koskevan työn määrittelyssä, toteuttamisessa ja arvioinnissa (Hotari ym. 2009, 117).

Sijaishuollon lapsen oikeusperustainen osallisuus pohjautuu erityislakina toimivan lastensuojelulain lisäksi perustuslakiin, jossa määritellään perusoikeuksena esimerkiksi yhdenvertaisuus iästä riippumatta (Suomen perustuslaki 731/1999). Lisäksi laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) tarkentaa sosiaalipalveluita käyttävän asiakkaan oikeuksia palvelun suhteen. Sijaishuollon lapsen oikeuksia on tarkennettu erikseen lapsen aseman turvaamiseksi muun muassa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (n.d.) lastensuojelun käsikirjassa. Kaikkiin oikeuksiin on sisällytetty mahdollisuus osallisuuteen, mutta erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksessa nimetyt oikeudet ajavat vahvasti lapsen etua ja osallisuuden toteutumisen periaatetta (Unicef n.d.).

Osallisuusmahdollisuuksien luominen lapselle sijaishuollossa on aikuisen velvollisuus ja oikeus. Osallisuusmahdollisuuksien luomisen edellytyksenä ovat työntekijän henkilökohdaiset valmiudet, kuten kyky kohdata, kuulla ja huomioida lapsi yksilönä. Oikeus osallisuuteen ei suoraan takaa osallisuuden toteutumista, vaan kokemus osallisuudesta syntyy aidoista vaikuttamis- ja toimintamahdollisuuksista omaa elämää koskevissa asioissa (Hotari ym. 2009, 118–119.) Jotta lasten osallisuus sijaishuollossa voidaan varmistaa ja

sen toteutumista voidaan arvioida, osallisuutta tulee voida määritellä ja lähestyä eri näkökulmista.

Yksi mahdollisuus lähestyä osallisuutta sijaishuollossa, on pohtia sitä eri ulottuvuuksien kautta. Nigel Thomas (2002, 174–176) on kuvannut osallisuuden ulottuvuuksia mahdollisuutena saada tietoa, valita, vaikuttaa prosessiin, ilmaista itseään sekä mahdollisuutena saada apua ja tukea itsensä sekä ajatustensa ilmaisemiseen. Osallisuuden kokemus pohjautuu näiden lisäksi myös mahdollisuuteen tehdä itsenäisiä päätöksiä. Sijaishuollossa nämä ilmenevät oikeutena ja mahdollisuutena saada tietoa omista asioista, sekä valita osallistuuko, vai jättääkö osallistumatta esimerkiksi johonkin tiettyyn palaveriin. Myös osallistumattomuuden voi tulkita osallisuutena. Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin liitetään lapsen oikeuteen tuoda mielipiteensä esille. Osallisuuden ulottuvuuksien hahmottaminen auttaa lapsen yksilöllisen tarpeiden tunnistamisessa, mutta lisäksi korostaa sen merkitystä, että osallisuus muodostuu eri osatekijöistä, joiden suuruus toisiinsa verrattuna voi vaihdella (Thomas 2002, 174–176.) Osallisuuden ulottuvuudet eivät kuitenkaan kerro todellisesta osallisuuden toteutumisesta.

Osallisuuden toteutumista käytännössä voi tarkastella sen mukaan, missä määrin lapset toimivat omien asioidensa eteen ja kokevat tulleen osallisiksi suhteessa sijaishuollon aikuisten vallankäyttöön. Osallisuuden asteet kertovat sen, missä määrin lapset ovat mukana itseensä liittyvissä asioissa. Osallisuus voi vaihdella tilanteestakin riippuen, mutta sijaishuollossa osallisuus jakaantuu lapsen ja työntekijöiden välillä aloitteentekijän, toimijan ja konsultin roolien kesken. Sijaishuollon lapsen osallisuuden kannalta osallisuus toteutuu parhaiten tilanteissa, joissa lapsi saa toimia aloitteentekijänä, suunnittelijana ja toimijana omassa asiassaan. Aikuisen rooli on tarjota tukea tarvittaessa. Lapsen ollessa aktiivinen toimija, autonomian ja elämän ennakoitavuuden kokemukset paranevat, ja nämä vaikuttavat lapsen osallisuuden kokemukseen positiivisesti (Terveystieteiden tutkimuslaitos 2007, 25; THL 2018.)

Osallisuuden toteutumista voi tarkkailla myös Hartin (1992, 8) osallisuuden portaiden kautta. Hartin tikapuumallin kautta sijaishuollossa voidaan päästä käsiksi siihen, kuinka osallisuuden alimmasta asteesta, manipuloinnista, voidaan päästä väliaskelmien kautta tilaan, jossa osallisuus on lapsilähtöistä, ja päätöksiä tehdään yhdessä aikuisen kanssa. Osallistumattomuudesta voi päästä pois Hartin (1992, 9–10) käsityksen mukaan, kun lapsilla on tietoa heihin vaikuttavista asioista, ja he voivat vaikuttaa omiin asioihinsa. Lisäksi heillä pitää olla mahdollisuus muodostaa asioista omat mielipiteensä. Tasoilla, joilla lapsilla on mahdollisuus osallisuuteen, erottuvat osallistumattomuudesta siinä, että

lapsilla on enenevissä määrin tietoa omista asioistaan, ja heiltä kysytään omiin asioihin liittyvistä tekijöistä. Ennen kahdeksannetta porrasta, jossa lapsilla on suurin mahdollisuus osallisuuteen, Hart kuvaa osallisuutta ensin aikuislähtöiseksi, jossa päätöksiä tehdään yhdessä lapsen kanssa, ja sen jälkeen tilaksi, jossa aikuinen ohjaa päätöksen teossa, mutta toiminta on lapsilähtöistä.

Lastensuojelun kentällä muuttunut lapsikäsitelmä nostaa lapsia yhä enemmän osallisiksi oman elämän suunnitteluun, sillä lapset nähdään aikaisempaa enemmän aktiivisina toimijoina, jotka kykenevät suunnittelemaan elämäänsä ja tekemään itsenäisiä päätöksiä. Lastensuojelun ja sitä kautta sijaishuollon tavoitteena ei siis enää ole vain lapsen suojeleminen, vaan huomio kiinnitetään laajemmin lapsen oikeuksien takaamiseen, mihin liittyy myös osallisuusmahdollisuuksien luominen (THL 2018, 10.) Kyseessä on palvelujärjestelmän muutos, jossa korostuu yhä enemmän asiakkaina olevien lasten tasavertaisuus toimijoihin eli aikuisiin nähden (Niskala ym. 2017, 8). Muutosta voi verrata Thomasin (2002, 171) osallisuuden byrokraattisen lähestymistavan muuttumista arvosidonnaiseen lähestymistapaan. Arvosidonnaisuus nostaa lasten vallan ja osallisuuden heidän oikeudekseen, jonka myötä aikaansaadaan lasten näkökulmasta parempia päätöksiä. Käytännössä osallisuusmahdollisuutta ei siis tarjota vain siksi, että saadaan muodolliset lakisääteiset velvoitteet täytettyä.

Francis ja Lorenzo (2002, 164) ovat listanneet lähestymistapoja osallisuuteen. Heidän vastavuoroinen lähestymistapansa tuo esille uudenlaisen lapsikäsitelmän mukaisia ajatuksia lasten toimijuudesta. He nostavat esille myös muita lähestymistapoja, joiden perusolettamusten kautta voi tarkkailla niitä ajatuksia ja uskomuksia, joita liittyy lasten ja nuorten osallisuuteen ja osallisuuden rajoituksiin. Vaikka Francisin ja Lorenzon teoria liitetään yhteiskunta- ja ympäristösuunnitteluun liittyvään osallisuuteen, siinä on lastensuojelun sijaishuoltoonkin sovellettavissa olevia piirteitä. Sijaishuollossa voidaan nähdä piirteitä kaikista heidän nimeämistään osallisuuden lähestymistavoista. Oli kyse sitten romanttisesta lähestymisestä, eli lapsen oikeudesta olla osallisena suunnittelemassa omaa tulevaisuuttaan, tai asianajon lähestymistavasta, jossa aikuiset puolustavat lapsen oikeuksia, ne ovat yhtä lähellä lastensuojelua kuin vastavuoroista kommunikaatiota ja tarveperusteisuutta korostavat lähestymistavat.

Osallisuuden turvaamisessa on tärkeää tuntee ne rakenteet ja tilanteet, jotka edesauttavat osallisuuskokemuksen syntymistä. Lapsen osallisuuden näkökulmasta tärkeää on asettaa tavoitteet osallisuudelle lapsen näkökulmasta (Ojaniemi & Rantajarvi 2010, 239). Lastensuojelussa tavoitellaan yhä enemmän lapsen kohtaamista, jonka kautta voi

synnyttää kokemuksen osallisuudesta, ja saada tietoa lapsen osallisuustarpeista ja vaatimuksista (Muukkonen 2009, 168–169; Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 235). Oleellista olisi toimia vuorovaikutuksessa lapsen kanssa häntä kuunnellen, sekä olla aidosti kiinnostunut hänen asioistaan (Oranen 2008, 14). Sijaishuollon näkökulmasta osallisuuden toteutumista tulee tukea, jotta lapsen identiteetti kehittyy. Osallisuuden toteutuminen on myös voimaannuttava kokemus, joka auttaa lasta muuttumaan osallistujasta lastensuojelupalveluiden kehittäjäksi (THL 2018).

Lastensuojelussa pyritään takaamaan sijaishuollon lapsille mahdollisuus osallisuuteen myös lastensuojelulain edellyttämän asiakassuunnitelman ja hyvinvointisuunnitelman kautta, sillä osallisuuden toteutumisella on merkitys myös lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja sijaishuollon tavoitteiden täyttymiseen (THL n.d.; Kuntaliitto 2008, 6). Osallisuudella saavutetaan hyvinvointia tuottavaa aineellista, sosiaalista ja henkistä pääomaa, jotka myötävaikuttavat syrjäytymisen ehkäisemiseen (Nivala 2010, 25). Erik Allardt (1976, 38–51) kuvaa osallisuuden ja hyvinvoinnin yhteyttä hyvinvoinnin ulottuvuuksien - toimeentulon, yhteisyyden ja itsensä toteuttamisen - kautta. Allardtin hyvinvointiteoriaan sisällytettiin ulottuvuus, joka viittaa vastuulliseen ja merkitykselliseen tekemiseen (Hirvilampi 2015, 31). Näiden hyvinvoinnin ulottuvuuksien huomioimisella on suuri merkitys lastensuojelun osallisuuden toteutumisen kannalta.

Lastensuojelussa osallisuuden takaava lainsäädäntö tarjoaa lastensuojelun lapsille käytännön mahdollisuuden osallistua sijaishuoltopalveluiden kehittämiseen, arviointiin ja rakentamiseen (Oranen 2008, 7). Muukkonen (2009, 165–175) esittää osallisuuden muotojen osalta samankaltaisia ajatuksia kuin Kallinen ym. (2018, 20) esittävät osallisuuden edellytyksinä. Muukkonen kohtaamisosallisuudessa korostetaan dialogisuuden ja tapaamisten merkitystä osallisuuden edellytyksenä ja osallistumisen väylänä tapaamisten ja erinäisten tilaisuuksien muodossa. Osallisuuden muotona tiedon välitystä korostava prosessiosallisuus puolestaan puoltaa tiedon merkitystä osallisuuden edellytyksenä. Oleellista osallisuuden onnistumisessa on siis tiedonsaannin, tiedonkulun ja tiedottamisen onnistuminen. Sijaishuollon näkökulmasta osallisuudessa tulee huomioida perhelähtöisyys, mutta myös tunnustaa yksilöllisyys (Kallinen ym. 2018, 20.)

Lastensuojelun työntekijöillä on suuri vastuu ja etuoikeus olla mukana mahdollistamassa sijaishuollon lasten osallisuuden toteutumista. Osallisuus liittyy arkipäiväisiin mahdollisuuksiin osallistua omaan lastensuojeluprosessiin ja mahdollisuuteen vaikuttaa siihen, kuinka hänen kanssaan työskennellään (Kivistö-Pyhtilä ym. 2017, 239). Oleellista osallisuudessa on tulkita osallisuutta monipuolisesti eri lähestymistapojen, muotojen,

ulottuvuuksien ja näkökulmien kautta. Osallistumismahdollisuuksien arviointi sijaishuollossa on avain osallisuusmahdollisuuksiin, ja sijaishuollon lasten osallisuutta tulisikin pyrkiä vahvistamaan pitkäjänteisesti osallistumismahdollisuuksia tarkkailemalla. Työntekijöiden tulisi myös tarkkailla omaa suhtautumistaan ja asenteita osallisuuteen (Hotari ym. 2013, 151).

Thomas (2002, 171) on nostanut esille erilaisia työntekijöiden asenteita suhteessa lasten osallisuuteen, jotka voivat vaikuttaa osallisuuden toteutumiseen lapsen osalta. Hänen mukaansa lasten osallisuuteen voidaan suhtautua kliinisesti, jolloin osallisuus nähdään jollain tavoin lasta heikentävänä. Näissä tilanteissa lapsen emotionaalista kapasiteettia ei koeta tilanteeseen nähden riittävän vahvaksi. Byrokraattisessa lähestymisessä osallistumismahdollisuus tarjotaan lakisääteisten velvoitteiden vuoksi, ja lapsen osallisuus jää siksi pinnalliseksi. Byrokraattiseen lähestymistapaan voi liittyä myös kyyninen ajatus, jonka mukaan lasten valtaa ei saisi lisätä. Parhaimman osallistumismahdollisuuden ja osallisuuden kokemuksen lapselle synnyttää arvosidonnaisen lähestymistavan mukainen tilanne, jossa lasten osallisuus nähdään oikeutena, ja siksi lasta tuetaan ja kannustetaan osallisuuteen.

Osallisuus on monitahoinen ilmiö, jonka toteuttamista lastensuojelussa velvoittavat erinäiset lait ja sopimukset. Lasten oikeuksien sopimuksen minimitaso edellyttää, että lapsia kuunnellaan, heitä tuetaan omien mielipiteiden ilmaisemisessa, ja että heidän näkemysensä otetaan huomioon. Tämän lisäksi sijaishuollossa osallisuuden toteutumiseen vaikuttavat mahdollisuudet ja velvollisuudet, jotka kumpuavat tarpeesta ottaa lapsia mukaan päätöksentekoon ja mahdollisuudesta jakaa valtaa ja vastuuta (Shier 2001, 110.) Lapsen osallisuus sijaishuollossa on siis veloitettua, mutta ajoittain työntekijät joutuvat pohtimaan lapsen edun periaatetta suhteessa osallisuuteen, sillä osallisuusosoikeuden vastapainona voidaan törmätä lapsen oikeuteen saada suojelua. Lapsella tulee olla riittävästi tietoa osallisuuden mahdollistamiseksi, mutta joissain tilanteissa lapsen edun mukaista on jättää kertomatta asioita, jotka voisivat vahingoittaa hänen turvallisuuttaan tai kehitystään (Hotari ym. 2013, 158.)

Sijaishuollossa osallisuuden toteutumista haastavat siis käytännön jännitteet, jotka liittyvät lapsen oikeuksiin osallisuuden ja suojelun välillä. Lisäksi lapsen perheen tilanne, ikä ja kulttuurinen tausta sekä sijoitus itsessään voivat aiheuttaa haasteita lapsen osallisuuden mahdollistamiselle. Joissain tapauksissa lapsiin liittyvät yksilölliset tekijät, kuten kehitys, sekä yleiset tekijät, kuten lastensuojelun byrokraattisuus, sosiaalityön jäykät menetelmät tai lapsen asema yhteiskunnassa ja lapsen edun määrittämisen vaikeudet

haastavat osallisuutta. Myös aikuisten valta-asema ja sääntöjen asettaminen heikentävät sijaishuollon lapsen mahdollisuutta osallisuuteen (Hotari ym. 2013, 156.)

Osallisuuden takaamisessa keskeisenä periaatteena on löytää yksilökohtaiset keinot ja väylät, jotka sopivat kullekin lapselle osallisuuden toteuttamiseen. Kumppanuuteen pohjautuvassa vuorovaikutuksessa lapsella on mahdollisuus jakaa itsestään sen verran kuin haluaa, ja samalla aikuinen saa mahdollisuuden hyödyntää lapsen kokemustietoa osallisuuden kehittämisessä. Jokaista lapsen tuottamaa sanaa ja sanatonta vuorovaikutusta tulee pitää arvokkaana osallisuutta edistävänä tietona. Lähtökohtana osallisuutta edistäessä toimii siis ajatus, että työntekijällä tulee olla tietoa lapsesta ja tämän asioista, jotta osallisuus voidaan mahdollistaa, mutta lapsen puolesta ei voi tietää hänestä tai hänen asioistaan (Hotari ym. 2013, 155–159.)

3.3 Sijaishuollon turvallisuus lapsen näkökulmasta

Turvallisuutta kuvataan tilana, jossa yksilö tuntee tulevaisuuden ja nykyhetken myönteisenä (Kyllönen & Hurme 2014, 24). Turvallisuutta voidaan määritellä kansainvälisellä ja kansallisella tasolla sekä yhteisön ja yksilön kokemuksena (Sipponen 1990, 41). Yksilön kohdalla puhuttaessa turvallisuudella viitataan yksilön subjektiiviseen kokemukseen omasta turvallisuudesta. Kokemuksessa painottuu yksilön arviointi hänen selviytymismahdollisuuksistaan (Kyllönen & Hurme 2014, 24.)

Yksilön näkökulmasta turvallisuus voidaan nähdä eri osa-alueiden kautta. Fyysisellä turvallisuudella viitataan yksilön turvalliseksi kokemaan toimintaympäristöön ja esimerkiksi väkivallan uhan puuttumiseen (Opetushallitus n.d.; Hurme & Kyllönen 2014, 28). Henkinen turvallisuus puolestaan liitetään yksilön omiin kognitioihin ja ympäristöstä aistittavaan ilmapiiriin ja vuorovaikutukseen. Koska suuri osa turvallisuudesta muodostuu yksilön kokemuksesta, kognitiivisen tason tiedostamat uhat ja riskit vaikuttavat emootioiden, kuten pelko, tasolla turvallisuuden tunteeseen (Opetushallitus n.d.; Hurme & Kyllönen 2014, 29.) Osana vuorovaikutukseen liittyvää psyykkistä turvallisuutta voidaan arvioida myös sosiaalista turvallisuutta.

Sosiaalinen turvallisuus on osa yksilön osallisuutta ja osallistumista, mutta siihen liittyy myös muiden kanssa koettu vuorovaikutus ja oikeudenmukaisuus. Sosiaalinen turvallisuus takaa yksilön kehittymismahdollisuudet toimintaympäristössä. Kokemus

sosiaalisesta turvallisuudesta määrittelee myös suhtautumisen onnistumisiin ja epäonnistumisiin (Opetushallitus n.d.; Hurme & Kyllönen 2014, 29.)

Turvallisuuden monitahoisuutta käsitteenä kuvaa se, että sitä voidaan kuvailla useiden eri osa-alueiden kautta. Edellä mainittujen fyysisen ja henkisen turvallisuuden, johon luetaan kuuluvaksi sosiaalinen ja psyykinen turvallisuus, lisäksi voidaan tarkastella oikeudellisen ja taloudellisen turvallisuuden käsitteitä. Oikeudellisen turvallisuuden perustana pidetään lakeja, jotka takaavat kansalaisille oikeusturvan toteutumisen (Valtioneuvosto n.d). Taloudellisella turvallisuudella puolestaan viitataan rahan tuomaan turvaan elämässä selviämiseksi (Eskelinen 2017).

Turvallisuus on yksilön subjektiivinen kokemus, joka muodostuu todellisten tai kuviteltujen ulkoisten ja sisäisten tilannetekijöiden mukaan. Turvallisuuden vastakohtana ihminen voi kokea turvattomuutta, jolloin jotkin ulkoiset joko tahallisesti tai tahattomasti aiheutetut tekijät saavat yksilön psyykkisesti varautuneeksi. Psyykinen varautuneisuus ilmenee yksilössä pelkoina ja huolestuneisuutena (Viemerö 1990, 19–20.)

Turvallisuutta voidaan mitata sekä yksilön subjektiivisen kokemuksen kautta että objektiivisesti tilastoitujen tosiasiallisen väkivallan kohteeksi joutumisen kautta. Esimerkiksi sosiaalisen turvallisuuskokemuksen kautta voidaan arvioida ryhmädynamiikan toimintaa ja ohjaajien roolia myös sijaishuollossa. Turvallisuuden mittaamisessa voidaan soveltaa Hurmeen ja Kyllösen (2014, 38) esittämää ryhmän turva-asteikkoa. Asteikolla turvallisuuskokemusta voidaan arvioida värien vihreä, keltainen ja punainen kautta. Vihreä arvo merkitsee yksilön kokemaa ryhmädynamiikan rauhallisuutta. Vihreällä alueella ryhmän jäsenet noudattavat ohjeita ja vuorovaikutus on hyvää, kun taas keltaisella alueella toiminta on levotonta, koska ohjeita ei kuunnella ja vuorovaikutus on sekavaa. Punainen viittaa turvattomaan ryhmädynamiikan alueeseen. Tällä alueella toiminta on aggressiivisävytteistä, eivätkä ryhmän jäsenet ole aikuisen hallinnassa. Ryhmän vuorovaikutuksessa korostuvat asiattoman vuorovaikutuksen elementit.

Turvallisuuden tunteeseen voidaan vaikuttaa ennaltaehkäisevästi ennakoimalla mahdollisia turvallisuutta uhkaavia tekijöitä. Riskien hallinta perustuu kokemukselliseen ja tietoiseen turvallisuutta uhkaavien riskien tunnistamiseen ja niihin puuttumiseen (Hurme & Kyllönen 2014, 41 & 61.) Aina riskien tunnistamista ja hallintaa ei voida laitosympäristössäkään taata ennalta ja siksi uhkatilanteessa olisi oleellista osata toimia huomioiden turvallisuuden eri osa-alueet. Sekä turvallisuutta uhanneen että uhatun suhteen tulisi toimia turvallisuuden tunnetta korjaavasti. Jos korjaava toiminta ei onnistu itse

uhkatilanteessa, tilanne tulisi käsitellä rakentavasti jälkikäteen osapuolien kanssa (Hurme & Kyllönen 2014, 41.)

Sijaishuolto ja turvallisuus

Perusturvallisuuden tunne syntyy yksilölle jo varhaisessa vuorovaikutuksessa kiintymyssuhdetta muodostettaessa (Hautamäki 2011, 30; Golding 2014, 38). Sijaishuollossa olevilla lapsilla valitettavan monilla on taustalla kokemuksia turvattomasta kiintymyssuhteesta, mikä ilmenee myöhemmällä iällä normaalista poikkeavana oirehtivana käytöksenä (Sinkkonen 2018, 12). Sijaishuollon yhtenä tehtävänä onkin tarjota korjaavia kokemuksia turvallisemman kiintymyssuhteen luomiseksi (Tuovila 2001, 36).

Tavoite korjaavien kokemusten tarjoamiselle perustuu Maslowin tarvehierarkiaan, jonka mukaan turvallisuudentunne on yksi ihmisen perustarpeista (Maslow 1943, 6). Ilman kokemusta turvallisuudesta yksilö ei pysty täyttämään tarvehierarkian mukaisia korkeampien tasojen tarpeita, joiden tarjoaminen on myös sijaishuollon laadun toteutumisen kannalta oleellista. Korjaavien kokemusten tarjoamista voidaan perustella lisäksi terapeuttiin laitospalvelukseen liittyvällä tekijällä, jonka mukaan lapselle tulisi tarjota turvallinen elinympäristö. Sijaishuollon elinympäristön turvallisuudessa huomio kiinnitetään lapsen kokemukseen turvallisuudesta suhteessa muihin ihmisiin ja ympäristöön (Timonen-Kallio ym. 2017, 16.)

Sijaishuollon lapsella on oikeus turvalliseen elinympäristöön. Turvallisen elinympäristön kartoittamisessa huomio tulisi kiinnittää turvallisuuden osa-alueisiin (Pollari 2017, 18.) Sijaishuollossa turvallisuutta lisäävinä tai horjuttavina tekijöinä voidaan lisäksi erottaa läheisesti yhteiskunnan ja yhteisön turvallisuuteen liittyvät tekijät, joilla on vaikutusta myös sijaishuollossa olevan lapsen kokemaan turvallisuuteen. Sijaishuollon yhteisössä erityisesti yhteisöllisyys ja osallisuus vaikuttavat kokemukseen turvallisuudesta, kun taas yhteiskunnan tasolla sosiaalihuollon kyky vastata sijaishuollon lapsen palveluntarpeeseen, sekä kyky tarjota riittävä taloudellinen turva, ovat osatekijöinä turvallisuuden kokemuksen muodostumisessa (Häikiö 2017, 49.) Sijaishuoltoyksiköissä erityisen suuressa roolissa turvallisuuden toteutumisen osalta ovat lastensuojelun sijaishuoltoa määrittävien lakien ja sopimusten noudattaminen (Hoikkala 2018, 8).

Yhtenä sijaishuollon turvallisuuden osatekijänä voidaan nähdä lähiympäristön turvallisuus. Tällöin kyse on sijaishuollon tarjoamasta fyysisestä turvallisuudesta, eli arvioinnin kohteena ovat Opetushallitusta (n.d.) mukailten lastenkodin tilat ja lähiympäristö. Kuten olemme aikaisemmin tuoneet teoriapohjassamme esille, tilojen arvioinnissa oleellista on

niiden tarkoituksenmukaisuus, koko, riittävyys, sijoittaminen, tekniset järjestelmät. Lisäksi voidaan arvioida pihapiirin viihtyvyyttä ja varustelua sekä turvallisuutta liikennejärjestelyiden puolesta. Oleellista toimintaympäristön tarjoaman fyysisen turvallisuuden puolesta on se, miten toimintaympäristön fyysiset elementit toimivat ja se, miten ne ovat kokonaisuudessaan sijoiteltu. Lähiympäristössä olevat liikunta- ja puisto- tai metsäalueet lisäävät yksilön kokemaa turvallisuutta terveellisiin elämäntapoihin kannustamisen kautta.

Sijaishuollon tarjoaman turvallisuuden näkökulmasta huomiota tulee kiinnittää myös henkiseen turvallisuuteen vaikuttaviin tekijöihin. Sijaishuollon lapsen näkökulmasta turvallisuutta luo toiminnan johdonmukaisuus ja ennustettavuus. Lapsella tulee olla tunne, että hän saa tarvittaessa apua ohjaajilta. Joitakin lapsia tukee arjen rutiinit (Hurme & Kyllönen 2014, 29.) Kokemusta psyykkisestä turvallisuudesta voidaan vahvistaa tuemalla tunnetaitoja. Psyykkisen turvallisuuden kokemus on sijaishuollon lapsille erityisen tärkeää, koska sen kautta voidaan vaikuttaa lapsen emootioihin ja tarjota korjaavia kokemuksia varhaislapsuuden kokemuksiin. Henkisesti olonsa turvalliseksi kokeva pystyy käyttämään paremmin energiaansa halutun mukaiseen, yleisesti hyväksytyyn, toimintaan, sillä kognitioiden näkökulmasta henkinen turvallisuus edellyttää ennakoitavuutta ja tietoa toimintaohjeista eri tilanteissa (Hurme & Kyllönen 2014, 29.)

Koska sosiaaliset kontaktit ovat läsnä myös sijaishuollon arjessa, niiden arvioiminen turvallisuuden kokonaiskuvan muodostamiseksi on tärkeää. Sosiaalisessa turvallisuudessa sijaishuollon näkökulmasta keskeistä on yhteisöllisyyden ja toiminnallisuuden elementit, sekä mahdollisuus sosiaalisten taitojen hallinnan opetteluun. Sosiaalisen turvallisuuden muodostumisessa sijaishuollon lapsi kiinnittää huomiota omaan osallisuuteensa sekä siihen, miten väkivaltatilanteita hallitaan. Yksinäisyys ja ristiriidat heikentävät kokemusta sosiaalisesta turvallisuudesta. Sosiaalista turvallisuutta lisäävinä tekijöinä voidaan puolestaan erottaa hyvät sosiaaliset taidot sekä sääntöjen noudattaminen yhteisössä (Hurme & Kyllönen 2014, 29.)

Lapsen turvallisuuden muodostuminen sijaishuollossa

Sijaishuollon lapsen kokema turvallisuus muodostuu turvallisuuden osa-alueiden ympärille hänen sisäisten kokemustensa mukaisesti. Turvallisuuden kokemukseen vaikuttavat kaikki osa-alueet yhdessä, mutta myös se, miten lapsen omat pyrkimykset aineellisten, fyysisten ja henkisten tavoitteiden suhteen ovat tai eivät ole uhattuna. Keinot ja valmiudet

turvallisuutta uhkaavien tekijöiden pienentämiseksi parantavat turvallisuuden kokemusta (Kyllönen & Hurme 2014, 24.)

Pesäpuu ry (n.d.) on yhdessä sijaishuollon lasten kanssa koonnut tärkeitä asioita sisältävän muistilistan aikuisille, jossa käsitellään lasten kokemia turvallisuuteen liittyviä aiheita. Lapset pitävät tärkeänä sitä, että aikuiset ovat huolehtivia ja muistavat, että ”lapsen pitää syödä”. Lasten mukaan heitä ei saa jättää yksin, ja aikuisen tehtävä on suojella lasta vaaroilta.

Lapsen kokemaan fyysiseen turvallisuuteen sijaishuollossa vaikuttaa ympäröivät tilat. Sisätilojen osalta oman tilan omistaminen ja saaminen, miellyttävä ja turvallinen sisustus sekä aikuisjohtoinen toiminta uhka- ja vaaratilanteissa vaikuttavat lapsen kokemukseen ympäristön turvallisuudesta. Vaarallisten aineiden ja esineiden säilyttäminen pois lapsen saatavilta luo turvallisuutta samalla tavalla kuin ohjeistettu toiminta esimerkiksi tulipalon sattuessa. Ulkotilojen puolesta viihtyvyys, alueen rajaaminen sekä organisoidut ja hyvin toteutetut liikennejärjestelyt vaikuttavat lapsen kokemaan turvallisuuteen (Hurme & Kyllönen 2014, 31.)

Lapsen psyykkisen turvallisuuden edistämiseksi sijaishuollossa tulee kiinnittää huomiota aikuisen läsnäoloon ja huolenpitoon sekä lapsen oman kyvykkyyden lisäämiseen ristiriitailanteiden käsittelyssä, koska henkinen hyvinvointi pohjautuu kyvylle kohdata vastoinkäymisiä ja selviytyä niistä. Ennakoitavuus ja pysyvyys parantavat turvallisuuden tunnetta, ja tämä tulisi huomioida jo sijaishuoltopaikkaa valittaessa. Sijaishuollon yksikössä päivä- ja viikko-ohjelman tarjoaminen voi parantaa tiettyjen lasten turvallisuuden tunnetta. Koska turvallisuus on yksilöllinen kokemus, se struktuuri, mikä joillekin aiheuttaa ennakoitavuutta, voi ahdistaa joitakin. Törrösen (1999, 20) mukaan kyse voikin olla enemmän siitä, miten arki ilmenee lapselle. Rutiinien, sääntöjen ja tiettyjen asioiden toistuminen arjessa luovat virallisempaa strukturia, kun taas epävirallisessa arjessa korostuvat vaihtuvat aikuiset ja heidän kanssaan jaetut hetket. Oleellista on, miten ohjaaja pystyy kohtamaan lapsen ja tarjoamaan omaa läsnäoloaan.

Ammattilaisen näkökulmasta työhön sisältyvä fyysinen läsnäolon tila, eli paikalla oleminen on lapsen näkökulmasta oleellisempaa kuin tiedon keräämiseen liittyvä faktinen läsnäolo. Koska sijaishuolto tähtää lapsen kotiuttamisen mahdollisuuksien parantamiseen ja läheisten ihmissuhteiden tukemiseen, oleellinen osa läsnäoloa liittyy diskursiiviseen läsnäoloon, jossa lapseen liittyvää huolta käydään läpi vanhempien kanssa (Hurtig 2003, 168.) Läsnäolon ja lapsen osallisuuden näkökulmasta tulisi muistaa, että lapsella on

oikeus tulla informoiduksi omista asioistaan. Lapsella on oikeus osallistua palavereihin, joissa hänen asioitaan käsitellään, ja silloin läsnäolon tulisi rajoittua lapseen, koska hän on tapaamisen keskeisin osapuoli (Hurtig 2003, 137 & 168.)

Mukautettuna Hurmeen ja Kyllösen (2014, 35) mukaan sijaishuollon sosiaalinen turvallisuus ilmenee lapsessa hänen kokemuksessaan siitä, onko hänen ympärillään tuttuja ja turvallisia ihmisiä. Myös Kalland (2005, 136) on tuonut esille turvallisuuden kokemuksen ihmissuhteiden pysyvyyden suhteen. Erityisesti koettu vuorovaikutuksen laatu, aikuisen läsnäolo ja luottamus ohjaajan toimintaan ja kykyyn hallita osaston muita lapsia vaikuttaa sosiaaliseen turvallisuuden tunteeseen. Myös sillä, miten ohjaaja pystyy huomioimaan lapsen tarpeita ja ajamaan hänen etuaan vaikuttaa. Antamalla lapselle huolenpitoa, ymmärrystä ja rakkautta, voidaan tukea lapsen kokemusta sosiaalisesta turvallisuudesta.

Sosiaalisen turvallisuuden kokemuksen näkökulmasta sijaishuollossa tulisi myös huomioida lapsen mahdollisuus omien mielipiteiden esille tuomiseen ja hänen oikeuksiensa kunnioittamiseen. Lapselle tulisi taata vaikuttamismahdollisuuksia ja hänellä pitäisi olla ikä- ja kehitystasonsa edellyttämät oikeudet vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Lisäksi lapsella pitäisi olla tieto siitä, mitkä hänen oikeutensa ovat, ja kenelle niiden rikkomisesta kerrotaan. Tiedottaminen ja avoimuus ovatkin oleelliset osat lapsen sosiaalisen turvallisuuden kokemuksessa (Kalland 2005, 136.)

Vaikka sijaishuollon pitäisi tarjota lapselle se tuki ja turva, jota biologiset vanhemmat eivät pysty riittävänä tarjoamaan, lastensuojelun käsitteistöä löytyy myös laitospäiväkodin käsite. Pösön ja Ellosen (2010, 34–35) mukaan käsitteellä viitataan kodin ulkopuolisen sijoituksen mahdollistamaan väkivaltaan ja hyväksikäyttöön sijoituspaikassa. Laitospäiväkodistä voidaan havaita lapseen suoraan kohdistuvana väkivaltana, mutta laitospäiväkodistä puhutaan myös niiden toimintatapojen kohdalla, jotka ovat lapselle ankaria tai nöyryyttäviä. Laitospäiväkodistä voidaan erottaa myös systemaattisia ja järjestelmään liittyviä väkivaltaisia piirteitä. Joissakin tapauksissa laitospäiväkodistä käsitelläänkin myös lastensuojelun järjestelmään liittyviin tekijöihin, joilla on kielteinen vaikutus yksilöiden elämään.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

Opinnäytetyömme tutkimustehtävänä oli lastensuojelun laitoshuollon laadun tutkiminen lasten ja nuorten arvioimana. Tutkimuksessamme selvitimme yhden Turun kaupungin sijaishuollon yksikön (lastenkodin) osastojen A, B ja C lasten ja nuorten kokemuksia lastensuojelun laitoshuollon laadusta, käyttäen apuna lastensuojelulaitoksiin kehitettyä yhteisön kokemuspeliä. Tutkimus hakee vastausta siihen kysymykseen, kuinka lastenkodissa asuvat lapset ja nuoret kokevat sijaishuollon laatuun liittyvät tekijät omassa elämässään lastenkodin arjessa. Tutkimus koskee kyseisessä lastenkodissa tutkimuksen toteuttamisen hetkellä asuvia, 12 vuotta täyttäneitä sijaishuollon asiakkaana olevia lapsia ja nuoria sijoitusmuodosta riippumatta.

Tutkimustehtävämme myötäilee vahvasti kokemusasiantuntijuuden ideaa ja ajatusta sen tärkeydestä. Viime vuosien aikana on havahduttu kokemusasiantuntijuuden tärkeyteen lastensuojelun kentällä, ja huomattu, että kokemusasiantuntijuudella on jo tähän asti ollut merkitystä. Asiakkaiden tuottama tieto on arvokasta yhteiskunnallisesti; aikuisten ymmärrys on laajentunut lasten ja nuorten näkökulmaa kohtaan, ja tämä tuo kaivattua syvyyttä lastensuojelun kehittämistoimintaan. On herätty siihen ajatukseen, ettei osaaminen kuulu vain ”ammattilaiselle”. Kokemusasiantuntijuuden avulla tehtävä kehittämistyö tavoittelee sitä, että lastensuojelun kentällä ja palvelujärjestelmässä säilytetään ja lisätään toimivia käytäntöjä, eikä toisteta huonoksi havaittuja toimintatapoja. Aiemmin kokemusasiantuntijuuden voimaa ei olla osattu hyödyntää käytännössä lastensuojelun kehittämiseksi, mutta nyt kiinnostus kokemusasiantuntijuutta kohtaan on nousujohteista (Pesäpuu ry 2017, 7–9.) Näitä merkityksiä myös meidän tutkimuksemme pyrkii lisäämään.

Sijaishuollon laatuun liittyvät tekijät on tutkimuksessa jaettu tutkimusvälineenä käytetyn yhteisön kokemuspelin teemojen mukaan. Näitä teemoja ovat toimijuus, turvallisuus sekä myönteinen minäkuva. Jokaisesta teemasta haluttiin selvittää, kuinka lapset ja nuoret kokevat näihin teemoihin liittyviä osa-alueita omassa arjessaan ja elämässään lastensuojelulaitoksessa. Pääteemat oli jaettu edelleen alateemoihin, joista jokainen teema sisälsi omia kysymyksiään. Näitä teemoja avataan lisää seuraavissa luvuissa.

Tutkimus toteutettiin itsearviointi- ja osallisuus -tutkimushankkeena Turun kaupungin sijaishuollon yksikön lapsille ja nuorille. Tutkimuksemme tavoitteena on lasten ja nuorten osallistaminen ja huomioiminen asiantuntijoina omissa asioissaan – kuten jo aiemmin on tullut esille, lastensuojelun lapset ja nuoret ovat lastensuojelun kokemusasiantuntijoita (Pesäpuu ry 2017, 7–9) joten heidän äänensä on erityisen tärkeä tekijä lastensuojelun sijaishuollon kehittämistoiminnassa. Tutkimuksen tavoitteena onkin osallistaen tukea lapsia ja nuoria kertomaan heidän arjestaan ja kokemuksistaan, tätä kautta toteuttaa kokemusasiantuntijuutta, ja edesauttaa myös lasten ja nuorten identiteetin vahvistumista ja selkiintymistä. Osallisuuden toteutuminen on lapsen edun mukaista, ja kokemusasiantuntijuus kulkee osallisuuden kanssa tiiviisti rinnakkain (Pesäpuu ry 2017, 15). Tässä tutkimushankkeessa lasten ja nuorten esille tuomia kokemuksia voidaan hyödyntää lastensuojelun laadun kehittämisessä lasten tarpeita vastaaviksi. Lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen on osa opinnäytetyömme perustehtävää.

Lopullisen opinnäytetyömme tutkimustulosten toivotaan tuottavan tutkittavalle sijaishuollon yksikölle tietoa heille sijoitettujen lasten näkemyksistä ja tuntemuksista laitoshuollon laatuun liittyen, ja tätä kautta herättää pohtimaan lastenkodissa ilmeneviä kehittämistarpeita lapsilähtöisesti. Ammattikorkeakoulutasoinen opinnäytetyö ei sinällään tuota merkittävää tutkimustietoa, jota voitaisiin laaja-alaisesti hyödyntää, mutta toivomme opinnäytetyömme tulosten vähintäänkin herättävän keskustelua ja ajatuksia myös muille. Tutkimustulostemme perusteella toivomme vastaavamme meille annetun toimeksiannon tarpeisiin, sekä vahvistavamme ajankohtaista keskustelua lapsen asemasta lastensuojelussa.

4.2 Tutkimusmenetelmä

Standardoidussa survey-tutkimuksessa aineisto kerätään standardoidusti; asiat kysytään jokaiselta vastaajalta täsmälleen samalla tavalla. Tämä voi toteutua esimerkiksi haastattelun tai kyselyn muodossa. Kysely on yksi tyypillisiä survey-tutkimuksen menetelmiä (Hirsjärvi ym. 2009, 193.)

Tutkimushaastattelua voidaan toteuttaa strukturoidusti ja ennalta tarkasti määritellysti sillä ajatuksella, että haastateltava vain vastaa tutkijan spesifeihin kysymyksiin. Strukturoitu haastattelu kuvastaa lomakehaastattelua, jolloin lomake siis toimii tutkijan apuvälineenä. Tutkija on itse määrännyt lomakkeen kysymyksistä ja niiden järjestyksestä.

Vaihtoehtoisesti tutkimushaastattelua voidaan toteuttaa myös vapaammin, strukturoimattomasti, jolloin haastattelu muistuttaa enemmän vapaasti leijuvaa keskustelua haastattelijan ja tutkittavan välillä. Vapaassa haastattelussakin on kuitenkin tarkoitus pysyä ennalta määritellyn aihepiirin sisällä. Avoin haastattelu toteutuu niin, että tutkija ottaa vastaan haastateltavan tuottamaa informaatiota, kuten tunteita ja käsityksiä, keskustelun kuluessa siten, kuin se vapaasti tulee esille (Hirsjärvi ym. 2009, 208–209.)

Alkuperäisenä tutkimusmenetelmämme oli toimeksiannon mukaan ryhmähaastattelu, jonka välineenä käytettiin yhteisön kokemuspeliä. Meidän tutkimuksessamme ryhmähaastattelu ei kuitenkaan toteutunut, joten lopullisena tutkimusmenetelmänäme toimi sen sijaan yksilöhaastattelu. Lisäksi tutkimukseemme muotoutui oleelliseksi osaksi myös kyselyhaastattelun toteuttaminen. Molemmilta osin meidän tutkimuksemme mukailee edellä kuvattua, standardoitua survey-tutkimusta, sekä myös molempia edellä kuvatuista haastattelutyypeistä. Tutkimusprosessin vaiheita ja menetelmien muotoutumista avataan ja perustellaan lisää seuraavissa kappaleissa.

Lasten ja nuorten osallisuuden toteutumisen lisäksi tutkimuksemme tarkoituksena oli myös testata yhteisön kokemuspelin soveltuvuutta lastensuojelun käytännön työkentälle ja saada lisää tietoa siitä, onko kokemuspeli jatkossakin käyttökelpoinen. Yhteisön kokemuspeli on vastikään kehitelty, terapeuttisen laitospedagogian mallinnukseen pohjautuva, erityisesti lastensuojelulaitoksiin tarkoitettu lautapeli. Peli toimii välineenä ja mahdollistajana lasten ja nuorten omien kokemusten esille tuomiseksi (Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus n.d.) Pelaaminen toteutuu lapsia haastatellen ja keskustellen pelin teemoihin ja sääntöihin pohjautuvien kysymysten puitteissa. Lapsen haastattelu lastensuojelun kentällä edesauttaa lapsen osallisuutta (Hyvärinen 2018, 73) ja toteuttaa lapsen oikeutta osallistua. Osallisuuden edellytyksenä voidaan nähdä olevan lapsen ja aikuisen välille muodostuvan luottamuksellisen suhteen, jota lapsen haastattelu on myös osaltaan rakentamassa.

Kokemuspelin oman ohjeistuksen mukaan peliä pelataan 12 vuotta täyttäneiden kanssa, noin 6-8 hengen pienryhmissä. Peli etenee vuorotellen pelaajien kesken nuolta pyörittäen. Pelilaudalla on hyvinvoinnin osa-alueita, jotka rakentuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Näiden osa-alueiden kautta pelilauta toimii keskustelunavaajana pelaajille heidän arkeensa ja kokemuksiinsa peilaten. Pelaajat tuovat esille ajatuksiaan liittyen erilaisiin hyvinvoinnin osa-alueisiin (Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus n.d.)

Yhteisön kokemuspelin idea ja teemat

Kokemuspelin avulla voidaan keskustella ja arvioida sijoitettujen lasten kokemuksia koskien heidän omaa elämäänsä ja arkeaan lastensuojelulaitoksessa. Yhteisön kokemuspelin ideana on, että jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus tulla kuulluksi ja päästä vaikuttamaan omaan elinyhteisöönsä (Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus n.d.) Kuten teoriassamme on todettu useasti, ja kuten myös esimerkiksi (Kalland 2005, 136) esittää, sijaishuollossa tulee huomioida lapsen mahdollisuus omien mielipiteiden esille tuomiseen ja lapsen oikeuksien kunnioittamiseen. Lapselle tulee taata vaikuttamismahdollisuuksia ja hänellä pitää olla ikä- ja kehitystasonsa edellyttämät oikeudet vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Kaikkea tätä puoltaa myös lastensuojelulaki (417/2007).

Kokemuspelin suurempina yläteemoina toimivat hyvinvoinnin rakennuspalikat, joihin on määritelty kuuluviksi turvallisuus, toimijuus sekä myönteinen minäkuva. Nämä pääteemat jakautuvat erilaisiin alateemoihin, jotka edelleen jakautuvat vielä pienempiin osateemoihin. Kokemuspelin kysymykset koskevat kaikkia näitä teemoja. Lasten ja nuorten on tarkoitus osallistua peliin sijaishuolto paikassa työskentelevien ohjaajien kanssa (Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus n.d.)

Kokemuspelin ensimmäistä teemaa, lasten toimijuutta, arvioidessa pelaajien kanssa keskustellaan niistä taloudellisista ja materiaalisista resursseista, joita pelaajilla on käytössään. Lisäksi pelaajilta halutaan saada tietoa heidän harrastuksistaan ja kokemuksestaan fyysisen terveyden osalta. Näihin osa-alueisiin liittyy perusterveydenhuollon ja mielenterveyshoidon arviointia yhdessä lapsen oikeuksien arvioinnin ja oman elämän ennakoitavuuden kanssa (Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus n.d.) Kuten jo aiemmin on todettu (THL 2019), lastensuojelulaitoksissa tulee olla riittävät resurssit erilaisiin toimintoihin, tekemiseen, asumiseen ja elämiseen. Tämä tarkoittaa muun muassa oikeanlaisia tiloja ja välineitä, sekä myös tilaa yksityisyydelle. Lapsen kasvu ympäristössä täytyy kiinnittää huomiota siihen (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoi- keudesta 361/1983), että ympäristö ja elinolosuhteet tarjoavat lapsen kasvulle ja kehitykselle suotuisaa virikkeellisyyttä. Jo aiemmin viitatussa tutkimuksessa ”*Ne näki musta*” – *Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset* (THL 2019) havaittiin myös, että lapsen ja nuoren edun ja hyvinvoinnin turvaaminen ja tukeminen taloudellisesti, materiaalisilla resursseilla ei ole vähäpätöinen asia sijoitettujen lasten kokemuksissa; materiaalsen hyvinvoinnin lisääntyminen tukee lapsen vahvistumista ja

voimaantumista. Materiaalisella hyvinvoinnilla on positiivinen, ja näin ollen myös terapeuttinen merkitys lasten kokemuksissa.

Kokemuspelin toista teemaa, turvallisuutta, käsiteltäessä esiin nostetaan fyysisen ympäristön kautta yleinen turvallisuus sekä pelaajien arvio laitoksesta kotina. Vastoinikäymisten kohdalle liitetään yhteisöllisyys, vanhemman (mahdollinen) tukihenkilö sekä perheen pitäminen osana lapsen elämää (Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus n.d.) Kuten jo aiemmin on todettu, lapsen fyysisen kasvuympäristön turvallisuuteen tulee kiinnittää huomiota lastensuojelulaitoksissa. Turvallisuus ja lapsen valvonta tulee huomioida lapsen ikä- ja kehitystason mukaisesti (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.) Myös lapsen kokemus sosiaalisesta turvallisuudesta on tässä yhteydessä oleellista, sillä se liittyy kokemukseen laitoksesta kotina. Kuten Hurme ja Kylönen (2014, 35) esittivät, sijaishuollon sosiaalinen turvallisuus ilmenee lapsen kokemuksena siitä, onko hänen ympärillään tuttuja ja turvallisia ihmisiä. Myös Kalland (2005, 136) toi esille turvallisuuden kokemuksen liittyvän lapsella ihmissuhteiden pysyvyyteen. Kallandin (2005, 136) mukaan vuorovaikutuksen laatu, aikuisen läsnäolo ja luottamus ohjaajan toimintaan ja kykyyn hallita ympäristöä kokonaisuutena vaikuttaa sosiaaliseen turvallisuuden tunteeseen. Oleellisen lapsen kokemuksiin vaikuttavan tekijän nähtiin olevan myöskin sen, kuinka ohjaaja huomioi lapsen tarpeet ja edun toteutumisen – antamalla lapselle huolenpitoa, ymmärrystä ja rakkautta, voidaan tukea lapsen kokemusta sosiaalisesta turvallisuudesta.

Kokemuspelin kolmanteen teemaan, myönteiseen minäkuvaan, liitetään sosiaalinen vastuullisuus. Tästä aihepiiristä keskusteltaessa käydään läpi lapsen omaa historiaa, puhutaan koulunkäynnin turvaamisesta ja niistä elämän taidoista, jota itsenäinen elämä vaatii. Lisäksi keskustellaan vertaisryhmistä (Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus n.d.) Kuten jo todettu, sijaishuollon tulee osaltaan tukea lapsen kasvamista vastuulliseen aikuisuuteen sekä itsenäistymisen harjoitteluun (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983), ja tämä tapahtuu myös esimerkiksi rahankäyttöön liittyvien asioiden opetteluun kautta.

Jokaiseen osa-alueeseen on valmiita tarkentavia kysymyksiä (Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus), joiden lisäksi pohdimme myös muita lisäkysymyksiä helpottaaksemme pelaajien kerrontaa. Pohdimme myös omia esimerkkejä kysymyksiin liittyen, jotta voimme käytännönläheisesti avata lapsille ja nuorille esimerkiksi joitain sellaisia kysymyksiä ja kohtia, jotka aiheuttavat enemmän pohdintaa tai tuntuvat haastavilta ymmärtää.

Yhteisön kokemuspeli käytännössä

Yhden pelikerran suosituskesto on 1-2 tuntia. Pelin aikana esille tulleita ajatuksia kirjaetaan ylös, ja niitä voidaan myöhemmin hyödyntää lastensuojelulaitoksen arjen kehittämisessä monipuolisesti, lapsilähtöisemmäksi. Pelaajien kertomusten ja mielipiteiden mukaan jokaiselle pelin osa-alueelle annettiin hymynaama-arviointi: pelilaudassa oleva kasvo kertoo pelaajan arjen ja kokemusten pohjalta tyytyväisyyden kyseiseen osa-alueeseen. Kasvot on jaettu iloiseen (vihreä), neutraaliin (keltainen) ja surulliseen (punainen) (Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus n.d.)

Me kirjasimme ylös muistiinpanoja ja huomioita jokaisen pelin aikana, mutta peliajan ollessa kuitenkin rajallinen – huomioiden myös lasten ja nuorten energian, keskittymiskyvyn ja innostuneisuuden riittävyden peliä kohtaan – keskityimme enemmän vuorovaikutukseen ja läsnäolevaan keskusteluun osallistujien kesken. Mielestämme oli tärkeää, ettei lapselle tai nuorelle synny kokemusta siitä, että pelihetki olisi ikään kuin ”kuulustelutilanne”, jossa osallistuvat aikuiset kirjoittavat yhtenäen, eivätkä välttämättä ole läsnä itse keskustelussa. Me halusimme toteuttaa pelaamisen ennemmin luontevana, ilmapiiriltään ei-painostavana, yhteisenä ”jutusteluhetkenä”. Mielestämme näin myös lapsilla ja nuorilla on matalampi kynnyks osallistua yhteiseen toimintaan ja jakaa ajatuksiaan vaikeistakin aiheista. Meidän kokemuksemme mukaan, ja tutkittavan sijaishuollon yksikön lapset ja nuoret sekä heidän erityistarpeensa huomioiden, yksi tunti oli suhteellisen maksimaalinen aika yhden pelin kestolle.

Yhteisön kokemuspelin valmiiden sääntöjen, kysymysten ja ohjeistusten lisäksi kehitelimme ja lisäsimme itse myös ohjaajiin liittyviä kysymyksiä jokaisen peliteeman alle. Tutkimuksemme yhtenä tarkoituksena ja tavoitteena oli saada tietoa lasten ja nuorten kokemuksista liittyen myös tutkittavan lastenkodin henkilökuntaan ja ohjaajatyöskentelyyn, joten mielestämme oli tärkeää, että kokemuspeliin sisältyi myös näiden aiheiden pohtimiseen suuntaavia ja johdattelevia kysymyksiä. Ohjaajakysymykset ovat tärkeitä erityisesti siitä syystä, että sijaishuoltopaikan toiminnan sisällön ja kehittämisen kannalta ohjaajat ovat avainasemassa – ohjaajien toiminta on suoraan, ja yhtenä suurimpana tekijänä, yhteydessä sijaishuollon laatuun. Ohjaajakysymysten avulla voidaan saada arvokasta tietoa esimerkiksi siitä, millaisia kokemuksia lapsella on sijaisvanhemman roolissa toimivista omaohjaajistaan, ja mitä lapsi mahdollisesti toivoisi ohjaajilta.

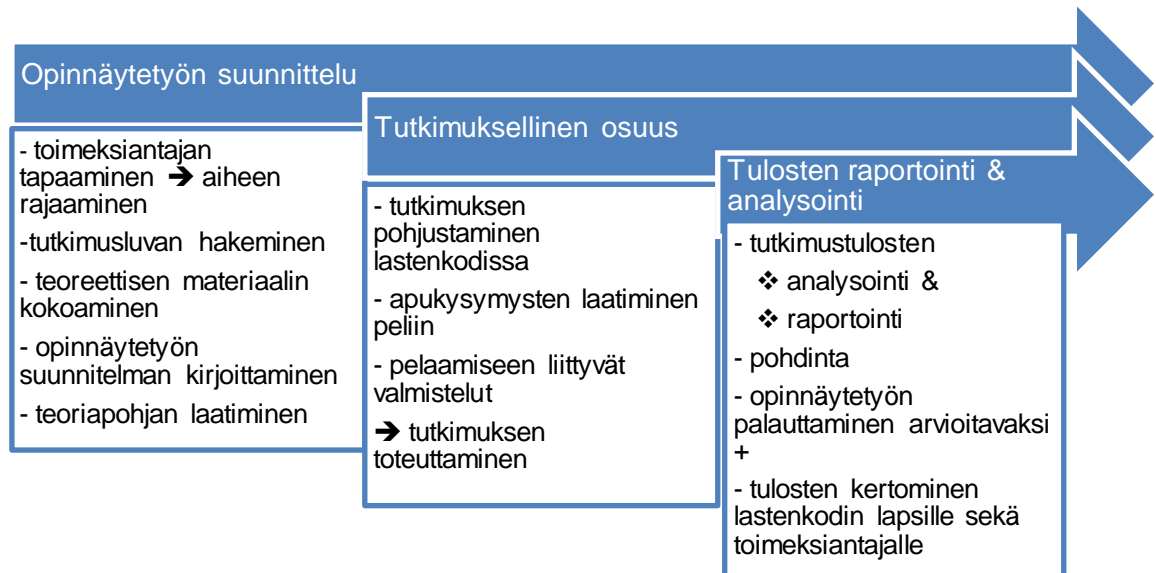
Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksemme toteutettiin työelämälähtöisenä itsearviointi- ja osallisuus -tutkimushankkeena Turun kaupungin sijaishuollon yksikön lapsille ja nuorille. Tutkimusaineiston raamit määritteli *Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus*, sillä vaikka tutkimustehtävänä olikin selvittää lastensuojelun laitoshuollon laatua lasten ja nuorten näkökulmasta, tämä toteutettiin käyttäen apuna edellä avattua yhteisön kokemuspeliä. Tarkoituksena oli siis myös testata yhteisön kokemuspelin toimivuutta tutkimusvälineenä pelin kehittäjien asettamien raamien puitteissa. Tämä tarkoitti sitä, että peliohjeiden mukaisesti jokainen sijaishuoltopaikassa asuva 12 vuotta täyttänyt lapsi ja nuori oli soveltuva osallistumaan peliin. Tämä asetti myös meidän tutkimustoiminnallemme selkeän linjauksen, ja rajasi tutkimusjoukkoa jo ennalta.

Me tutkijoina suunnittelimme tutkimusaineiston käyttöä ja tutkimuksen etenemistä myös yhdessä sijaishuollon yksikön johtajan kanssa. Vaikka kokemuspelin sääntöjen mukaisesti tutkittaviksi hyväksyttiin vain 12 vuotta täyttäneet, toimeksiantajamme oli myös alle 12-vuotiaiden lasten kuulemisen ja tutkimukseen mukaan ottamisen kannalla. Me tutkijoina puolsimme tätä mielipidettä, mutta yhteisen pohdinnan jälkeen päädyimme kuitenkin siihen tulokseen, että kokemuspelin ikäraja on olemassa syystä – alle 12-vuotiaiden olisi voinut olla liian haasteellista toteuttaa pelin ideaa ja tuottaa tietoa sillä tasolla, mihin pelin keinoin pyritään.

Tutkimusasetelma ja tutkimusprosessin eteneminen

Tutkimusaineistomme perusjoukko koostui kaikista tutkittavaan lastenkotiin sijoitetuista 12 vuotta täyttäneistä lapsista ja nuorista (yhteensä 12), joista lopullisen tutkimusotoksen koko oli yhteensä kuusi osallistujaa. Otantamme muodostuminen tapahtui sillä periaatteella, että tästä perusjoukosta jokainen pelaamaan halukas lapsi tai nuori sai osallistua tutkimukseen. Tästä syystä, ja toimeksiantomme puitteissa, tutkimuksemme ei siis sisällä mitään varsinaista tutkimusasetelmaa, eikä tutkimusjoukkomme näin ollen myöskään kategorisoidu mihinkään varsinaiseen otantatyyppiin. Otoksemme alueellinen kattavuus ja edustavuus ei varsinaisesti ole kovinkaan yleistettävissä, sillä otos on pieni, mutta toimeksiannon perusteella määritellyn kohdejoukon mukaan voimme kuitenkin olla osallistujamääräämme tyytyväisiä.

Kuvio 1. Opinnäytetyön tutkimusprosessin eteneminen.

Tutkimusprosessin aloittaminen edelsi toimeksiantajan tapaamisen sekä aiheen rajaamisen maaliskuussa 2019. Tästä saimme jatkoa muille tutkimuksen suunnitteluvaiheen prosesseille, joita havainnollistamme yllä näkyvässä kuvassa.

Varsinainen tutkimustyömme alkoi toukokuussa 2019. Ensimmäinen tutkimusvaihemme oli tutkimuksesta ja sen toteutumisesta tiedottaminen; informoimme toimeksiantajan lisäksi kaikkia sijaishuollon yksikössä työskenteleviä ohjaajia, sekä tutkimukseen mahdollisesti osallistuvia lapsia ja nuoria. Mielestämme oli tärkeää, että sekä lapset että henkilökunta ovat tietoisia tutkimuksestamme ja tutkimuksen aikataulusta hyvissä ajoin. Olimme suunnitelleet käytännön konkreettisen tutkimustyön tapahtuvan kesän 2019 aikana.

Lähetimme tutkimukseen liittyvän informaation myös lasten ja nuorten vanhemmille muiden lasta koskevien virallisten tiedotteiden yhteydessä. Selvitimme sekä lapsille ja nuorille, että myös heidän vanhemmilleen, tärkeän tiedon tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Myös mahdollisuus osallistumatta jättämiseen on osallisuutta, joten mielestämme oli tärkeää tuoda esille myös, ettei kokemuspeliin osallistuminen ole pakollista. Samaa osallisuuden ajatusta tukien painotimme myös sitä, että pelaaminen tapahtuu suurelta osin lasten ja nuorten ehdoilla, mahdollisimman lapsilähtöisesti.

Pyysimme ohjaajia pohjustamaan kokemuspelin toteutumista puhumalla pelistä lapsille laitoksen arjessa, jotta lapset ja nuoret saavat tarpeeksi ennakoivalmistelua tulevasta, mikä on tärkeää monille tutkittavaan lastenkotiin sijoitetuista lapsista. Työskentelimme molemmat itsekkin kyseisessä lastenkodissa keväällä 2019, ja mahdollisuuksiemme mukaan myös me pohjustimme lapsille kesällä pelattavaa peliä. Laitoimme jokaiselle lastenkodin osastolle esitteen koskien kokemuspeliä, ja kannustimme lapsia, nuoria sekä aikuisia tutustumaan tähän esitteeseen. Käytimme suoraan esitettä, jonka Socca oli kehitellyt pelin yhteyteen.

Varsinainen aineistonkeruu toteutui aikavälillä 1.7.-25.10.2019 meidän toimestamme. Työskentelimme molemmat tutkittavassa lastenkodissa tällä aikavälillä, ja olimme suunnitelleet kokemuspelin pelaamisen tapahtuvan kesän aikana työvuorojemme puitteissa, etenkin lasten arkea kunnioittaen. Tämä tarkoitti sitä, että pelikertojen suunnittelussa huomioitiin lapsen omat menot, ja pelaaminen toteutuikin lasten ehdoilla; suunnittelimme pelikertoja aina yhdessä lasten kanssa, huomioiden heidän kesän aikataulunsa, ihmissuhteensa ja läsnäolonsa lastenkodissa. Pyrimme myös siihen, että jokaisella pelikeralla olisimme itse molemmat mukana ohjaajina, jotta toinen aikuinen voi johtaa keskustelua, ja toinen voi keskittyä muistiinpanojen kirjaamiseen ja muihin huomioihin.

Lasten ja nuorten arki kuitenkin elää ja muuttuu, joten suunnitelmasta poiketen meidänkin aineistonkeruumme jatkui pidemmälle syksyyn. Moni lapsi saattoi esimerkiksi muuttaa mieltään sovitusta pelitapaamisista, osallistumisestaan tai osallistumatta jättämisestään, tai joko meidän työpäiväämme (tai lapsen päivään) saattoi ilmaantua erilaisia esteitä pelaamiselle. Mielestämme lapsilähtöisesti toimiminen on tärkeä tekijä osallisuuden toteutumisessa, joten toteutimme tutkimustamme näiden muutosten mukana, kuitenkin määrätietoisesti osallistaen ja kannustaen lapsia mukaan toimintaan.

Havainnot ja niistä aiheutuneet muutokset

Kesän edetessä huomasimme, että läheskään jokainen lapsi ja nuori ei innostunut kokemuspelin ideasta. Etenkin ajatus pelaamisesta ja keskustelusta suuressa, tai edes pienemmässä ryhmässä oli vaikea ja ahdistava monelle, myös useiden pelin kysymysten ollessa hyvin henkilökohtaisia. Tästä syystä päätimme varsinaisen kokemuspelin lisäksi kehittää ja toteuttaa strukturoidun kyselylomakkeen, joka oli tuotettu suoraan varsinaisen kokemuspelin pohjalta. Mielestämme oli tärkeää tarjota lapsille ja nuorille tämä vaihtoehto, kun huomasimme, että kynnys osallistumiseen ja itse pelaamiseen voi olla suuri, vaikka lapsilla ja nuorilla saattaisikin olla mielipiteitä ja kerrottavaa laitostasumiseen

liittyen. Tarjoamalla kyselylomakevaihtoehdon mahdollistimme sen, että myös epäröivillä lapsilla ja nuorilla on edelleen mahdollisuus saada äänensä kuuluville, matalammalla kynnyksellä. Tämä vaihtoehto olikin osalle osallistujista selkeästi mieluisampi. Konkreettinen tutkimustoiminta tapahtui siis pelaamalla yhteisön kokemuspeliä lasten ja nuorten kanssa, sekä kyselylomakkeiden avulla. Osallistujistamme kahden kanssa pelattiin konkreettisesti kokemuspeliä, neljän kanssa käytettiin kyselylomaketta.

Kuten jo aiemmin on tullut esille, myös alkuperäinen tutkimusmenetelmämme, ryhmähaastattelu, muutti muotoaan yksilöhaastatteluksi tutkimuksen edetessä. Ne osallistujat, joiden kanssa pelattiin konkreettisesti kokemuspeliä, osallistuivat molemmat ohjaajien, eli meidän kanssamme yksin pelihetkeen. Toinen osallistujista toivoi saavansa pelata aikuisten kanssa kahden kesken, toiselle pelikerralle osallistumassa olevista muut osallistujat peruuttivat osallistumisensa, joten jäljelle jäi kaksi ohjaajaa ja yksi lapsi. Tämä pelikerta, jossa molemmat aikuiset saimme olla osallisina, toteutui alkuperäisen ja edellä eritellyn suunnitelmamme mukaisesti; toinen meistä johti keskustelua, toinen kirjasi ylös muistiinpanoja. Yhteisön kokemuspelin ohjeistuksesta löytyi muistiinpanoja varten liitteenä valmis pohja, jota me hyödynsimme molemmilla pelikerroilla. Kyselylomaketta käytettäessä kaksi vastanneista täytti kyselylomakkeen yksin ja palautti sen ohjaajille, loput kaksi vastanneista täytti sen yhdessä meidän kanssamme.

Tutkimusaineiston keräämisen, analysoinnin ja lopullisen raportoinnin päätteeksi aineistomme hävitettiin tutkittavan sijaishuollon yksikön tietoturvaroskatoriin.

4.3 Tutkimusaineiston analyysi

Tutkimuksessamme lopullisena menetelmänä toimi yksilöhaastattelu, jonka välineenä käytimme yhteisön kokemuspeliä. Aineistomme koostuu kuuden tutkittavassa lastenkodissa tutkimushetkellä sijoitettuna olevan lapsen ja nuoren haastatteluvastauksista, ja on kerätty meidän toimestamme edellä esiteltyä tutkimusprosessia mukaillen.

Aineisto on analysoitu pelikerroista, niiden aikaisista keskusteluista sekä haastattelulomakkeiden vastauksista saatujen tietojen ja muistiinpanojen pohjalta. Aineiston analysoinnissa hyödynnämme yhteistuumin toimeksiantajan kanssa valittua narratiivista aineiston analysointimenetelmää, joka soveltuu laadullisen aineiston analysoimiseen. Vaikka tutkimusprosessin muotoutuessa ja edetessä aineistoomme tuli lukeutuvaksi myös kyselylomakkeilla kerättyjä vastauksia, joiden pohjalta kuuluisi tutkimustyön

standardeilla toteuttaa myös kvantitatiivinen eli määrällinen aineiston analyysi (sillä kyselylomakkeiden tulokset ovat periaatteessa myös numeerisia), me päädyimme analysoimaan kaikki tulokset ainoastaan laadullisesti. Päädyimme tähän, sillä olimme toteuttaneet kyselylomakkeen täysin kokemuspelin pohjalta, ja näin ollen siis myös alkupeleistä analysointisuunnitelmaa mukaillen. Lisäksi aineistomme on kokonaisuudessaan pieni (kahdesta tutkimusmenetelmästä huolimatta), joten koimme analyysin olevan hedelmällisempää yhdellä, laadullisella menetelmällä toteutettuna. Näin analyysi on myös lukijalle selkeämpi. Myös aikataulullisesti tutkimustulosten kokoaminen ja analysoinnin toteutus oli rajallinen, sillä kuten aiemmin eritelty, tutkimustulosten kerääminen jatkui alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen pidemmälle syksyyn asti.

Narratiivilla kuvataan kertomusta, tarinaa. Narratiivinen analyysi laadullisena menetelmänä tavoittelee niiden kertomusten ja tarinoiden jäsentämistä, joita tutkittavasta kohteesta kerrotaan. Analyysillä pyritään hahmottamaan, millaiseksi tutkittava ilmiö rakentuu, ja millaisena se näyttäytyy kertomuksenkaltaisena tarinana. Narratiivisessa analyysissä muodostetaan monesti ydinkertomuksia ja tyyppikertomuksia; näiden avulla voidaan eritellä, millaisia merkityksiä kertomuksen kohteina olevien asioiden takaa tulee esille (Jyväskylän yliopisto 2019.) Lastenkodin maailmaa on mahdollista tutkia kertomuksellisesti. Narratiivinen lähestymistapa mahdollistaa lastenkotimaailman näyttäytymisen osana lastensuojelun asiakkaan henkilökohtaista elämää, kuinka lastensuojelu on jäsentänyt elämän kulkua ja kokemusta elämästä (Eronen 2012, 5.) Narratiivinen elämäntarinnallinen analysointimenetelmä soveltuu tutkimuksemme analysointitavaksi, sillä aineistomme on kertomuksenomaista, joka pohjautuu pelaajien elämäntarinaa ja kokemuksiin. Lastenkodin lapset ja nuoret muodostavat käsitystä omasta todellisuudestaan ja historiastaan erilaisten narratiivien kautta. Aineiston erittely perustuu kokemuspelin teemoihin, jotka muodostavat aineiston ydinkertomuksen. Tyyppikertomusten voidaan nähdä muodostuvan pääteemojen osa-alueiden pohjalta. Pääpaino analysoinnissa on kertomuksen sisällöllä. Tutkimme aineistoa niiden piirteiden kautta, joita tutkimukseen osallistuneet ovat tuoneet esille osana kerrontaansa.

Yhteisön kokemuspelin kolme pääteemaa olivat toimijuus, turvallisuus ja myönteinen minäkuva. Analyysimme ydinkertomukseksi voimme nähdä muotoutuvan tarinan hyvästä, toivotusta kasvatuksesta lastenkodissa. Hyvä, toivottu kasvatus jakautuu erilaisiin tyyppikertomuksiin, koskien niitä ulottuvuuksia, joita lastenkotielämä sisältää:

Lapset ja nuoret ovat osaltaan tyytyväisiä saamaansa kohteluun, mutta selkeästi etenkin ohjaajien läsnäoloa ja ”rakastavaa” otetta kaivataan enemmän. Lapsi haluaa tuntea itsensä tärkeäksi;

nähdyksi ja kuulluksi, yksilöllisesti huomioiduksi. Lapsi kaipaa kokemusta siitä, että hänen mieliteilloiltaan on merkitystä, hänen asioilleen on aikaa, ja hänelle ollaan läsnä. Lastenkodissa sijaisvanhemman roolissa toimivilla ohjaajilla on keskeisin merkitys lapsen kokemusmaailman muodostumisessa, niin näiden haasteiden kuin hyvienkin asioiden tuottajana.

Lasten kertomana voidaan nähdä sen olevan hyvin selvää, ettei laitos tunnu kotiin verrattavalta ympäristöltä. Tämän voimme rinnastaa edeltävään ajatukseen, ettei lapsi koe tulevaisuensa yksilöllisesti ”rakastetuksi” laitospäristössä. Lapset kokevat oikeuksiensa toteutuvan hyvin (mikä on ohjaajien ansiota), mutta kertomuksissa tulee ilmi, etteivät lapset ole täysin selvillä, mitä kaikkea heidän oikeuksiinsa kuuluu, tai kenelle kertoa, jos oikeuksia rikotaan. Ohjaajien työskentelystä tuntuu siis puuttuvan tietynlainen avoimuus ja sen selkeyttäminen lapselle, mihin kaikkeen hän on lastenkodissa asuessaan oikeutettu. Mielestämme tämä on hyvin tärkeä havainto – avoimuuden puute ja ”vaikenemisen kulttuuri” voi aiheuttaa lapsen kokemuksissa näkymättömyyden tunnetta, ja irtaannuttaa edelleen jo ei-kotimaiselta tuntuvasta lastensuojelulaitoksesta. Lapsi toivoo, että hänelle kerrotaan, miksi hänen kanssaan toimitaan tietyllä tavalla.

Lapsi kertoo kokevansa herkästi, ettei hän voi keskustella kaikista asioista, kuten terveydestään, ohjaajien kanssa. Yleinen tunne näyttäisi vahvasti ilmentyvän myös niin, ettei ohjaaja kehu ja kannusta lasta tarpeeksi. Lapsen kertomuksissa myös hänen läheisiinsä saatetaan suhtautua kielteisesti. Vaikuttaisi siltä, että yleisesti ottaen lapsi kaipaisi ohjaajilta ja laitospäristöltä enemmän empatiaa ja lämpöä, huomioimista sekä vastaanottavuutta, pehmeämpää kohtelua. Kun ajattelemme lapsuuden lähtökohtia ja ihmisyyttä, on täysin ymmärrettävää eikä lainkaan yllättävää, että lapsi kaipaa näitä asioita elämäänsä niiltä aikuisilta, jotka hänen lähellään vaikuttavat. Edellä mainittuihin voi vahvasti liittyä myös kerronnassa esille tullut kokemus siitä, ettei moni lapsi koe olevansa turvassa lastenkodissa.

Kertomuksissa ilmenee, että jokainen lapsi kokee omaan elämäänsä vaikuttamisen tärkeäksi.

Positiivisena esille nousee, että tähän koetaan olevan myös mahdollisuuksia. Lapsi haluaa tehdä päätöksiä omaa elämäänsä koskien – tässäkin kohtaa itsenäisenä ja osaavana vaikuttajana toimimisen tunne on lapselle tärkeä. Lapsi kaipaa, että hänet nähdään päteväenä päätöksentekijänä. Kuitenkin tarinoissa voidaan havaita, että jokainen aikuinen ei huomioi lasta tällaisena, mikä voi aiheuttaa lapselle myös ristiriitaisia tuntemuksia. Erään nuoren kokemus itsestään päätöksentekijänä kiteyttää ajatuksen hyvin: ”No osaltaan saan vaikuttaa joo, mut osaltaan en, koska jos mä saisin päättää niin enhän mä lähtökohtaisesti olis täällä.”

Seuraavassa luvussa jatkamme kattavammin ja eritellymmin tutkimuksesta saatujen tulosten esittelyyn.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Tutkimuksen tulokset

Sijaishuolto ja laitosasuminen

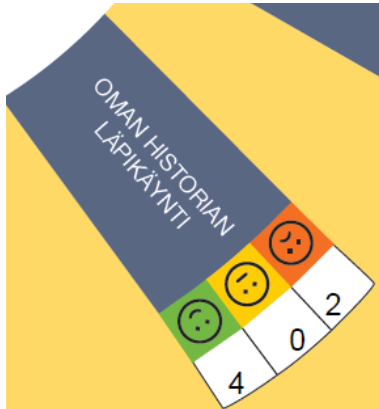
Lastenkodin toimiessa lapsen pitkäaikaisena sijoitusyksikkönä, lastensuojelulaitos toimii myös lapsen kotina (Turun kaupunki 2019). Sijaishuollon tehtävä on tällöin myös valmentaa lapsia itsenäistymiseen (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983). Tutkimukseen osallistuneista puolet kokivat, etteivät ole saaneet lastenkodissa taitoja, jotka auttaisivat yksin asuessa, eikä heille ole opetettu itsenäistymistaitoja. Puolet tutkimukseen osallistuneista oli sitä mieltä, että he kuitenkin pärjäisivät, jos he asuisivat yksin. Suurin osa osallistuneista ajatteli, ettei lastenkoti tunnu kodilta, eikä siellä toimita samalla tavalla kuin heidän kotonaan tai muiden kotona.

Kuva 1. & 2. Tutkimustulokset laitosasumisen näkökulmasta.

Omaohjaajan tehtävä on huolehtia lapsen käytännön asioiden hoitamisesta, mutta myös tukea lapsen sopeutumisprosessia laitokseen, sekä selvittää lapsen taustoja (Turun kaupunki 2019). Tutkimukseen osallistuneista puolet olivat sitä mieltä, että ohjaajilla on merkitystä siinä, pitävätkö he lastenkotia kotina vai eivät. Lastenkodin kodinomaisuuteen liittyen selvitimme myös, saako lastenkodissa pitää hauskaa. Puolet tutkimukseen osallistuneista olivat sitä mieltä, että hauskanpito on sallittua. Yksi osallistunut oli sitä mieltä, että hauskanpito on kiellettyä.

Sijaishuollon lapsen identiteetin muodostumisen näkökulmasta ja tavoitteellisen työskentelyn onnistumiseksi selvitimme omaohjaajatyöskentelyn osalta myös sitä, ovatko tutkimukseen osallistuneet käyneet ohjaajan kanssa läpi historiaansa. Yli puolet osallistuneista vastasivat käyneensä historiaansa läpi, kun taas kaksi osallistuneista vastasi kieltävästi.

Kuva 3. Oman historian läpikäynti.

Tutkimuksessa selvitettiin myös, mikä oli osallistuneiden mielipide siihen, haittaako heitä, jos heidän kaverinsa tietävät, että hän, tutkimukseen osallistunut, asuu lastenkodissa. Osallistuneista yli puolet kokivat, että heitä ei haittaa, jos heidän kaverinsa tai koulun henkilökunta tietävät heidän asuvan lastenkodissa. Tutkimuksessa ilmeni tämän kysymyksen kohdalla ainoastaan yksi vastaus, jota ei voinut suoraan tulkita kielteiseksi, koska vastannut koki, että hänen mielestään se on tilannesidonnaista. Tulokset ovat yhdistettävissä *"Ne näki musta" -tutkimuksen* (2019, 19) tuloksiin, joissa ilmeni, että suurin osa sijoitetuista lapsista on kokenut sijoituksen positiivisena asiana, josta on ollut hyötyä hyvinvoinnille.

Laatu

Sijaishuolto on palvelu, jonka laadun määrittelyssä palvelua käyttävällä asiakkaalla, eli sijaishuollon lapsella, on suuri merkitys. Usein palvelun laatua arvioidaan sen mukaan, miten palvelu vaikuttaa elämänlaatuun. Sijaishuollon laatua voidaan arvioida myös sen mukaan, miten se onnistuu tarjoamaan asiakkailleen turvallisen ja monipuolisen kasvuympäristön, jossa noudatetaan sosiaalialan eettisiä periaatteita ja ajetaan lapsen edun ja oikeuksien toteutumista (Malley & Fernández 2010, 561.)

Tutkimukseen osallistuneista läheskään kaikki eivät tieneet niitä oikeuksia, joita heillä lastensuojelun asiakkaina on. Kun heille kerrottiin heidän oikeutensa, puolet osallistuneista olivat sitä mieltä, että luetellut oikeudet kuitenkin toteutuvat lastenkodissa. Koska yhtenä palvelun laatuun vaikuttavana tekijänä voidaan Sosiaali- ja terveysministeriön (2014, 21) mukaisesti nähdä palvelua käyttävän asiakkaan osallistuminen palveluprosessiin, tutkimukseen osallistuneilta kysyttiin, puuttuuko oikeuksista jotain, mikä ajaisi heidän etunsa toteutumista vielä paremmin. Suurin osa koki, että oikeudet ovat kaikilta osin, tai ainakin osittain, riittävät. Kahden osallistuneen

mielestä heidän oikeuksistaan kuitenkin puuttui jotain, mikä olisi edun toteutumisen kannalta oleellista. Koska sijaishuollon laadun toteutumisessa oleellista on arvioida lapsen edun ja oikeuksien toteutumista, halusimme selvittää, kuinka moni tutkimukseen osallistuneista tiesi, kenelle kertoisi, jos hänen oikeuksiaan rikottaisiin sijaishuollon yksikössä. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista vastasi, ettei tiedä, kenelle kertoisi oikeuksiensa rikkomisesta.

Kuva 4. Lapsen oikeudet.

Osana sijaishuollon laadun toteutumisen arvioimista on oleellista kiinnittää huomio sijaishuollolle asetettuun perustehtävään – lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin tukemiseen, johon vaikuttaa lapsella käytössään olevat resurssit sekä osaava henkilöstö. Tämän lisäksi tulee kiinnittää huomio sijaishuollon perushuollon toteuttamiselle asetettuihin lapsen erityisiin oikeuksiin.

Tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota siihen, miten sijaishuolto tukee huolenpidon ja resurssien kautta lasten toimijuutta ja mahdollisuutta olla osana omaa lastensuojeluprosessiaan. Koska sijaishuollon tarkoituksena on vastata lapsen kehitykseen ja sen haasteisiin monialaisesti, osana sijaishuollon laadun arviointia tutkittiin myös sitä, miten monialainen yhteistyö sijaishuollossa toteutui.

Tutkimukseen osallistuneista yli puolet koki, että heillä ei ole fyysisiä sairauksia, jotka vaikuttavat heidän aktiivisuuteensa, mutta puolella osallistuneista oli kuitenkin mielessään asioita, jotka vaikuttivat heidän aktiivisuuteensa. Yksi osallistuja, jolla oli aktiivisuuteen vaikuttava sairaus, koki, ettei hänen sairauttaan hoideta.

Kuva 5. & 6. Tutkimuksessa esiin nousseet terveydenhuollolliset tekijät.

Koska yksi sijaishuollon laatua määrittelevä tekijä lastenkodissa on Lecklinin (2002, 27) mukaan ohjaajien toiminta, selvitimme tutkimukseen osallistuneilta heidän kokemuksiansa myös ohjaajiin liittyvistä laatu tekijöistä. Osallistuneista yli puolet koki, että he saavat ohjaajilta apua terveyteen liittyvissä asioissa, ja tietävät, mistä muualta saisi apua, jos he voisivat huonosti. Tutkimukseen osallistuneista kuitenkin vain kolmasosa koki voivansa keskustella ohjaajien kanssa terveydestään.

Lastensuojelun lapsille sijaishuollon laatu näyttyy arkisissa asioissa ja ympäristöissä. Yhtenä laadun toteutumisen arviointikriteerinä sijaishuollossa voidaan pitää lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisen taloudellisen turvallisuuden kriteerien toteutumista (THL 2019). Lisäksi voidaan arvioida sijaishuollossa asetettuja lapsen etua ajavien erityisten oikeuksien toteutumista siitä näkökulmasta, miten niiden toteutuminen tukee sijaishuollon perustehtävän toteutumista. Tutkimukseen osallistuneista puolet oli sitä mieltä, että lastenkodilla käytössä olevat resurssit sekä talouden että käytössä olevien tilojen osalta, eivät tue toimijuutta. Näiden osallistujien kokemuksen mukaan resursseja ei ole tarpeeksi käytössä oman elämän suunnittelun tueksi.

Toiminnallisen laadun näkökulmasta tutkimuksessa kävi ilmi, että tutkimukseen osallistuneet erottivat lastenkodin ohjaajien toiminnassa parannettavaa. Osallistuneisiin kohdistuvasta toiminnasta kävi ilmi, että kaikki osallistuneet eivät kokeneet saaneensa kehuja ohjaajilta. Lisäksi vain puolet tutkimukseen osallistuneista koki saaneensa kannustusta ohjaajilta. Tutkimukseen osallistuneiden läheisiin kohdistuvasta toiminnasta ilmeni, että kaikkien läheisiin ei suhtauduta hyvin. Osallistuneet toivat esille myös, että heidän läheisiään ei oteta huomioon lastenkodissa.

Lapsen sijaishuollon laadun kokemusta parantaa hänen saamansa tuki ja osallistumismahdollisuudet. Tämän lisäksi oleellista olisi noudattaa palvelulle asetettuja

tavoitteita sekä palvelulupauksia. Lastenkoti, johon tutkimuksemme toteutuu, on ilmoittanut osana omia erityispiirteitään lasten aktivoimisen ja kannustamisen harrastustoimintaan. Kuitenkin kuudesta tutkimukseen osallistuneesta vain kahdella oli harrastus. Suurin osa osallistuneista kuitenkin koki, että heillä olisi mahdollisuus saada lastenkodin henkilökunnalta tukea omaan harrastukseensa.

Osallisuus

Sijaishuollossa oleville lapsille on taattu lakisääteinen oikeus osallisuuteen. Osallistumisoikeus takaa sijaishuollon lapsille mahdollisuuden vaikuttaa itseään koskeviin asioihin tuomalla esiin omat mielipiteensä ja osallistumalla päätöksentekoon (Lastensuojelulaki 417/2007.) Koska oikeus osallisuuteen ei suoraan takaa osallisuutta, sijaishuollossa työskentelevillä aikuisilla on suuri rooli vaikuttamis- ja toimintamahdollisuuksien luomisessa osallisuuskokemuksen synnyttämiseksi (Hotari ym. 2009, 118–119).

Kaikille tutkimukseen osallistuneille mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään oli tärkeää. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista oli sitä mieltä, että he saavat lastenkodin ohjaajilta kannustusta itsenäiseen päätöksentekoon, mutta ohjaajissa on eroa siinä, kuinka paljon lapset saavat heiltä tukea päätöksentekoon. Tutkimukseen osallistuneiden lasten kokemus siitä, että ohjaajien välillä on eroja siinä, kuinka hyvin he huomioivat lapsen päätöksentekijänä tukee Hotarin ynnä muiden (2009, 118–119) väitettä, jonka mukaan osallisuusmahdollisuuksien luomisen edellytyksenä on työntekijän henkilökohtaiset valmiudet kohdata lapsi yksilönä. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista kuitenkin koki, että he voivat tehdä omaan elämäänsä liittyviä päätöksiä ja vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa.

Sijaishuollon asiakkaista laaditaan useita asiakirjoja ja dokumentteja. Lastensuojeluasiain asianosaisilla on oikeus itseään koskeviin kirjauksiin (THL 2019). Prosessiosallisuuden näkökulmasta tiedottamisella ja tiedonkululla onkin suuri merkitys osallisuuden toteutumisen kannalta (Kallinen ym. 2018, 20). Tutkimukseen osallistuneista suurin osa oli sitä mieltä, että he ovat saaneet luettavakseen itseensä liittyviä dokumentteja. Tiedonkulun ja osallisuuden näkökulmasta tutkimuksessa selvitettiin myös osallistuneiden kokemuksia siirtymistä. Suurin osa osallistuneista koki, että heitä on tiedotettu siirtymistä etukäteen, mutta heiltä ei ole kysytty mielipidettä siirtymiin, eli tältä osin osallisuus ei toteutunut kunnolla.

Sijaishuollossa osallisuuden toteutumista voidaan arvioida monin eri tavoin. Nigel Thomas (2002, 174–176) on esittänyt yhtenä osallisuuden ulottuvuutena mahdollisuuden valintaan. Ajatus on samankaltainen Hotarin ynnä muiden (2009, 117) esittämän teorian kanssa, jossa sijaishuollon osallisuus toteutuu tilanteessa, jossa lapsi saa olla mukana itseään koskevan työn toteuttamisessa. Sijaishuollon yhteistyövelvoitteeseen lapsen huoltajiin liittyen, tutkimukseen osallistuneilta kysyttiin, ovatko he saaneet määrittellä itselleen läheiset ihmiset. Puolet tutkimukseen osallistuneista koki, ettei ole saanut määrittellä itselleen läheisiä ihmisiä, kun taas toinen puoli koki osallistuneensa itselleen tärkeiden läheisten määrittelyyn.

Kuva 7. Perheen pitäminen lapsen elämässä.

Turvallisuus

Turvallisuus on yksilöllinen kokemus, johon vaikuttaa yksilön kokemus hänen selviytymismahdollisuuksistaan. Sijaishuollossa turvallisuuteen vaikuttaa oleellisesti se, kuinka ennustettavana lapset ja nuoret pitävät elämäänsä (Kyllönen & Hurme 2014, 24 & 29.) Tutkimukseen osallistuneista vain puolet koki olonsa turvalliseksi lastenkodissa. Tämä tulos on läheisesti sidoksissa siihen, että puolet osallistuneista koki myös, että he eivät tiedä, mitä heidän elämässään tulee tapahtumaan.

Kuva 8. & 9. Turvallisuus & oman elämän ennakoitavuus.

Turvallisuuden tunteeseen sijaishuollossa liittyvä läheisesti kokemukset lastenkodin ti-
loista ja ympäristöstä. Tutkimukseen osallistuneista puolet koki fyysisen turvallisuuden
osalta, että lastenkodissa on olemassa uhkaa, joka vaikuttaa heidän turvallisuuden tun-
teeseensa. Osallistuneista kuitenkin vain kaksi ilmoitti, että heidän turvallisuutensa on
ollut uhattuna lastenkodissa. Suurimman osan mielestä uhka ei liity lastenkodin ympä-
ristöön liittyviin asioihin, kuten muihin ympäröiviin rakennuksiin tai luontoon.

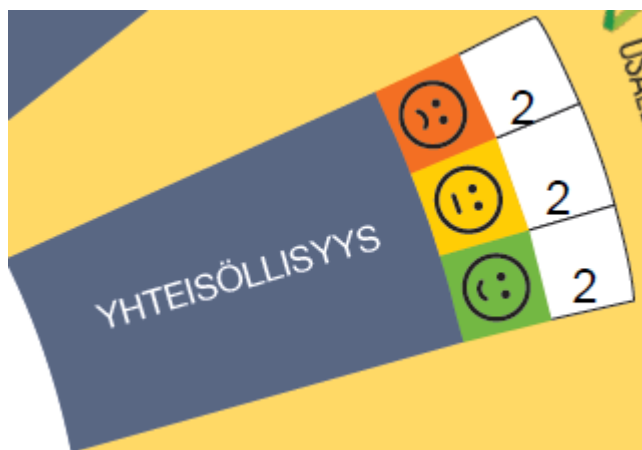
Hurmeen ja Kyllösen (2014, 29) mukaan henkisen turvallisuuden tunnetta on luomassa
erityisesti se, että lapsi kokee, että hän saa tarvittaessa apua ja hänen tunteiden käsit-
telyään tuetaan. Koska ohjaajat ovat vahvasti läsnä sijaishuollon arjessa, heillä on
suuri merkitys turvallisuuden luomisessa. Tutkimukseen osallistuneista puolet olikin sitä
mieltä, että ohjaajat ovat suoraan liitoksissa siihen, kuinka turvalliseksi he kokevat
olonsa. Osallistuneista suurin osa koki, että he pystyvät pyytämään ohjaajien apua vai-
keiden asioiden käsittelyyn.

Kuten opinnäytetyömme teoriapohjassamme ilmeni, henkisen turvallisuuden näkökul-
masta yksilön omalla tulkinnalla on suuri rooli tämän turvallisuuskokemuksessa (Hurme
& Kyllönen 2014, 29). Selvitimmekin tutkimuksessamme, miten tutkimukseen osallistu-
neet kokivat turvallisuutensa sijoituksen ja yksinäisyyden näkökulmasta. Tutkimukseen
osallistuneista yli puolet kokivat olonsa yksinäiseksi. Samalla yli puolet osallistuneista
oli sitä mieltä, että lastenkodissa asuminen ei vaikuta siihen, miten heitä kohdellaan.

Tutkimuksessamme selvitimme myös osallistuneiden kokemuksia sosiaalisen turvalli-
suuden suhteen. Hurmetta ja Kyllöstä (2014, 35) mukaillen sosiaalinen turvallisuus
muodostuu pitkälti siitä kokemuksesta, onko lapsen ympärillä turvallisia aikuisia. Sosi-
aaliseen turvallisuuteen liittyy myös tuen saaminen läheisiltä, sekä mahdollisuus tukeu-
tua läheisiin. Tutkimuksessamme ilmeni, että vain puolella osallistuneista oli

elämässään aikuinen, jonka kanssa pystyisi keskustelemaan melkein mistä vain, ja vain yhdellä osallistuneella on ollut tukea vastoinkäymisten selvittämisessä. Kaikki osallistuneista kuitenkin kokivat, että heillä on ollut jonkun aikuisen tuki heidän siirtymissään.

Yhteisöllisyyden ja toiminnallisuuden kokemusten vaikuttaessa sosiaalisen turvallisuuden tunteeseen, selvitimme tutkimuksessa myös lastenkotiin rajautuvaa sosiaalista kanssakäymistä. Puolet osallistuneista kokivat, ettei heillä ole yhteistä aikaa ohjaajien kanssa. Osallistuneista vain kaksi halusi viettää aikaa muiden lastenkodissa asuvien lasten tai työskentelevien ohjaajien kanssa.

Kuva 10. Yhteisöllisyys.

5.2 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset

Sijaishuollon ja laitosasumisen osalta ilmeni, että tutkimukseen osallistuneista kukaan ei pitänyt tutkittavaa lastenkotia kotiin verrattavana ympäristönä, ja vain puolet osallistuneista koki, että heille on opetettu itsenäiseen elämään tarvittavia taitoja. Sijaishuoltoyksikkönä toimivan lastensuojelulaitoksen vertaaminen kotiin tuottaa ymmärrettävästi tutkimukseen osallistuneille lapsille mielikuvia, joissa laitosta ei voi rinnastaa kotiin. Jo "laitos"-sanalla esille tulo, laitospäristö ja rutiinit kuten työntekijöiden vuoronvaihdot, joita kotona ei olisi, vaikeuttavat lastensuojelulaitoksen näkemistä kotina. Itsenäistymistaitojen osalta tulosta voi olla selittämässä tutkimukseen osallistuneiden ikä, sillä kaikilla osallistuneilla itsenäistyminen ei ollut vielä ajankohtaista. Myös se, minkä kokee riittäviksi itsenäistymistaidoiksi voi vaikuttaa arviointiin itsenäistymistaitojen opettelussa.

Käytännössä omaohjaajan tehtävänä on toimia yhteistyössä lapsen huoltajan tai huoltajien kanssa vanhemman roolissa koordinoiden lapsen kanssa tehtävää työtä (THL 2019). Omaohjaajan nimeäminen ja moniammatillisissa verkostoissa toimiminen on jotain, mitä normaalissa perhearjessa ei tapahdu, ja se on osaltaan vaikeuttamassa laitoksen näkemistä kotina. Laitos voi kuitenkin lastensuojelun lapsille olla se paikka, johon he kiinnittyvät, ja ohjaajat ovat vaikuttamassa laitoksen kodinomaisuuden tuntuun.

Laatuun liittyvinä tekijöinä ilmeni lasten kokemus heidän oikeuksiensa toteutumisesta, vaikka laadun ja osallisuuden näkökulmasta liian harvat lapset todellisuudessa tiesivät oikeuksiaan, tai sitä, kenen puoleen he kääntyisivät, jos heidän oikeuksiaan rikotaan. Tulokset puhuvat sen puolesta, että lastenkodin ohjaajat toimivat lasten oikeuksia kunnioittaen, mutta työstä unohtuu avoimuus, jossa lapsille kerrotaan, minkä vuoksi heidän kanssaan toimitaan tietyllä tavalla. Tämä havainto mukailee jo aiemmin esitellyssä sijaishuollon laatua koskevassa tutkimuksessa *”Uskomme sinuun – usko sinäkin”* (Lapsiasiavaltuutettu 2012) tehtyä havaintoa: puutteellinen tieto erilaisista nuoreen liittyvistä asioista, kuten omat oikeudet sijaishuollossa, koettiin epäkohdaksi. Lastensuojelun laatusuosituksen mukaisesti lapsen tiedottaminen häneen liittyvistä asioista vahvistaa luottamuksellista vuorovaikutusta (Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto 2014, 22). Koska ohjaajan työtehtäviin perehdytettäessä ei käydä läpi kaikkea asiakastyöhön liittyviä osa-alueita ja tehtäviä, osallisuuden vahvistaminen ja laadun takaaminen muun muassa oikeuksista tiedottamisen kautta on ohjaajan ammatillisen kehittyneisyyden ja valvutuneisuuden varassa. Tämä voi osaltaan selittää, miksi kaikki tutkimukseen osallistuneet eivät olleet tietoisia oikeuksistaan.

Laadun osalta tutkimuksessa arvioitiin myös terveydenhuollollisen kokonaisuuden toteutumista ja ohjaajien roolia terveyden edistämisen tukemisessa. Useimmilla osallistuneilla oli mielessään asioita, jotka vaikuttavat heidän aktiivisuuteensa. Monet kokivat, että he saisivat ohjaajilta apua terveyteen liittyvissä kysymyksissä, mutta harvemmat kokivat voivansa keskustella ohjaajien kanssa terveydestään. Tutkimustulosta selittäväksi tekijöinä pohdimme suomalaisen kulttuurin vaikutusta tuloksiin. Perinteisesti suomalainen kulttuuri korostaa itsenäistä pärjäämistä, ja terveyteen liittyvät asiat koetaan henkilökohtaisina. Tutkimukseen osallistuneilla oli hyvät kontaktit terveydenhuoltoon, joka mahdollisesti vaikuttaa tarpeeseen keskustella ohjaajien kanssa omasta terveydestä. Lisäksi jotkin terveyteen liittyvät asiat koetaan sukupuolikategorisina, jolla on vaikutusta siihen, kenen kanssa lapsi kokee voivansa keskustella terveyteensä liittyvistä asioista.

Pohdimme tulokseen mahdollisesti vaikuttavan myös sen, kuinka vastaanottavainen ohjaaja on terveydellisiin asioihin liittyville keskusteluille.

Tutkimukseen osallistuneet lapset kokivat lastenkodin ohjaajien toiminnassa parannettavaa positiivisen palautteen antamisen sekä läheisiin suhtautumisen osalta. Myös tämä havainto mukailee jo aiemmin esitellyssä sijaishuollon laatua koskevassa tutkimuksessa ”*Uskomme sinuun – usko sinäkin*” (Lapsiasiavaltuutettu 2012) tehtyä havaintoa: lapset ja nuoret suuntasivat kritiikkiä lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta kohtaan. Lapsen identiteetin rakentuminen ja kyky suojata itseään rakentuu tunteiden hallinnan ja vuorovaikutuksellisen palautteen saamisen kanssa (Cacciatore n.d., 6). Vanhemmuuteen liittyvä kasvatustyylin sopimattomuus on monen lapsen sijoituksen taustalla (Heino ym. 2016, 70). Näiden tekijöiden pohjalta voidaan päätellä tutkimustulosta selittäviä tekijöitä, joihin mahdollisesti liittyy lapsen suurempi tarve saada positiivista palautettava korjaavana kokemuksena lapsuuteen verrattuna. Lapsella voi myös olla vaikeuksia vastaanottaa positiivista palautetta, johon saattaa liittyä kokemus, että positiivisen palautteen saaminen on vähäistä. Vanhempiin suhtautumisen kohdalla lapset saattavat liittää kotona asumattomuuden vihasävytteisiä tunteita ohjaajiin, jolloin he arvioivat ohjaajien suhtautuvan heille läheisiin ihmisiin negatiivisesti.

Tutkimusta toteutettaessa avasimme osallisuuden käsitettä viittaamalla toimijuuteen. Kerroimme toimijuuden olevan aloitteellisuutta ja aktiivisuutta omaan elämään liittyvissä asioissa. Osallisuuden osalta tuloksissa ilmeni, että kaikki tutkimukseen osallistuneet kokivat omaan elämään vaikuttamisen tärkeäksi, ja suurin osa koki, että heillä on mahdollisuus tehdä omaan elämään liittyviä päätöksiä. Ohjaajissa ilmeni eroja siinä, kuinka hyvin lapset huomioidaan itsenäisinä päätöksentekijöinä. Ristiriitoja omaan elämään vaikuttamisen kokemuksissa voi selittää tutkimuksessa esiin tullut erään nuoren vastaus: ”No osaltaan saan vaikuttaa joo, mut osaltaan en, koska jos mä saisin päättää niin enhän mä lähtökohtasesti olis täällä.”

Turvallisuus tuotiin pelissä esille omana osa-alueenaan. Kerroimme tutkimukseen osallistuneille turvallisuuden tarkoittavan heidän kokemustaan omasta turvallisuudestaan lastenkodissa. Pelin aikana toimme esille, että turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat ulkoiset ja sisäiset tekijät. Kerroimme myös, että turvallinen tunne syntyy, kun ei koe uhkaa. Sijaishuollon aikainen hoito ja huolenpito tähtää sijoitetun lapsen turvallisuuden tukemiseen hyvinvoinnin edistämiseksi (THL 2019, 34). Tutkimuksessamme kävi ilmi, että osallistuneista vain puolet kokivat olevansa turvassa lastenkodissa. Kokemus turvallisuudesta ja turvassa olemisesta vaikuttaa myös sijaishuollon laatuun liittyviin

kokemuksiin. Tulosten pohjalla voidaan nähdä vaikuttavan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019, 35) raportissa esille tulleita piirteitä, jotka heikentävät lapsen turvallisuuden tunnetta sijaishuollossa. Tällöin turvallisuuden tunnetta horjuttaa sijaishuolto paikan ilmapiiri, koettu epäoikeudenmukaisuus ja epäselvät käytännöt. Myös väkivalta ja sen uhka sekä aikuisten valta-asema vaikuttavat koettuun turvallisuuteen.

Koska lastensuojelua kuvataan lakiperustaisena, sijaishuollon määrittely lapsen näkökulmasta on vaikeaa (Pösö 2004, 202). Joidenkin sijoitettujen lasten näkökulmasta lastensuojelulaitokseen päästään, kun taas joidenkin mielestä sinne joudutaan. Sijoitetut lapset toimivat kokemusasiantuntijoina, ja heillä on paljon hiljaista tietoa, jota pystyisi hyödyntämään sijaishuollon kehittämisessä. Suomalaisessa tutkimusperinteessä on kuitenkin verraten hyvin vähän tutkimustietoa sijaishuollosta painottuen sijoituksen itsensä ajanjaksolle (Pösö 2004, 205).

Sekä meidän toteuttamamme tutkimus, että aikaisemmin tehdyt ja tässä työssä esittelemämme tutkimukset osoittavat, että sijaishuollossa on vahvoja ominaisuuksia, mutta myös kehittämiskohteita. Haasteet liittyvät erityisesti lapsilähtöisyyden ja osallisuuden toteutumiseen. Tutkimuksessamme tuli esille, että ohjaajilla on suuri rooli sijaishuollon laadun kokemuksissa sekä hyvien että haastavien kokemusten osalta. Herää kysymys, voidaanko enää kyseenalaistaa yhdenkään sijaishuollossa asuvan lapsen – tai siellä työskentelevän ohjaajan – merkitystä lastensuojelun kehittämisen kentällä.

6 POHDINTA

6.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen lisäarvon tuottamiseksi määrällisessä tutkimuksessa arvioidaan reliabiliteetin ja validiteetin toteutumista. Reliabiliteetilla eli luotettavuudella viitataan tutkimustulosten toistettavuuteen eri tutkimusmenetelmää käyttämällä. Reliabiliteetti viittaa myös yleistettävyyteen, kun taas validiteetti eli pätevyys kertoo, kuinka pätevä tutkimus on tiedon levittämisen ja analyysimenetelmän soveltuvuuden osalta (Heikkilä 2014, 11.) Tutkimuksemme luotettavuudessa olemme huomioineet Kanasen (2014, 150 & 152) mukaisesti aineistotriangulaation. Näin ollen olemme keränneet tutkittavasta aiheesta tietoa eri menetelmillä ja verranneet tuloksia toisiinsa ja aiempiin tutkimustuloksiin.

Saamamme tutkimustulokset ovat tutkimukseen osallistuneiden lasten omia kokemuksia sijaishuollon laadusta, ja tästä syystä niitä ei voi tuloksina yleistää muiden lasten henkilökohtaisiin kokemuksiin. Tutkimuksen tuloksia tarkastellessamme kuitenkin huomasimme, että saamamme tulokset ovat yhteneväisiä sijaishuollon laadun teoreettisen osiomme kanssa, mutta niissä oli yhteneväisiä piirteitä myös muiden nuorten suosituksiin sijaishuollon laadun kehittämiseksi (Vario ym. 2012, 17–31).

Kokemuspeliin valmiiksi laaditut kysymykset eivät olisi tarjonneet meille riittävän kattavaa aineistoa, joten laadimme tutkimuksen toteuttamisen tueksi lisäkysymyksiä, mikä parantaa tutkimuksen validiteettia. Lisäksi saamastamme perusjoukosta tutkimukseen osallistui suhteellisen suuri tutkimusjoukko, vaikka osallistuminen oli vapaaehtoista. Saamamme tutkimustulokset vastaavat tutkimuksen tavoitteisiin sijaishuollon laadun selvittämisestä lapsen näkökulmasta, eli koemme onnistuneemme tutkimuskysymykseen vastaamisessa.

Aineistomme analyysimenetelmänä käytimme kokemukselliseen ja tarinankerronnalliseen aineistoon soveltuvaa narratiivista, elämäntarinallista, analysointimenetelmää. Sisäisen validiteetin parantamiseksi kokosimme yhdessä tutkimuksen tulokset numeraalisen muotoon pelilaudan oman ohjeistuksen mukaisesti, jotta voidaan varmistua tulkinnoilta eroilta. Itse tutkimuksen toteuttamisen ja tulosten raportoinnin osalta pyrimme toimimaan vastuullisesti hyviä tieteen käytäntöjä noudattaen.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012, 6) korostaa hyvinä tieteen käytäntöinä rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyön eri vaiheissa. Tutkimuksen osalta valittujen menetelmien ja toimintatapojen tulee olla eettisesti kestäviä, ja tutkimus suoritetaan luvanvaraisesti ja suunnitelmallisesti. Oman opinnäytetyömme osalta suunnittelimme ennalta aikataulullisen rungon, jonka mukaan toteutimme opinnäytetyömme tutkimuksen. Tämä mahdollisti huolellisuuden ja tarkkuuden toteutumisen. Koko opinnäytetyömme prosessin ajan pyrimme olemaan tietoisia tekemistämme valinnoista, ja analysoimaan valintojemme merkitystä opinnäytetyön ja tutkimuksemme tekemiseen sekä luotettavuuden että eettisten periaatteiden näkökulmasta.

Eettisesti kestävien tutkimus- ja arviointi- sekä tiedonhankintamenetelmien näkökulmasta katsottuna noudatimme avoimuutta ja vastuullisuutta tutkimusta tehdessämme ja tuloksia raportoidessamme. Opinnäytetyömme ulkopuoliseen tietoon viittasimme asianmukaisesti, ja itse keräämämme tutkimustieto on saatu tutkimus- ja ammattieettisiä periaatteita noudattaen ja osallistuneiden vapaaehtoisuuden ja yksityisyydensuojaa kunnioittaen.

6.2 Pohdinta

Mielestämme olemme opinnäytetyössämme käyttäneet lähteitä monipuolisesti ja valveuneet syvällisesti käsiteltäviin aiheisiin. Olemme myös onnistuneet soveltamaan lukemamme teoriaa käytäntöön, ja yhdistämään sekä refleктоimaan teoriatietoa tutkimustuloksiin. Haasteelliseksi lähdeaineiston osalta koimme aineiston valikoimisen ja teoria-perustan rajaamisen suhteellisen tiiviiseen muotoon.

Osallisuuden toteutuminen

Mielestämme toteuttamamme tutkimus tuki tutkittavassa sijaishuollon yksikössä asuvien lasten ja nuorten osallisuutta hyvin, sillä koko tutkimus toteutettiin lapsia aktiivisesti osallistaen ja pitkälti heidän ehdoillaan. Kuten jo aiemmin tuli ilmi, olisimme halunneet osallistaa jokaisen lapsen mukaan tutkimukseen, mutta tämä ei kuitenkaan kokemuspelin raamien puitteissa ollut mahdollista, vaikka sitä vaihtoehtona pohdittiinkin. Lähtökohtaisesti pohdimme ja ehdotimme tätä vaihtoehtoa, sillä mielestämme osallisuus olisi toteutunut parhaiten, jos jokaisella lastenkodissa asuvalla lapsella olisi ollut mahdollisuus päästä osaksi tutkimusjoukkoa. Voimme kuitenkin olla tyytyväisiä siihen, kuinka osallisuus toteutui peliin soveltuvalla joukolla. Tutkimuksemme antoi osallistuneille

mahdollisuuden mielipiteen esittämiseen ja keskusteluun laitosasumiseen liittyvissä ja heitä koskevissa asioissa.

Suurelta osin osallisuus toteutui mielestämme myös vapaaehtoisuuden kautta. Kannoimmeekin koko tutkimusprosessin ajan mukaan ajatusta siitä, kuinka myös osallistumatta jättäminen on osallisuutta, ja yhteisön kokemuspelin kaltaiseen toimintaan osallistumatta jättäminen voi olla lastensuojelun asiakkaalta voimakaskin kannanotto. Useampi osallistumatta jättänyt esimerkiksi tuntui kokevan ajatuksen keskustelusta pelin teemoihin liittyen ahdistavana tai vaikeana, joka mielestämme tuottaa jo itsessään arvokasta tietoa siitä, kuinka käyttökelpoinen ja soveltuva kokemuspeli on lastensuojelulaitoksiin. Vaikka ajatus yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistamisesta pelin keinoin on arvokas, voi moni lapsi ja nuori säikähtää ehdotusta, että omia henkilökohtaisia kokemuksia täytyisi jakaa suuremmalle joukolle – sehän voi monesti olla vaikeaa jo yksittäiselle aikuiselle. Me tutkijoina emme painostaneet ketään osallistumaan, sillä osallisuuden nimissä emme halunneet toimia niin.

Ajatusta osallistumatta jättämisestä puoltaa mielestämme hyvin myös Erosen (2012, 6) narratiivisessa tutkimuksessaan *Lastenkoti osana elämäntarinaa* tekemä päähavainto: lastenkoti osana lapsen elämää ei ole sellainen asia, josta kerrotaan vuolaasti tarinoita. Se ei myöskään ole sellainen asia, josta haluttaisiin mielellään puhua ulkopuoliselle.

Tutkimuksen toteutus käytännössä ja havainnot

Koimme hyväksi vaihtoehdoksi ottaa mukaan myös yhteisön kokemuspelin pohjalta ideoidun kyselylomakkeen tutkimusprosessin edetessä. Tämä selkeästi auttoi meitä saamaan lisää tutkimusaineistoa, ja osallistamaan niitäkin lapsia ja nuoria, jotka eivät innostuneet itse pelaamisesta. Mielestämme oli erittäin tärkeää soveltaa ennalta määrättyä tutkimusmenetelmää huomatessamme, ettei menetelmä alkuperäisessä muodossaan toteudukaan idealistisesti käytännössä. Otimme kuitenkin realistisesti huomioon myös sen, että vaikka tutkimusmenetelmää olisi muokattu kuinka paljon tahansa lasten ehdoilla toimivaksi, ei muokkaaminen siltikään välttämättä olisi taannut meille lisää tutkimusaineistoa. Tämän takana on ajatus siitä, että tämänkaltaiseen tutkimukseen osallistuminen, jossa tuodaan esille omat, henkilökohtaiset mielipiteet voi lähtökohtaisestikin olla lapsille ja nuorille enemmän epämieluisaa, kuin innostavaa ja kiinnostavaa. Lisäksi tähän vaikuttaa ehdottomasti sattumanvarainen tutkittavien subjektiivisuus – millaisista persoonista tutkimusjoukko muodostuu.

Jotta tutkimuksemme olisi toteutunut yhteisöllisemmin – kokemuspelin alkuperäistä, yhteisöllisyyttä lisäävää ideaa noudattaen – me tutkijoina olisimme varmasti voineet aloittaa kokemuspelin markkinoimisen tutkittaville vielä aikaisemmin. Aikataulutuksessa olisimme lisäksi voineet ottaa huomioon sen, että yhteisten pelikertojen sovittaminen tulee varmasti olemaan haasteellista, joten olisimme voineet pyrkiä aloittamaan itse konkreettisen pelaamisen lasten ja nuorten kanssa jo hyvissä ajoin ennen kesää. Kuitenkin koimme, että tulevan kesän tapahtumia oli vaikea ennakoida keväällä, sillä kuten jo aiemmin mainittu, lasten (ja meidän työntekijöiden) arki sijoituspaikassa on eläväistä ja taipuvaista muutoksiin.

Olisimme voineet myös pyrkiä entistä tehokkaammin ennakoimaan mahdollisen ”vastarinnan” peliä kohtaan, ja näin ollen kehittää entistä tehokkaampaa markkinointia, sekä positiivista korostusta yhteisölliseen ideaan liittyen. Kuitenkin tässäkin kohtaa otimme huomioon sen, että markkinoimisen ja painostamisen välillä on vain hienoinen ero, emmekä me edelleenkään halunneet painostaa ketään lasta osallistumaan ryhmässä (tai yksin). Osallistumisen tasossa oli nähtävissä jälleen myös tutkimuskohteiden subjektiivisuus; ”houkuttelu” ja peliin osallistumisen tärkeyden korostaminen toimi toisiin, toisiin ei. Toisia nuoria tutkimuksen mahdollisuudet lähtökohtaisesti kiinnostivat, toisia taas eivät. Meillä oli käytössämme ennalta sovitut menetelmät pelin ja toiminnan esittelyyn; kerroimme syyt osallistumisen tärkeyteen sekä meidän, itse lapsen, että suuremman yhteiskunnallisen kuvan näkökulmasta. Lisäksi toimme pelituokioita esille mukavina, yhteisinä ja läsnäolevina hetkinä, joihin liittyy myös mahdollisesti jotain lapselle mieluisaa tekemistä pelaamisen lomassa. Kerroimme, että tarkoitus olisi pelata porukalla, mutta yksinkin voi osallistua. Sekä tutkimusprossia suunniteltaessa että toteutettaessa koimme nämä ”houkuttelukeinot” riittäviksi.

Uskomme yhteisen tekemisen vieroksumiseen ja osallistumattomuuteen vaikuttavan myös sen, että tutkittavan lastenkodin osastojen A, B ja C välillä on lasten kesken vain vähän yhteisöllistä toimintaa ja tekemistä, vaikka kyseinen lastenkoti (Turun kaupunki 2019) painottaa toimintaperiaatteissaan yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyyden ollessa vähäistä, lapset ovat toisilleen vieraita. Kun kyseessä on joukko 12 vuotta täyttäneitä, vähintäänkin varhaisessa murrosiässä olevia nuoria, ei ole mielestämme yllättävää, että pelin teemoihin liittyvistä asioista ei haluta keskustella eikä omia kokemuksia haluta jakaa tuntemattomille. Kuten aiemmin jo mainittu, lapsi tai nuori voi kokea tämän vaikeaksi jopa sellaisen aikuisen kanssa, keneen hän on jo ehtinyt muodostaa voimakkaankin luottamussuhteen. Tästä voidaan päästä ajatukseen siitä, tulisiko

lastensuojelulaitoksissa lähtökohtaisesti pyrkiä lisäämään yhteisöllistä toimintakulttuuria ja panostaa yhteisöllisyyden tunteen muodostumiseen, ennen kuin pyritään käyttämään vahvasti yhteisöllisiä työvälineitä. Näin yhteisöllisyyden tunne olisi jo valmiiksi pohjana sellaiselle toiminnalle, joka vaatii sen, että lapsi ja nuori kokee olonsa turvalleiseksi osallistuakseen toimintaan yhdessä muiden kanssa. Oli kuitenkin hienoa huomata, että useampi nuori oli halukas vaihtoehtoisesti täyttämään kyselylomakkeen joko yksin tai yhdessä meidän kanssamme.

Tätä ajatusta jatkaen, mielestämme yhteisön kokemuspelin osallistujamäärän ihanteellinen suositus, 6-8 henkilöä, on liian suuri omia havaintojamme silmällä pitäen. Kuten havaitsimme, tämä konteksti voi aiheuttaa nuorelle enemmän pelkoa kuin kiinnostusta, joten voidaan pohtia, ovatko kokemuspelin raamit lähtökohtaisesti toimivat lastensuojelulaitoksiin. Edelleen tähän ilmiöön vaikuttaa kuitenkin sekä laitoksen että siellä asuvien lasten ominaispiirteet ja totut käytännöt itsessään. Mietimme myös kokemuspelin kestoa: pelin säännöissä suositukseksi on määritelty 1-2 tuntia, johon voimme havaintojemme pohjalta todeta, että tunti peliaikaa on maksimaalinen siinä suhteessa, että osallistuvan lapsen energia ja keskittymiskyky peliä ja pohdintaa kohtaan säilyy. Meille heräsi ajatus siitä, onko peliä kehiteltäessä otettu riittävästi huomioon, että monissa lastensuojelulaitoksissa useimmilla lapsilla on erilaisia erityistarpeita ja haastavia käytösmalleja sekä käytöshäiriöitä. Tämä luonnollisesti johtaa usein siihen, että yhteen, intensiivistä ajatustyöskentelyä ja keskittymistä vaativaan, itseä henkilökohtaisesti koskevaan tehtävään keskittyminen tunniksi tai kahdeksi, on haastavaa, ellei jopa mahdotonta.

Tätä ajatustamme korosti edelleen se havainto, että moni osallistuja koki pelin kysymykset vaikeiksi ymmärtää. Aikuisen täytyi sanoittaa ja avata pelin teemoja ja kysymyksiä lapsille pitkin pelihetken kulkua tai kyselylomakkeen täyttöä, mikä ei tietenkään itsessään ole negatiivinen asia. Yksi vastaajista kuitenkin jätti kyselylomakkeen täytön kesken, sillä ”vaikeat sanat” turhauttivat niin paljon ja ajattelu ”tuskastutti”. Intoa osallistumiseen lähtökohtaisesti oli, mutta edes aikuisen avustus ja sanoittaminen itse haastattelutilanteessa ei auttanut poistamaan tämän kyseisen lapsen kokemusta siitä, että peli on hänelle liian haasteellinen. Vastakohtaisesti taas osa vastaajista täytti kyselylomakkeen yksin omassa rauhassaan ja ongelmitta, ilman aikuisen tukea. Tässä kohtaa voidaan mielestämme miettiä sitä, onko yhteisön kokemuspeli rakennettu mahdollisimman monenlaiselle lapselle ja nuorelle soveltuvaksi – kun lastensuojelulaitoksissa sijoitettuinä olevat lapset ovat taustoiltaan, tarpeiltaan, käyttäytymis- ja kokemusmalleiltaan

ja kehitystasoltaan hyvinkin erilaisia. Miten siis voitaisiin ehkäistä sitä, että halukkuudesta huolimatta laitospuolen osallisuus ei toteudu, koska ”tämä tuntuu liian vaikealta”? Haasteellisuuden tunne voi jopa lisätä epäonnistumisen ja huonommuuden tunteiden kokemuksia, joita moni sijoitettu lapsi kokee jo entuudestaan. Näin koko kokemuspelin idea voi kääntyä itseään vastaan, eikä menetelmä toimikaan enää lasta vahvistavana, voimaannuttavana tai positiivista luovana.

Kokonaisuudessaan koimme yhteisön kokemuspelin tutkimusvälineenä olevan idealistisesti erittäin hyvä; ajatus pelin taustalla on arvokas. Ennen tutkimusprosessin aloittamista, kokemuspeliin tutustuessa, olimme hyvin innoissamme pelistä ja siitä, että pääsemme tutkijoina testaamaan tätä uutta työvälinettä. Käytännön työkentällä idealistinen harvoin kuitenkaan toteutuu täysin suunnitellun ideaalin mukaan, kuten meidänkin tutkimuksestamme voi huomata. Positiivinen havainto oli kuitenkin se, että kahden onnistuneen, konkreettisen kokemuspelin pelaamishetken voidaan sanoa sujuneen hyvin ja suunnitellusti, sekä tuottaneen arvokasta tietoa lasten kokemuksista. Voimme siis myös todeta kokemuspelin tutkimusvälineenä olevan osalle lapsista soveltuva ja käytökelpoinen.

Olimme tyytyväisiä myös tutkimuksen analyysimenetelmäksi valitun narratiivisen menetelmän käyttöön, sillä tällä menetelmällä löysimme tutkittaviemme kokemuksista yhteneväisen tarinan, jolla on merkitystä lastensuojelun kehittämisen kentällä.

Ammatillinen kasvu

Innokylän (2016) sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetensseihin peilaten koimme opinnäytetyömme tukevan erityisesti eettisen osaamisemme sekä tutkimuksellisen kehittämisosaamisemme vahvistumista. Osana opinnäytetyömme prosessia toimimme sekä ammatti- että tutkimuseettiset periaatteet huomioiden yhdenvertaisuutta tukien. Tuotimme tietoa sijaishuollon lasten hyvinvoinnin edistämiseksi, sovelsimme tutkimusmenetelmiä ja toimimme kumppanuuslähtöisesti toimeksiantoamme noudattaen. Tämä kaikki sekä kehitti meitä tutkijoina, että tulevina sosiaalialan ammattilaisina.

Opinnäytetyön toteuttaminen valmensi meitä työelämälähtöiseen ryhmätyöskentelyyn, itsereflektioon, kriittiseen ajatteluun sekä rakentavan palautteen antamiseen. Koska opinnäytetyömme ja tutkimuksemme toteuttaminen sivusi laajasti sijaishuollossa elävän lapsen arkeen liittyviä tekijöitä ja kokemusmaailmaa, opimme näkemään asiakastyön ja palvelujärjestelmän merkitystä lapsen näkökulmasta.

Tulosten hyödynnettävyys ja kehittämisideat

Tutkimuksemme tulokset ovat erittäin hyödynnettäviä, sillä lastensuojelun asiakkaiden kokemuksista palveluun liittyen ei ole vielä paljoakaan tutkimustietoa. Kuten kokemus-asiiantuntijuutta esille tuodessa on tullut ilmi, lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi itse on kuitenkin parhaiten oman asiansa asiantuntija, joten lastensuojelun asiakkaiden kokemusten tutkiminen olisi ehdottoman tärkeää jatkossakin, erityisesti osallisuuden toteutumisen ja lapsilähtöisyyden nimissä. Uskomme tutkimuksemme voivan innoittaa myös jatkotutkimuksiin siitä syystä, että lastensuojelun kentällä on havaittavissa selkeitä kehitystarpeita, kuten muidenkin vastaavien tutkimusten tulokset osoittavat.

Tutkimusvälineenä testaamastamme yhteisön kokemuspelistä voisi mielestämme saada hyvinkin toimivan, mikäli sitä kehiteltäisiin enemmän edellä kuvaamiamme kehitysideoita vastaavaan suuntaan. Tässäkin lapsilähtöisyys on oleellista – kokemuspelin kaltaisia tutkimusvälineitä voisi kehitellä ja innovoida lapsen näkökulmasta käsin, ei aikuisten. Tutkijan tulee asettua lapsen saappaisiin ja pohtia, millainen lähestyminen toimii haavoittuvassa asemassa olevalle, sijoitetulle lapselle tutkimustiedon saamiseksi.

LÄHTEET

- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Ensimmäisen painoksen muuttamaton lisäpainos. Porvoo: WSOY.
- Bardy, M. & Heino, T. 2013. Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Bardy, M. 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Cacciatore, R. N.d. Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – vauvasta kouluikään. Viitattu 12.11.2019 <https://www.vaestoliitto.fi/@Bin/8824447/Kiukkukirja.pdf>.
- Ellonen, N. & Pösö, T. 2010. Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010):1.
- Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampereen yliopiston julkaisuja – Acta Universitatis Tamperensis 1713. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Eskelinen, T. 2017. Taloudellinen turvallisuus on kehityksen edellytys. Suomalaiset kehitysjärjestöt 5.5.2017.
- Francis, M. & Lorenzo, R. 2002. Seven realms of children's participation. Teoksessa S. van der Linden (toim.) Journal of Environmental Psychology. Cambridge: University of Cambridge.
- Golding, K. 2014. Hoitava kiintymys – terapeutinen vanhemmuus. Turvattomuutta ja traumoja kokeneiden lasten ja nuorten kasvun tukeminen. Käsikirja kasvattajille ja ammattilaisille. Suomenos Elina Lähti. Tampere: Tammerprint Oy.
- Hakalehto, S. 2016. Mitä lastensuojelu on? Teoksessa S. Hakalehto & V. Toivonen (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Hansaprint Oy.
- Hallintolaki 434/2003. Annettu Helsingissä 6.6.2003. Saatavilla sähköisesti osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>.
- Hart, R. 1992. Children's participation from tokenism to citizenship. Innocenti essays No. 4. Viitattu 24.6.2019 https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf.
- Hautamäki, A. 2011. Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Teoksessa J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Heikkilä, H. 2003. Laatu, laadun mittaaminen, auditointi, laatujärjestelmät. Jyväskylän yliopiston luentomateriaaleja. Viitattu 6.6.2019 www.mit.jyu.fi/opetus/kurssit/jot/2005/kalvot/qij.pdf.
- Heikkilä, T. 2014. Kvantitatiivinen tutkimus. Viitattu 11.11.2019 <http://www.tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf>.
- Heino, T.; Hyry, S.; Ikäheimo, S.; Kuronen, M. & Rajala, R. 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 3/2016. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hirvilampi, T. 2015. Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia | 136. Kelan tutkimusosasto | Helsinki 2015. Tampere: Juvenes Print.

Hoikkala, S. & Lavikainen, V. 2015. Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Viitattu 6.6.2019 <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Sattumuksia-vai-suunnitelmallisuutta.pdf>.

Hoikkala, S. 2018. Sijaishuollon laatuksiterit. Sijaishuollon valtakunnalliset yhteiskehittämispäivät 13.11.2018. Viitattu 12.6.2019 http://www.socca.fi/files/7612/Sijaishuollon_laatuksiterit.pdf.

Hotari, K-E.; Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Hotari, K-E.; Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Juva: Bookwell Oy.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. Viitattu <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111131012>.

Häikiö, P. 2017. Väkivallan hallinnan keinoja ja väkivaltaosaamisen vahvistaminen. Teoksessa S. Hoikkala & J. Kuokkanen (toim.) Turvallisesti sijaishuollossa – Väkivaltatyön keinoja lastensuojelulaitoksessa. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 4/2017. Viitattu 3.11.2019 <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Turvallisesti-sijaishuollossa.pdf>.

Innokylä. 2016. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Viitattu 18.11.2019 <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/5e8f1ef1-7a5b-4dfb-a629-0ea09dbfe904>.

Jyväskylän yliopisto 2019. Narratiivinen analyysi. Viitattu 29.10. <http://www.jyu.fi/> > Narratiivinen analyysi.

Kalland, M. 2005. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa A. Puonti; T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kallinen, K.; Laitinen, M.; Lantela, L.; Leinonen, J.; Nikupeteri, A.; Nurmi, H. & Turunen, T. 2018. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuus monitoimijaisen yhteistyön mahdollisuuksina ja haasteina. Teoksessa P. Petrelius & P. Eriksson (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 32/2018. Helsinki: PunaMusta Oy.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kanaoja, A. & Ruuskanen, K. 2019. Selvityshenkilöiden ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. Viitattu 11.5.2019 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilön_edellytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Kivistö-Pyhtilä, T.; Hoppania, E-L.; Kallio, M.; Kivioja, A.; Korkala, M.; Korpela, M.; Kuusela, T.; Niemi-Weckström, A.; Lehto, M-L & Savolainen, N. 2017. Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun

kehittämisessä. Teoksessa A. Pohjola; M. Kairala; H. Lyly & A. Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino Oy.

Kuntaliitto. 2008. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinta kunnissa. Opas lakisääteisen suunnitelman laadintaan. Osa 1. Suunnitelman valmistelu. Viitattu 25.6.2019 <https://shop.kunnat.net/download.php?filename=uploads/p080417122958A.pdf>.

Känkänen, P. & Laaksonen, S. 2006. Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelun kehittämisohjelman loppuraportti. Viitattu 11.5.2019 https://thl.fi/documents/647345/1832874/Loppuraportti_Selvitys+sijaishuollon+ja+%C3%A4lkihuollon+nykytilasta+ja+kehitt%C3%A4mistarpeista_2006.pdf/65384afe-1b57-4e93-a1e6-ccdca5eafdd.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. Annettu Helsingissä 8.4.1983. Saatavilla sähköisesti osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Annettu Helsingissä 22.9.2000. Saatavilla sähköisesti osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>.

Lapsiasiavaltuutettu 2012. "Suojele unelmia, vaali toivoa". Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Toinen painos. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. Helsinki: Aksidenssi Oy. Viitattu 10.6.2019. <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/suojele-unelmia-vaali-toivoa.pdf>

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007. Saatavilla sähköisesti osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L4>.

Lastensuojelun keskusliitto. 2004. Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Lecklin, O. 2002. Laatu yrityksen menestystekijänä. Helsinki: Talentum Media Oy.

Malley, J & Fernández, J-L. 2010. Measuring quality in social services: theory and practice. Teoksessa The London School of economics and political science (toim.) Annals of public and cooperative economics. Oxford: Blackwell Publishing Inc.

Maslow, A. 1943. A theory of human motivation. Teoksessa K. J. Holyoak (toim.) Psychological review. Toronto: York University.

Muukkonen, T. 2009. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa S. Aaltonen; M. Bardy; T. Heino; K. Kaikko; A. Pirinen & T. Pösö (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Niskala, A.; Kairala, M. & Pohjola, A. 2017. Asiakkaan aseman ja toimijaroolin muutos. Teoksessa A. Pohjola; M. Kairala; H. Lyly & A. Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino Oy.

Nivala, E. 2010. Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa I. Tanskanen & E. Timonen-Kallio (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Nyrhinen, A. 2016. Lapsen etu lastensuojeluprosessissa. Teoksessa S. Hakalehto & V. Toivonen (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Hansaprint Oy.

Ojaniemi, P. & Rantajärvi, K-M. 2010. Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Opetushallitus. N.d. Fyysinen turvallisuus. Viitattu 1.11.2019 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opetustoimen-ja-varhaiskasvatuksen-turvallisuus/fyysinen-turvallisuus>.

Opetushallitus. N.d. Psykkinen turvallisuus. Viitattu 1.11.2019 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/psykkinen-turvallisuus>.

Opetushallitus. N.d. Sosiaalinen turvallisuus. Viitattu 1.11.2019 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/sosiaalinen-turvallisuus>.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensija turvakotien liiton raportti 7. Helsinki: Multiprint.

Oranen, M. 2011. Lapsen osallisuus. Viitattu 12.4.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>.

Outinen, M.; Holma, T. & Lempinen, K. 1994. Laatu ja asiakas. Laatu työskentely sosiaali- ja terveysalalla. Juva: WSOY.

Pesäpuu ry. 2017. Muutosvoimaa! Kohti nuorten kokemusasiiantuntijuutta lastensuojelussa. Valtakunnallisen lastensuojelujärjestön opas- ja käsikirja nro 3/2017. Jyväskylä: Kirjapaino Kari Ky.

Pesäpuu ry. N.d. Tärkeitä asioita – muistilista aikuisille. Viitattu 4.11.2019 https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2018/03/tarkeit_aasioita.png.

Pollari, K. 2017. Lapsella on oikeus elämään ilman minkäänlaista väkivaltaa. Teoksessa S. Hoikkala & J. Kuokkanen (toim.) Turvallisesti sijaishuollossa – Väkivaltatyön keinoja lastensuojelulaitoksessa. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 4/2017. Viitattu 3.11.2019 <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Turvallisesti-sijaishuollossa.pdf>.

Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa A. Puonti; T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Shier, H. 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. A new model for enhancing children's participation in decision-making in line with article 12.1. of the United Nations Convention on the rights of the child. Viitattu 26.6.2019 https://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf.

Sinkkonen, J. 2018. Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Teoksessa P. Niemi-Järvinen (toim.) Iskä, äiskä ja omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Perhekeskeisen asiakastyön käsikirja lastensuojelun ammattilaisille. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 26. Helsinki: Hanamedia.

Sipponen, K. 1990. Yhteisön turvallisuus kansalaisen turvallisuuden ehtona. Teoksessa Turvallisuustieteellisen tutkimuskeskuksen vuosikirja II (toim.) Oikeus turvallisuuteen. Perusturvallisuuden elementtien tarkastelua. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. N.d. Yhteisön kokemuspeli. Viitattu 8.10.2019. <http://www.socca.fi/>.

Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto. 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2014:4. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö; Kuntaliitto; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. N.d. Lastensuojelun laatu – miten se näkyy lapselle ja vanhemmalle? Viitattu 12.6.2019 https://thl.fi/documents/647345/0/STM_Lastensuojelun_laatu_julisteet_.pdf/406c28bc-ffcf-42b6-ae5c-571142156903.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Saatavilla sähköisesti osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>.

SOS-lapsikylä ry. 2000. Laatu-käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu Helsingissä 11.6.1999. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P6>.

Taskinen, S. 1999. Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanotto-prosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskuksen oppaita 33. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2018. Lapsen osallisuus. Viitattu 17.6.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>.

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2007. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen työpaperi 33/2017. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

THL 2019. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 13.5.2019 <http://www.thl.fi/>.

THL. 2018. Kohti yhteistä lapsikäsitystä. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen työpaperi 12/2018. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

THL. 2018. Lapsen osallisuus. Viitattu 26.6.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>.

THL. 2019. ”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportti 1/2019. Helsinki: PunaMusta Oy.

THL. 2019. Lapsen oikeudet sijaishuollossa. Viitattu 28.10.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/lapsen-oikeudet-sijaishuollossa>.

THL. 2019. Lastenkoti, nuorisokoti. Viitattu 11.11.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti>.

THL. 2019. Tietojen antaminen. Viitattu 7.11.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/tiedon-hankkiminen-lastensuojelun-tarpeisiin-ja-sen-luovuttamisen/tietojen-antaminen>.

THL. N.d. Dokumentointi lastensuojelussa. Viitattu 15.11.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/dokumentointi-lastensuojelussa>.

THL. N.d. Lapsen oikeudet sijaishuollossa. Viitattu 24.6.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/lapsen-oikeudet-sijaishuollossa>.

THL. n.d. Lastensuojelun laatusuositus. Viitattu 14.5.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-laatusuositus>.

THL. N.d. Osallisuus lastensuojeluasiassa. Viitattu 20.5.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-laatusuositus/osallisuus-lastensuojeluasiassa>.

THL. n.d. Sijaishuollon asiakassuunnitelma. Viitattu 25.6.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-asiakassuunnitelma>.

Thomas, N. 2002. Children, Family and the State. Decision-Making and Child Participation. Bristol: The Policy Press.

Timonen-Kallio, E.; Yliruoka, L. & Närhi, P. 2017. Lastensuojelun terapeuttisen laitospalvelun mallinnus. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen työpaperi 23/2017. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Tuovila, P. 2001. Eheänä elämään. Lastenkoti korjaavana kokemuksena. Helsinki: Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry.

Turun kaupunki 2019. Puolukkatien lastenkoti. Viitattu 10.5.2019. <http://www.turku.fi/>.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 11.11.2019 https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.

Törrönen, M. 1999. Lasten arki laitoksessa – elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Helsinki University Press.

Unicef. N.d. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 24.6.2019 https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf.

Valtioneuvosto. N.d. "Kansalaisten turvallisuus ja myös turvallisuuden kokemus ovat suomalaisen demokratian ja hyvinvointiyhteiskunnan ydintä". Viitattu 2.11.2019 <https://valtioneuvosto.fi/rin-teen-hallitus/hallitusohjelma/turvallinen-oikeusvaltio-suomi>.

Vario, P.; Barkman, J.; Kiili, J.; Nikkanen, M.; Oranen, M. & Tervo, J. 2012. "Suojele unelmia, vaali toivoa" Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasia-valtuutetun toimiston julkaisuja 2010:6. Toinen painos. Helsinki: Aksidenssi Oy.

Vimerö, V. 1990. Kouluväkivalta ja yksilön turvallisuuskysymys. Teoksessa Turvallisuustieteellisen tutkimuskeskuksen vuosikirja II (toim.) Oikeus turvallisuuteen. Perusturvallisuuden elementtien tarkastelua. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. Annettu Helsingissä 21.8.1991. Saatavilla sähköisesti osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>.

Tutkimuslupa

Tutkimuksen/opinnäytetyön lupa

Anomus/päätös

Tyhjennä kentät

Tulosta lomake

Anoja/anojien suku- ja etunimet

Sofia Venno ja Venla Lamminen

Jasmina Allén ja Noora Kantola

Mirella Rouvinen ja Elina Sainio

Kotiosoite ja puhelin

Laihsmäentie 2A2, 20300 Turku / 0442831314

Sirkkalankatu 7B46, 20500 Turku / 0503306691

Tutkimuksen nimi ja aihe

Nuorten osallistaminen laitoshuollon

laadunarviointiin, Lastensuojelu

Tutkimusaineiston koko

Itsearviointipeli, jonka pohjalta Webropol-

kysely laitoshuollon laadun arvioimiseksi.

Anoja on

AMK-opiskelija Muu tutkija Henkilökunta

Nykyinen työnantaja tai oppilaitos

Turun ammattikorkeakoulu

Nykyinen virka tai toimi

Opiskelija

Tutkimuksen kohderyhmät

Lastenkodin lapset ja nuoret

Tutkimus on

opinnäytetyö, mikä Laitoshuollon laadunarviointi

muu tutkimus, mikä

kehittämistyö, mikä

Tutkimusmenetelmä Yhteisön kokemuspeli, Webropol-kysely, Videointi/Aänitys ja Havainnointi

Tarvittavat resurssit

Aineiston kokoamisajankohta

Kevät 2019

Tutkimuksen arvioitu valmistumisajankohta

10/2019

Ohjaajat Yliopettaja Eeva Timonen-Kallio

35 776 Päätöspäätökset
8/2016

Käyntiosoite
Yliopistonkatu 30
20100 Turku

Postiosoite
PL 670
20101 Turku

Faksi
02 2626 899

Puhelin
02 330 000 (vaihde)
040 6528 440 (kirjaamo)

Sähköposti
etunimi.sukunimi@turku.fi
hyvinvointitoimiala@turku.fi

Arviointiryhmän lausunto**Tavoitteet**

Opinnäytetyön tavoitteiden vastaavuus Turun hyvinvointitoimialan toiminnan kehittämisen tavoitteiden kanssa
 Opinnäytetyö vastaa sijaishuollon sosiaalityön kehittämistavoitteita. Lasten ja nuorten osallisuus , sekä
 osallisuuden lisääminen ovat linjassa Turun kaupungin tavoitteiden kanssa. Tavoitteena myös laitospuol-
 huollon kehittäminen.

Hyödynnettävyys

Opinnäytetyön tulosten hyödynnettävyys Turun hyvinvointitoimialalla

Opinnäytetyö on hyödynnettävissä kaikissa lastenkodeissa.

Arviointiryhmän puolto

Arviointiryhmä puoltaa opinnäytetyön toteuttamista Turun hyvinvointitoimialalla

- Kyllä
 Ei

16 / 4 20

Marit Holmberg
 Allekirjoitus

Marit Holmberg
 Nimenselvennys

Tutkimussuunnitelman hyväksyminen

Kyllä Ei

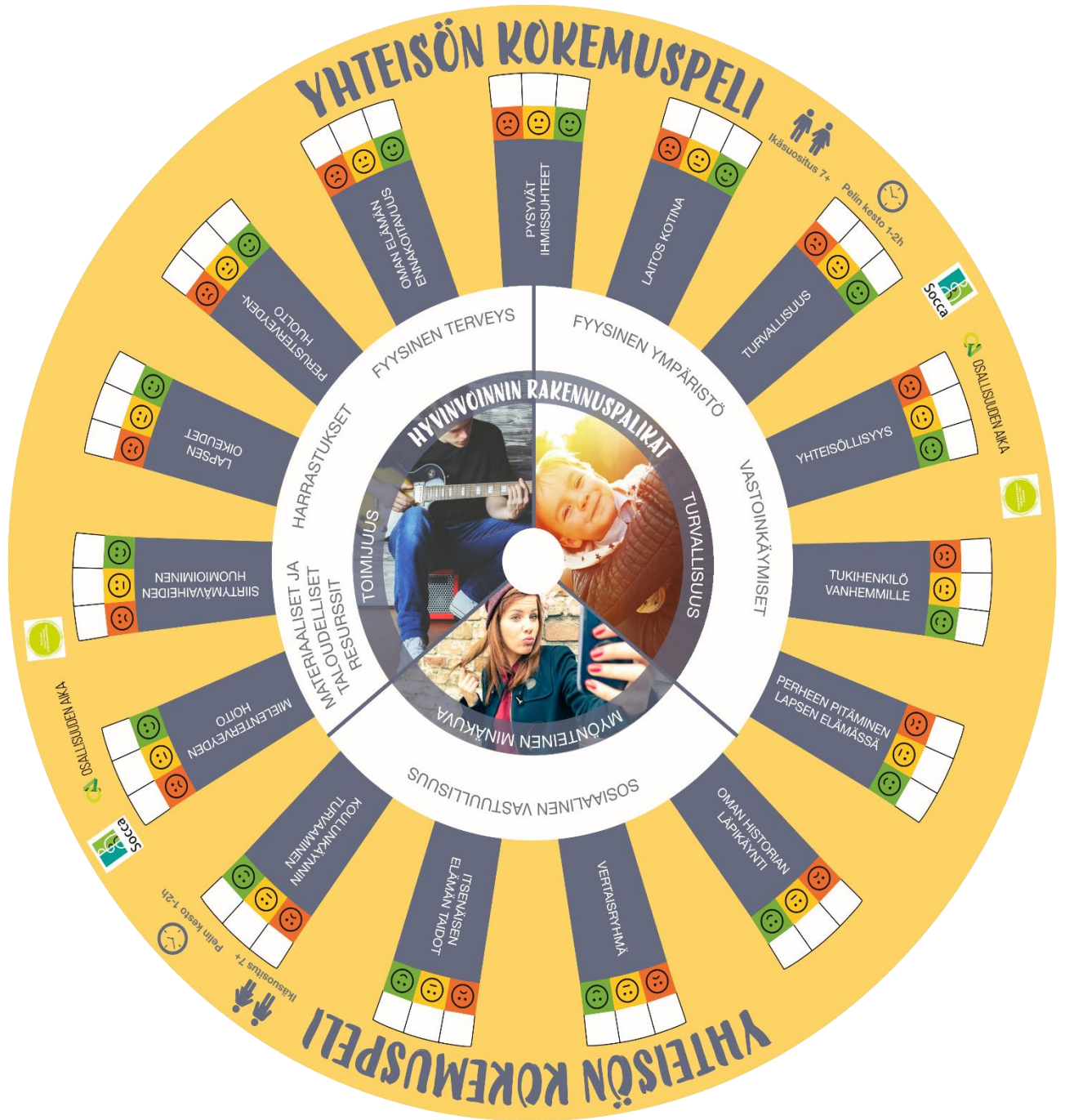
11 *17, 5* 20 *17*
 Päätösnumero

Tutkimusluvan myöntäjä *Elina Sainio*

JAKELU

Tutkimuslupa: tutkimuksen vastuhenkilö, luvan saaja, suunnittelu ja riskien hallinta
 Tutkimusraportti sähköisenä versiona: tutkimuksen vastuhenkilö, suunnittelu ja riskien hallinta

Kokemuspelin pelilauta

Kokemuspelin kyselylomake

Kokemuspele

Ohjeet: Kokemuspele on Puolukkatien kaltaisen lastenkodin arviointiin tarkoitettu pele. Peleissä lastenkodissa asuvat lapset kertovat pelin teemojen (toimijuus, turvallisuus & myönteinen minäkuva) kautta lastenkodin laadusta omana kokemuksenaan. Oikeita vastauksia ei ole. Pelaamme kokemuspeliä vapaaehtoisten nuorten kanssa osana sosionomiopintojamme ja opinnäytetyötämme. Lähtökohtaisesti peleä pelataan lautapelinä, mutta tämä paperiversio kysymyksistä toimii mahdollisuutena tuoda oma mielipide esille niiltä, jotka eivät osallistu pelin pelaamiseen.

Paperilla on kysymyksiä, jotka liittyvät alleviivattuun teemaan. Teemaa on avattu *sanallisesti*, jotta kysymyksiin vastaaminen helpottuisi. Kysymyksiin voit vastata ympäröimällä mieleisesi vastauksen. Jos joku kysymys tuntuu epämiellyttävältä, siihen ei tarvitse vastata. Teemme opinnäytetyöhömmme koosteen kaikkien vastauksista, joten sinun vastauksiasi ei erota muiden joukosta.

Toimijuus: *Aktiivisuutta ja aloitteellisuutta oman elämän suunnittelussa. Mietit ja suunnittelet tulevaisuuttasi tarkoituksella.*

- Pystytkö tekemään omaan elämääsi liittyviä päätöksiä Puolukkatiellä? kyllä/ei
- Edesautetaanko P-tiellä toimijuuttasi (=luodaanko mahdollisuuksia/kannustetaanko itsenäiseen päätöksentekoon)? kyllä/ei
- Onko sinulle tärkeää saada vaikuttaa omaan elämään? kyllä/ei
- Vaikuttavatko ohjaajat siihen, kuinka paljon voit itse tehdä päätöksiä? kyllä/ei
- Onko ohjaajien välillä eroja siinä, kuinka hyvin sinut huomioidaan päätöksentekijänä? kyllä/ei
- Ovatko P-tien resurssit (esim. tilat & käytössä olevat rahat) toimijuutta tukevat? kyllä/ei
- Saatko käyttää tarpeeksi resursseja, jotta pystyt suunnittelemaan elämääsi? kyllä/ei
- Onko sinulla harrastus? kyllä/ei
- Saatko P-tien henkilökunnalta tukea harrastukseesi (kydyt, apua maksuissa jne.)? kyllä/ei
- Onko sinulla sairauksia/vammoja, jotka vaikuttavat kykyysi olla aktiivinen ja aloitteellinen? kyllä/ei

- (jos vastasit kyllä) Hoidetaanko niitä? kyllä/ei
- Saatko ohjaajilta tukea ja apua terveyteen liittyvissä asioissa? kyllä/ei
- Voitko keskustella ohjaajien kanssa terveydestäsi? kyllä/ei
- Onko sinulla mielessäsi asioita, jotka estävät toimijuutta? kyllä/ei
- Tiedätkö, mistä saisit apua, jos koet voivasi huonosti? kyllä/ei
- Onko sinulle kerrottu siirtymistä (koulun vaihtumiset, muutot jne.) etukäteen? kyllä/ei
- Jos olet siirtynyt jonnekin (esim. tullut lastenkotiin), onko sinulta kysytty tästä mielipidettä? kyllä/ei
- Onko sinulla ollut aikuisen (isä/äiti, ohjaaja, sosiaalityöntekijä tms.) apuna siirtymisissä? kyllä/ei
- Tiedätkö omat oikeutesi (oikeus tavata läheisiä, oikeus saada tietoa + oikeus tavata sosiaalityöntekijää & oikeus käyttövaroihin)? kyllä/ei
- Toteutuvatko edellä mainitut oikeudet P-tiellä? kyllä/ei
- Tiedätkö kenelle kerrot, jos oikeuksiasi rikotaan? kyllä/ei
- Puuttuuko oikeuksista jotain, joka olisi sinun etusi mukaista? kyllä/ei
- Onko sinulla tunne, että tiedät ennalta, mitä elämässäsi tulee tapahtumaan lähiaikoina? kyllä/ei
- Saatko luettavaksi itseesi liittyviä kirjauksia (päivittäisraportointi, kuukausikooste, asiakassuunnitelma)? kyllä/ei
- Koetko voivasi vaikuttaa omaan tulevaisuuteesi? kyllä/ei

Turvallisuus: *Oma kokemus turvallisuudesta lastenkodissa.*

- Onko uhkaa (henkilö, tilanne, tapahtuma) olemassa? kyllä/ei
- Koetko olosi turvalliseksi P-tiellä? kyllä/ei
- Onko turvallisuutesi ollut uhattuna P-tiellä? kyllä/ei
- Luovatko ohjaajat sinulle turvallisen olon? kyllä/ei
- Onko P-tien ympäristössä (rakennetut tilat, luonto) uhkaa? kyllä/ei
- Jos elämässäsi on ollut vastoinkäymisiä eli tapahtumia, joka on ollut ikävä, onko joku auttanut sinua selviämään niistä? kyllä/ei
- Pystytkö pyytämään tarvittaessa apua ohjaajilta vaikeiden asioiden käsittelyyn/vaikeissa asioissa? kyllä/ei
- Otetaanko P-tiellä sinulle läheiset ihmiset huomioon? kyllä/ei
- Oletko itse saanut määritellä sinulle läheiset ihmiset? kyllä/ei
- Suhtaudutaanko sinun läheisiisi hyvin? kyllä/ei
- Tuntuuko P-tie sinusta kodilta? kyllä/ei
- Toimitaanko P-tiellä samalla tavalla kuin muissa kodeissa? kyllä/ei
- Toimitaanko P-tiellä kuin sinun kotonasi? kyllä/ei
- Vaikuttavatko ohjaajat siihen, pidätkö P-tietä kotina vai et? kyllä/ei

- Haluatko viettää aikaasi P-tiellä muiden lapsien ja nuorten tai ohjaajien kanssa? kyllä/ei
- Saako P-tiellä pitää hauskaa? kyllä/ei
- Onko sinulla yhteistä aikaa ohjaajien kanssa? kyllä/ei

Myönteinen minäkuva: Käsitys omasta itsestään – kuka ja millainen olen.

- Antavatko ohjaajat sinulle kehuja? kyllä/ei
- Kannustaako ohjaajat sinua? kyllä/ei
- Oletko keskustellut ohjaajan kanssa historiastasi? kyllä/ei
- Onko elämässäsi aikuinen, jolle pystyt puhumaan melkein mistä vain? kyllä/ei
- Koetko olosi yksinäiseksi? kyllä/ei
- Tunnetko olevasi itsenäinen? (saatko tehdä asioita ja päätöksiä itse) kyllä/ei
- Pärjäisitkö, jos asuisit yksin? kyllä/ei
- Oletko saanut P-tieltä taitoja, jotka auttaisivat sinua yksin asumisessa? kyllä/ei
- Opettaako joku ohjaaja sinua itsenäistymistaidoissa (ruuan laitto, pyykinpesu jne.)? kyllä/ei
- Haittaako sinua, jos koulusi tai kaverisi tietää, että asut tällä hetkellä P-tiellä? kyllä/ei
- Koetko, että sinua kohdellaan eri tavalla kuin muita siksi, että asut lastenkodissa? kyllä/ei

Lapsi- ja
perhepalveluiden
muutosohjelma

HALLITUKSEN
KÄRKIHANKE

Yhteisön kokemuspeli

- lasten ja nuorten ja työntekijöiden ääni esiin lastenkodeissa

Yhteisön kokemuspeli on erityisesti lastensuojelulaitoksiin tarkoitettu uusi lautapeli, jonka avulla lapset, nuoret ja työntekijät voivat keskustella ja arvioida lapsen ja nuoren arkea ja kokemusta omasta elämästään.

Peli tarjoaa konkreettisen apuvälineen ja keskustelun avaajan, jonka avulla jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus vaikuttaa yhteisöön, jossa hän elää. Oikeita ja vääriä vastauksia ei ole ja tavoitteena on, että pelin avulla voidaan puhua aiheista, joista ei välttämättä muuten puhuta. Pelissä syntyneitä ajatuksia kirjataan ylös ja teemoja ja ideoita voi ja kannattaa hyödyntää laitoksen arjen kehittämisessä ja yksilötyössä asiakkaiden kanssa.

Miten peli etenee?

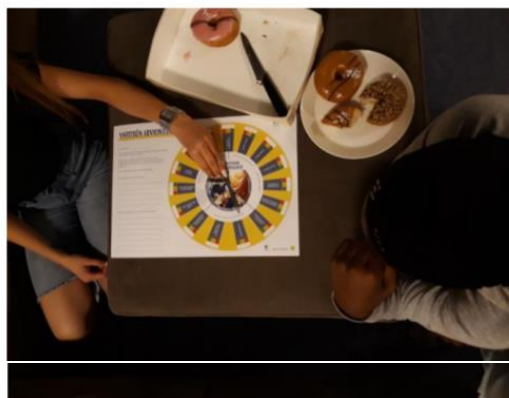
Pelaajat pyörittävät vuorotellen pelilaudan keskellä asetettavaa nuolta, joka kertoo keskustelunaiheen. Peliohjeista löytyy myös apukysymyksiä keskustelun herättäjäksi. Kunkin keskustelun lopuksi arvioidaan, kuinka hyvin aihealueen asiat ovat laitoksen arjessa. Jokainen osallistuja antaa äänensä hymynaamojen avulla ja tämä kirjataan pelilautaan. Pelin yhteydessä mietitään kehittämisideoita, kirjataan niitä ylös ja viedään näitä systemaattisesti eteenpäin laitoksen kehittämistyössä. Tätä varten on muistiinpanoliite.

Nuorten sanoin

"Itsenäistymiseen mennään hitaasti harjoitellen."

"Lastenkoti tuntuu kodilta, vaikka lapsuudenkoti on tärkeä".

Peli soveltuu parhaiten yli 12-vuotiaille lapsille ja nuorille.

Mihin peli perustuu?

Yhteisön kokemuspelin pelilauta rakentuu lapsen hyvinvoinnin kolmen, vuorovaikutuksessa rakentuvan osa-alueen ympärille: myönteinen minäkuva, turvallisuus ja toimijuus. Näitä on täydennetty muilla lapsen hyvinvointiin vaikuttavilla tekijöillä eli fyysisellä terveydellä, fyysisellä ympäristöllä ja materiaalisilla resursseilla.

Ulkokehältä löytyy 15 teemaa, jotka tarkentavat hyvinvoinnin osatekijöitä erityisesti lastensuojelun laitoshoidossa. Käsiteltävät aiheet valikoituvat pelilautaan kuuluvaa nuolta pyörittämällä. Keskustelujen tukena on käytettävissä apukysymyksiä. Aiheen käsittelemisen jälkeen lapset saavat antaa arvosanan siitä, miten hyvin asia toteutuu omassa lastenkodissa.

Miten peliä on testattu?

Yhteisön kokemuspelin on ollut vapaasti kokeiltavissa valtakunnallisesti. Helsingissä peliä on pelattu Teinilän ja Hyvösen lastenkodeissa. Kokemukset ovat olleet rohkaisevia ja pelin vastaanotto on ollut hyvä. Hyvösen lapset ovat osallistuneet aktiivisesti pelituokioihin ja ennustaneet Yhteisön kokemuspelille menestystä muissakin lastenkodeissa. Henkilökunta on saanut pelin avulla arvokasta tietoa lasten kokemuksista lastenkodin kehittämisen tueksi. Yhteinen tekeminen tärkeiden kysymysten äärellä on ollut palkitsevaa niin lapsille kuin aikuisillekin.

Lisätietoja ja pelimateriaalit:

<http://www.socca.fi/yhteisonkokemuspeli>

Socca
Pääkaupunkiseudun
sosiaalialan osaamiskeskus

OSALLISUUDEN AIKA